

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УГОРЩИНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

ЯВОРСЬКИЙ ДАНИЕЛ ШТВАНОВИЧ

**ВНУТРІШНЯ ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА
ТРАНСІЛЬВАНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА ТА
СИСТЕМА СУСІДСЬКИХ ВІДНОСИН У ПЕРІОД 1604-1629 РР.**

8.014.03 – «Середня освіта (Історія)»

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня
магістра

Науковий керівник:
Ферков Оксана Василівна
к.і.н., доцент

Ужгород 2024

Реєстрація _____
6
(номер)

« 20 » _____ грудня 20 24 р.

Байда
(підпис лаборанта кафедри)

Байда Е.В.
(прізвище, ініціали)

Дипломна робота допущена до захисту

Завідувач кафедри

Зубанич Л.Л.
(підпис) _____
Зубанич Л.Л.
(ініціали, прізвище)

Ж.і.н. доц. ЖУЄУ
(науковий ступінь, вчене звання)

« 23 » _____ грудня 20 24 р.

Рецензент

(підпис)

Зубанич Л.Л.
(прізвище, ініціали)

Ж.і.н. доц. ЖУЄУ
(науковий ступінь, вчене звання)

UKRAJNA OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYÜGYI MINISZTERIUMA
ÁLLAMI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNY
„UNGVÁRI NEMZETI EGYETEM”
UKRÁN–MAGYAR OKTATÁSI-TUDOMÁNYOS INTÉZET
MAGYAR TÖRTÉNELEM ÉS EURÓPAI INTEGRÁCIÓ TANSZÉK

JÁVORSZKY DÁNIEL

**AZ ERDÉLYI FEJEDELEMSÉG BEL - ÉS KÜLPOLITIKÁJA,
ILLETVE SZOMSZÉDSÁGI KAPCSOLATRENDSZERE
AZ 1604-1629 KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN**

8.014.03 – Középfokú oktatás (Történelem)

Magiszteri diplomamunka

Tudományos vezető:
Ferkó Okszana
a történelemtudományok
kandidátusa, docens

TARTALOM

BEVEZETÉS	5
I.FEJEZET: AZ ERDÉLYI FEJEDELEMSÉG HELYZETE A XVI. SZÁZAD VÉGÉN ÉS A XVII. SZÁZAD ELEJÉN	12
1. <i>Politikai helyzet</i>	12
2. <i>Kiemelkedő események</i>	12
3. <i>Gazdasági helyzet</i>	13
4. <i>Vallási helyzet</i>	13
5. <i>Kulturális és társadalmi élet</i>	13
6. <i>Uralkodó fejedelmek</i>	16
II.FEJEZET: AZ ERDÉLYI ÁLLAM BOCSKAI FEJEDELEMSÉGE ALATT	32
1. <i>A Bocskai-szabadságharc előzményei</i>	32
2. <i>A Bocskai szabadságharc</i>	34
3. <i>A magyarság helyzete a bécsi béke után</i>	40
III.FEJEZET: ERDÉLY BEL-ÉS KÜLPOLITIKÁJA BÁTHORY GÁBOR IDEJÉN	45
1. <i>Erdély belpolitikája a bécsi béke után</i>	45
2. <i>Erdély viszonya a Magyar Királysággal</i>	51
3. <i>Erdély és Lengyelország, valamint a román vajdaságok viszonya</i>	60
IV.FEJEZET: BETHLEN GÁBOR URALKODÁSA	66
1. <i>Bethlen Gábor hatalomra kerülése</i>	66
2. <i>Bethlen Gábor külpolitikája</i>	70
3. <i>Bethlen Gábor Magyarország fejedelme</i>	76
4. <i>Bethlen Gábor Habsburg-szövetségi terve</i>	85
5. <i>Bethlen és Erdély viszonya</i>	93
KÖVETKEZTETÉS	97
FORRÁS - ÉS IRODALOM JEGYZÉK	101
MELLÉKLETEK	109

BEVEZETÉS

Magiszteri dolgozatomban Magyarország és az Erdélyi Fejedelemség bel- és külpolitikáját és szomszédsági kapcsolatrendszerét próbáltam meg feltérképezni 1604 –1629 között – azaz a bécsi békétől Bethlen Gábor haláláig. A témaválasztáshoz nagyban hozzájárult, hogy szerettem volna mélyebben megismerni azt a kort, ami követi az általam is tanulmányozott Bocskai István vezette szabadságharcot, ami nélkül elképzelhetetlen lett volna a nagy háború (1591-1606) lezárása. A bécsi és zsitvatoroki békék kijelölték a királyi Magyarország és Erdély mozgásterét a „két hatalmas császár” között. E két császár közé szorított állapot Báthori Gábor uralkodása alatt vált kézzelfoghatóvá. Ehhez társult Bethlen Gábor fejedelemsége, amikor Erdély fénykorát élte. Az erdélyi fejedelmek uralkodásának tanulmányozása segít múltunk, valódi értékeinek megismerésében, aminek vállalásával lehetünk önmagunkká, magyarrá Európában.

Az elmúlt két évtizedben, az Oszmán Birodalommal és Magyarországgal kapcsolatos kutatások, szakmai műhelyviták a korábban megjelent írásokat folyamatosan új kockákkal és ábrákkal gazdagították. Köszönhető ez annak, hogy a történészek előtt külföldi, benne török archívumok nyíltak meg. Így lehetőség adódott arra, hogy finomítsák a korról, a történeésekről szóló ismereteket, segítsék a Kárpát-medencében kialakult erővonalak és az akkori nagypolitikához igazodó regionális döntések és a sajátosan megjelenő erdélyi szerep megismerését.

A kutatott téma vizsgálata ma, a XXI. században rendkívül releváns, hiszen a korszak számos aspektusa, beleértve a politikai, kulturális és tudományos vonatkozásokat, fontos párhuzamokat mutat a mai geopolitikai és társadalmi helyzetekkel. A téma aktuális mivoltát több szempontból is érdemes megvizsgálni:

1. Politikai aspektusok

- Történelmi párhuzamok a nemzeti identitással és függetlenségi törekvésekkel: Az Erdélyi Fejedelemség története különös jelentőséggel bír a mai

Magyarország, Románia, és a térség más országainak nemzeti és politikai diskurzusában. A fejedelemség politikai függetlensége, a Habsburgokkal és a törökökkel való bonyolult diplomáciai kapcsolat, valamint a belső rendi és nemzeti viszonyok a XXI. századi kisebbségi jogok, autonómiák, és területi viták vonatkozásában is relevánsak. A korszakból származó politikai tapasztalatok segíthetnek jobban megérteni a mai regionális politikai dinamizmusokat, valamint az etnikai és történelmi különbségekből fakadó politikai konfliktusokat.

-Nemzetközi kapcsolatok és geopolitikai helyzetek: Az Erdélyi Fejedelemség a XVII. században a Habsburgok és az Oszmán Birodalom közötti "pufferzónaként" működött, és gyakran kellett lavírozni a két nagyhatalom érdekei között. A mai nemzetközi kapcsolatokban, különösen a Közép- és Kelet-Európában tapasztalható geopolitikai feszültségek és szövetségi rendszerek is olyan helyzetek, amelyek tanulságos párhuzamokat mutatnak az akkori erdélyi politikával. Az EU-n belüli és kívüli geopolitikai versengés, különösen az orosz és nyugati befolyás viszonya, hasonló dinamikákat eredményezhet, mint amit az Erdélyi Fejedelemség tapasztalt a két nagyhatalom között.

2. Kulturális aspektusok

-Identitás és nemzeti tudat: Az Erdélyi Fejedelemség kulturális öröksége, különösen a 17. századi reformáció, protestantizmus és a katolikus egyház közötti feszültségek, ma is komoly kulturális és politikai párbeszéd tárgyát képezik.

-Kultúra és művészetek fejlődése: A XVII. században Erdély egy jelentős kulturális központtá vált, különösen a Bethlen Gábor által támogatott tudományos és vallási intézmények révén. A fejedelemség szellemi öröksége, mint például a tudományos és vallási reformáció, a kulturális fejlődés és a nyomtatott sajtó elterjedése, közvetlen hatással volt a későbbi magyar kultúra fejlődésére. Ezen örökségnek a kutatása ma is hozzájárulhat a közép- és kelet-európai kultúrák közötti párbeszédhez és a közös identitás kereséséhez, különösen a kisebbségek és a különböző etnikumok kulturális és vallási hagyományainak megértésében.

3. Tudományos és történelmi kutatások

Történelmi párhuzamok és történeti tanulságok: A korszak bel- és külpolitikai eseményei segíthetnek jobban megérteni a térség történelmi fejlődését. A XVII. századi Erdély politikai helyzete, a Habsburgok és a törökök közötti diplomáciai manőverek, valamint a belső rendi feszültségek részletes elemzése olyan alapvető történeti ismereteket adhat, amelyek segíthetnek a XXI. századi politikai helyzetek, mint például a kisebbségi jogok, a nemzetközi kapcsolatok és a politikai reformok jobb megértésében.

4. A történeti tapasztalatok és a társadalmi megbékélés

A XXI. századi Közép- és Kelet-Európa számára a történelmi tapasztalatok figyelembevétele segíthet abban, hogy jobban megértsük a régió történelmi és etnikai sokszínűségéből fakadó konfliktusokat és párbeszédet.

A választott téma vizsgálata lehetővé teszi a politikai, diplomáciai és társadalmi folyamatok feltárását, amelyek a vizsgált időszakban zajlottak Erdélyben, és segít megérteni, hogyan befolyásolták a belső és külső tényezők a fejedelemség fejlődését és annak kapcsolatát a szomszédos államokkal.

Munkám **célja**, hogy a kiadott források és megjelent bibliográfiák felhasználásával, bemutassam az Erdélyi Fejedelemség bel- és külpolitikáját és szomszédügyi kapcsolatrendszerét, a Bocskai vezette szabadságharcától, a bécsi békén keresztül, Bethlen Gábor haláláig, kitérve a közöttük uralkodó Báthori Gábor kül- és belpolitikájára. Ezen belül a következő részcélokat tűztem magam elé:

- értelmezni a térségnek a nagypolitikához való viszonyát, Erdély mozgásterét;
- bemutatni a vazallus Erdély lázadásainak okait, a fejedelemség fogyó biztonságát a magyar rendi küzdelmekben betöltött szerepét Bocskai? Báthory és Bethlen fejedelemsége alatt, a Porta és Erdély sajátos viszonyát és érdekeit, a politikai szövetségük megszületésének hátterét;
- elemezni azokat a motivációkat, érdekeket és politikai célokat, amelyek a vizsgált időszakba az Erdélyi Fejedelemség, a Habsburg Birodalom és a Porta biztonságát alakították.

Magiszteri dolgozatom **feladatai** között szerepel:

1. A Bocskai-szabadságharc előzményeinek bemutatása
2. Bocskai István vezette szabadságharc ismertetése
3. A magyarság helyzetének a bemutatása a bécsi béke után;
4. Erdély viszonyának a jellemzése a Magyar Királysággal;
5. Erdély és Lengyelország, valamint a román vajdaságok viszonyának bemutatása;
6. Erdélybelpolitikájának az ismertetése a bécsi béke után.
7. Az Erdélyi Fejedelemség helyzetének a taglalása Bethlen Gábor uralkodása idején.

Magiszteri dolgozatom **kronológiai határai** az 1604-1629-es évekre korlátozódnak. Ebben az időszakban fontos tényező a magyarság egységének három részre szakítottága, mikor Erdély, amit a magyar államiság átörökítőjeként tartanak számon, Bocskai István, Báthori Gábor és Bethlen Gábor fejedelmek uralkodása alá kerül.

Földrajzi határok: (1. ábra). A Magyar Királyság területe II. Miksa király uralkodása idején, 1571-ben 38 vármegyéből állt. A drinápolyi béke után, 1576-ban:

- a 16 felső-magyarországi vármegye¹;
- 21 alsó-magyarországi vármegye².
- a tiszai részekben Gyula vidékén 6 vármegye³.
- Szlavóniában 3 vármegye⁴, illetve a Kulpán-túli horvát részekből és végekből állt.

¹Szepes, Sáros, Bereg, Zemplén, Ung, Szatmár, Szabolcs, Ugocsa, Közép-Szolnok, Abaúj, Torna, Gömör, Borsod, Heves, Pest, Solt vármegyék. Közül Szepes, Sáros, Bereg, Ugocsa és Ung maradt kizárólagos királyi uralom alatt, Közép-Szolnok egészen Erdélynek engedtetett át, a többiben pedig a király a törökkel volt kénytelen megosztotni.

²Pozsony, Komárom, Esztergom, Győr, Nyitra, Bars, Hont, Nógrád, Turóc, Árva, Zólyom, Liptó, Moson, Somogy, Baranya, Tolna, Trencsén, Sopron, Vas, Veszprém és Zala vármegyék. A drinápolyi békeértelmében elvesztek Tolna, Baranya és Somogy, 1571-ben Közép-Szolnok vármegyék. Behódolt egészen: Nógrád, Veszprém és Esztergom, részben: Komárom, Győr, Nyitra, Bars, Hont, Zala és később Vas.

³Zaránd, Arad, Csongrád, Békés, Csanád, Külső-Szolnok vármegyék. Elvesztett: Zaránd, Arad, Csanád és Békés.

⁴Zágráb, Körös, Varasd vármegyék

Az egész királyi területet, a királynak adózó összes vármegyét tekintve 1576-ban már csak 16 vármegye állt kizárólagos királyi uralom alatt. Ami a fentebbi vármegyéken kívül a magyar államterületből megmaradt, az vagy erdélyi, vagy közvetlen török uralom alatt állt. Az erdélyi fejedelemé volt a régi tartományon kívül Máramaros, Bihar, Kraszna, Közép-Szolnok és Kővár vidéke, a tiszai részekből Zaránd és Szörény egy darabja. Ami a közvetlen Oszmán Birodalomba kebeleztetett területet illeti, a drinápolyi béke utáni időben a budaiban vijaletben 18, a temesváriban 7 szandzságot említenek¹.

Kutatómunkám során elsősorban a hazai könyvészeti háttérre és dokumentumokra, valamint szak- és a kutatásiterületre vonatkozó forrásokra támaszkodtam, azok rendszerezésével, elemző feldolgozásával végeztem el a kutatást. Mindezeket túl rendszeres konzultációt folytattam a korszakkal foglalkozó elismert egyetemi szakemberekkel.

A kutatás és a dolgozat megírása során alapvető szempontnak tekintetem a kutatómunkához szükséges alapelvek betartását, az objektivitás megőrzését, a történeti kontextus figyelembevételét, valamint az állításaim alátámasztását.

Magiszteri dolgozatom bevezetésből, források és szakirodalom alapján kidolgozott fejezetekből, következtetésekből, valamint a felhasznált forrás- és irodalomjegyzékből áll. Szerkezetileg 4 fejezetre tagolódik.

Az első fejezetben az Erdélyi Fejedelemség helyzetét (politikai, gazdasági, vallási, kulturális és társadalmi) kiemelkedő eseményeit mutattam be a XVI. század végén a XVII. század elején. Itt foglalkoztam a vizsgált időszakban uralkodó fejedelmek megítélésével, rövid historiográfiai elemzésével.

A második fejezet három részre oszlik. Ebben a fejezetben részletesen elemeztem azt az összetett folyamatot, amely a nagy háború küzdelmeiben kimerült Habsburg és Oszmán Birodalom a XVII. század elején, belső erőegyensúlyi viszonyból kiindulva társadalmi ellentmondásokat hoztak a

¹Acsády Ignác. Magyarország három részre oszlásának története. – Budapest: Athenaeum Irodalmi és nyomdai részvénytársulat, 1897, 232 o.

felszínre, s ezek hatásai a Kárpát-medencében hatalmi bizonytalansághoz vezettek.

A Habsburg abszolútizmusnak a rendek alkotmányos jogai ellen indított támadására 1604-ben a Királyi Magyarország rendjei és városai felkeléssel válaszoltak. Sajátossága, hogy akkor robbant ki, mikor a Habsburgok erői a nemzetközi katonai konfliktusok miatt lekötöttek voltak, viszont a török jelenlétet fel tudták használni. A felkelés élére Bocskai István állt. Szövetséget kötött a Portával. E szövetség nagy visszhangot váltott ki az európai politikában, de az erőviszonyokat nem befolyásolta. Bocskai ezen erőviszonyok között taktikázva akarta Erdély mozgásterét növelni. A Porta is rá volt utalva e szövetségre.

Bocskai jól ítélte meg a kialakult helyzetet. A Habsburgok és a Porta közötti katonai – politikai dilemmát, csak a béketárgyalások oldhatják meg, úgy hogy közben helyreállítják a rendi érdekeket, szabad vallásgyakorlást biztosítanak és elismerik az Erdélyi fejedelemséget, magyarországi területek átengedésével. A Bocskai vezette felkelést a bécsi béke zárta le, a nagyhatalmak háborúját pedig a zsitvatoroki béke.

Mohács után, most először sikerült érvényesíteni a magyar érdekeket és megerősíteni Erdély önállóságát.

A harmadik fejezetben a Báthory Gábor fejedelemsége alatt kialakult helyzettel foglalkoztam. Miután meghalt Bocskai, a trónutódlás kérdése az Erdélyi Fejedelemség határain belül és kívül is zavaros helyzetet teremtett. Mindkét nagyhatalom a maga befolyását igyekezett növelni. E bizonytalanság közepette, Bocskai végakarata ellenére a rendek, a Habsburgok által támogatott és a Porta beleegyezését bíró Báthory Gábor került a trónra. A fejedelem kaotikus bel- és külpolitikája, erkölcstelen életvitele hamar elidegenítette a rendeket, Erdélyt romlásba vitte. Csellel elfoglalta az erdélyi szászok fővárosát, Szebent, a hajdúknak szabadrablást engedélyezett a falakon belül. Bevonult a két román vajdaságba. A külpolitikai akciói eltávolították tőle a török Portát, magára haragította a Habsburg királyt.

A negyedik fejezetben a Bethlen Gábor által megteremtett állameszményt, a centralizált nemzeti hatalomgyakorlást, a szerteágazó diplomáciát mutattam be.

A kirobbant harmincéves háborúban Bethlen előtt európai terek nyíltak meg. Már a háború cseh szakaszában felismerte, hogy a Habsburgok meggyengülése hozzásegítheti a nemzeti királyság megteremtéséhez, akkor, ha be tud kapcsolódni a mozgástérbe. A Portával egyeztetett egyes háborús szakaszok történései, a reálpolitikus fejedelmet arra a felismerésre vezette, hogy Erdély és a Királyi Magyarország egyesítése szemben áll a két hatalom szándékával. Óvatosságra intette a török védelem, a király támadó eeje, a rendek közömbössége és a szövetségesek elégtelen támogatása

A magiszteri dolgozatom befejezésében a munkám összegzése, a következtetésem, illetve munkám eredményei találhatóak meg.

I. FEJEZET

AZ ERDÉLYI FEJEDELEMSÉG HELYZETE A XVI. SZÁZAD VÉGÉN ÉS A XVII. SZÁZAD ELEJÉN

Az Erdélyi Fejedelemség a XVI. század végén és a XVII. század elején a Magyar Királyság három részre szakadásának időszakában élte történelmének egyik legizgalmasabb és legösszetettebb korszakát. Ebben az időszakban az Erdélyi Fejedelemség az Oszmán Birodalom vazallusaként működött, miközben megőrizte politikai és kulturális autonómiáját. A korszakot az állandó külpolitikai feszültségek, belső válságok, de jelentős fejlődés és stabilizációs törekvések is jellemezték.

1. Politikai helyzet

Erdély stratégiai helyzete miatt kulcsszerepet játszott a Habsburg Birodalom és az Oszmán Birodalom közötti konfliktusokban. A fejedelemség az Oszmán Birodalom vazallusa volt, de igyekezett autonómiáját megőrizni. Az adófizetési kötelezettségért cserébe belső önrendelkezést élvezett, és önálló külpolitikát folytathatott. A XVI. század végén Erdély élén olyan fejedelmek álltak, akik a belső rend megerősítésén dolgoztak. Báthori Zsigmond (1588–1602, megszakításokkal) politikája például nagyban meghatározta a korszakot, de ellentmondásos uralma több belső konfliktushoz vezetett. A XVII. század elején Bocskai István (1604–1606) és Bethlen Gábor (1613–1629) kiemelkedő szerepet játszottak Erdély politikai és katonai megerősítésében.

2. Kiemelkedő események

Bocskai István vezette a Habsburg-ellenes szabadságharcot, amely a vallásszabadságért és a magyar rendi jogokért folyt. A szabadságharc lezárása, a bécsi béke (1606), fontos mérföldkő volt, mivel garantálta a vallásszabadságot és Erdély függetlenségét a Habsburgoktól. A XVI. század végén a Báthori család tagjai, különösen Báthori Zsigmond, meghatározó szerepet játszottak Erdély életében. Zsigmond politikája azonban gyakori irányváltásokkal és belső konfliktusokkal terhelt volt. Báthori Gábor (1608–1613) uralma során a belső ellentétek tovább mélyültek, ami politikai instabilitáshoz vezetett. Bethlen Gábor

fejedelemsége fordulópontot jelentett, mivel sikerült stabilizálnia Erdély politikai és gazdasági helyzetét, és megteremtette az ország aranykorának alapjait.

3. Gazdasági helyzet

Erdély gazdasága a mezőgazdaságon, az állattenyésztésen és a bányászon alapult. Az arany- és sóbányák jelentős bevételeket hoztak, amelyek a fejedelemség gazdasági alapját képezték. A kereskedelem fellendült, Erdély fontos közvetítő szerepet töltött be az Oszmán Birodalom és Nyugat-Európa között. A háborúk és a belső politikai instabilitás időnként visszavetették a gazdaságot, különösen a XVI. század végén. Bethlen Gábor gazdasági reformjai (1613 után) azonban hosszú távú fejlődést hoztak.

4. Vallási helyzet

A tordai országgyűlés (1568) óta Erdély a vallási türelem példájának számított. Ez a korszakban is megmaradt, bár a különböző fejedelmek valláspolitikája eltérő hangsúlyokat helyezett az egyes felekezetekre. A katolikus, református, evangélikus (lutheránus) és unitárius vallások elismert egyházak voltak, míg a görögkeleti (ortodox) románok vallásszabadsága korlátozottabb volt. A reformáció hatására Erdély protestáns többségűvé vált, és a fejedelmek jelentős mértékben támogatták a református és evangélikus egyházakat.

5. Kulturális és társadalmi élet

Erdély kulturális központként szolgált a XVI. század végén és a XVII. század elején. A fejedelmek, különösen Bethlen Gábor, támogatták az oktatást, az iskolákat és a könyvnyomtatást. A gyulafehérvári kollégium kiemelkedő szerepet játszott a magyar és latin nyelvű műveltség fejlesztésében. Erdély etnikai összetétele sokszínű volt: magyarok, székelyek, szászok és románok éltek együtt. A társadalom hierarchikus volt, a nemesség, a szabad székelyek és a jobbágyság között egyértelmű különbségek mutatkoztak.

Erdély történelme a XVI. század végén és a XVII. század elején egy rendkívül dinamikus és bonyolult korszakot ölel fel, amely különböző politikai, társadalmi és vallási változások sorát hozta. Az időszak különösen fontos, mert a fejedelemség geopolitikai helyzete, a nagyhatalmak, mint az Oszmán Birodalom,

a Habsburg Monarchia közötti egyensúlyozás, valamint a belső politikai viszonyok alakították Erdély sorsát. A historiográfia az adott korszakot különböző nézőpontokból vizsgálta, és az eltérő történelmi narratívák gyakran tükrözik a politikai vagy ideológiai kontextust, amelyben azokat megírták.

1. Korai historiográfia: A XIX. században, amikor Erdély történelmében az etnikai és nemzeti identitás kérdései kezdtek dominálni, a korszak kutatása szoros összefüggésbe került a magyar nemzetállami eszmékkel. A fejedelemség történelmét gyakran úgy értelmezték, mint a magyar nemzeti függetlenség védelmezését, a Habsburgokkal és az Oszmán Birodalommal folytatott küzdelmeik fényében. A legfontosabb források ezen a területen a fejedelmek levelezései, diplomáciai dokumentumok, valamint a politikai narratívák voltak. A 19. század végén például a történészek gyakran a fejedelmek, mint Bethlen Gábor és Báthory Zsigmond politikai cselekedeteit és azok nemzetállami vonatkozásait helyezték előtérbe.

2. 20. századi historiográfia: Politikai és ideológiai hatások

A 20. század eleji és középső időszakban, különösen a két világháború között és a kommunista érában, a történészek gyakran a politikai ideológiai szemléletek hatása alatt vizsgálták Erdély történelmét. A szocialista historiográfia az erdélyi fejedelemség viszonyait a Habsburg Monarchiával inkább a nemzetközi szocialista egyesülés és a népek felszabadulásának szempontjából interpretálta. A marxista történetírás az oszmán és a Habsburg-befolyás alól való felszabadulás szükségességét, és a szakszerű, központi irányítás megteremtésének fontosságát emelte ki.

Ezzel párhuzamosan az erdélyi autonómiával kapcsolatos kérdések is fontos szerepet kaptak, az autonómia kérdéseinek nemcsak etnikai és vallási, hanem politikai összefüggéseit is hangsúlyozták, és az autonómia lehetőségeit gyakran a belső politikai viszonyokhoz és a külpolitikai helyzethez mérték.

3. Posztkommunista historiográfia: Külpolitikai és társadalmi perspektívák

A rendszerváltás után a historiográfia az 1604-1629 közötti időszakot más szempontokból kezdte el vizsgálni, figyelembe véve a globalizáció hatásait és a regionális történelem részletesebb feldolgozását. Az erdélyi fejedelemség külpolitikai manőverei, például az oszmán és a Habsburg kapcsolatok valamint a fejedelemség vallási pluralizmusa újfajta figyelmet kaptak. A történészek az egyes fejedelmek politikáját nemcsak nemzeti, hanem regionális hatásokkal összefüggésben kezdték vizsgálni, és az Európa és a Balkán közötti kapcsolatok szerepe is előtérbe került.

Ezen kívül az erdélyi reformáció, a vallási és etnikai különbségek kezelése, valamint a társadalmi változások is egyre nagyobb figyelmet kaptak. A kutatók az erdélyi nemesség szerepét, a protestantizmus terjedését és a vallási tolerancia kérdését is részletesebben elemezték.

4. Társadalmi és gazdasági történelem

A történelmi kutatások egyik újabb irányzata az erdélyi társadalmi és gazdasági struktúrák elemzése. A fejedelemség gazdasági politikájának és a szomszédos államokkal való kereskedelmi kapcsolatoknak a hatásait vizsgálva a történészek az erdélyi társadalom fejlődésére és gazdasági viszonyaira is nagyobb figyelmet szenteltek. Az erdélyi szabad királyi városok, a földbirtokosok és a parasztság helyzete, valamint a gazdasági élet változásai is jelentős kutatási témát jelentettek a 20. század végén és a 21. század elején.

Összegezve elmondható, hogy Erdély történelmének kutatása 1604-1629 között az eltérő historiográfiai iskolák és ideológiai keretek fényében különböző értelmezéseket kapott. Míg a korai historiográfia a nemzeti és függetlenségi ideológiákra építkezett, a 20. században a politikai ideológiai hatások, majd a posztkommunista történetírásban a külpolitikai, vallási és társadalmi aspektusok kerültek előtérbe. A kutatók ma már a korszakot egy komplex, többdimenziós folyamatként értelmezik, amelyben a belső politikai viszonyok és a külpolitikai manőverek szoros kapcsolatban állnak egymással, és amelyek közvetlen hatással voltak Erdély és a környező államok fejlődésére.

6. *Uralkodó fejedelmek*

Bocskai István (1557–1606) a magyar történelem egyik meghatározó alakja, akit elsősorban a Habsburg-ellenes harcokban betöltött vezető szerepe, valamint az Erdélyi Fejedelemség és a Magyar Királyság politikai önállóságának megerősítése révén ismerünk. Történelmi megítélése összetett, de általában pozitív, mivel tevékenysége jelentős hatással volt Magyarországra és Erdély sorsára a 17. század elején.

Pozitív megítélése:

1. A szabadságharc vezetője: Bocskai István 1604 és 1606 között vezette a Habsburg-ellenes felkelést, amelyet a bécsi udvar centralizációs törekvései és a protestáns vallásszabadság elnyomása váltott ki. A felkelés nemcsak Erdély, hanem a Magyar Királyság különböző részeire is kiterjedt, és széles társadalmi támogatottságot élvezett.

2. A bécsi béke megkötése (1606): Bocskai nevéhez fűződik a bécsi béke, amely jelentős eredményeket hozott a magyar rendek és a protestánsok számára. A béke garantálta a vallásszabadságot, valamint a magyar rendi jogok megerősítését. Ez hosszú távon stabilizáló hatással volt a magyar politikai életre.

3. Erdély függetlenségének védelme: Bocskai sikeresen megőrizte Erdély politikai önállóságát a Habsburgokkal és az Oszmán Birodalommal szemben is. Bölcs diplomáciával egyensúlyozott a két nagyhatalom között, amely az Erdélyi Fejedelemség fennmaradását és megerősödését szolgálta.

4. Támogatása a magyar nemesség és a parasztság számára: Bocskai politikája nemcsak a nemesség, hanem a jobbágyság helyzetének javítását is célozta. Ezzel széles társadalmi bázist teremtett a szabadságharc számára.

Ellentmondásos szempontok:

1. Egyensúlyozás a nagyhatalmak között: Bocskai diplomáciája, amely a Habsburgok és az Oszmán Birodalom között lavírozott, olykor megosztotta a kortársakat. Néhányan opportunizmussal vádolták, mivel mindkét féllel próbált megállapodást kötni, hogy biztosítsa céljait.

2. Időleges eredmények: bár a bécsi béke fontos vívmányokat hozott, a Habsburg-ellenes harcok nem vezettek tartós politikai függetlenséghez. A béke bizonyos pontjait a későbbi évtizedekben sem tartották be maradéktalanul.

Hosszú távú megítélés:

A történészek többsége Bocskai Istvánt a magyar történelem egyik kiemelkedő alakjaként értékeli. Úgy tekintenek rá, mint aki sikeresen lépett fel a magyar rendi jogok és a vallásszabadság védelmében, és akinek tevékenysége hozzájárult a nemzeti öntudat és a politikai önállóság fenntartásához. Helye van a magyar nemzeti emlékezetben, mint az egyik olyan vezető, aki a nehéz körülmények ellenére is sikeresen képviselte a magyar érdekeket.

A Bocskai Istvánról szóló historiográfiai elemzés változó irányokat és értelmezéseket követett a különböző történelmi korszakokban, tükrözve a politikai és ideológiai hatásokat.

1. Korai historiográfiai értelmezések (19. század):

A 19. században, különösen a magyar nemzeti ébredés idején, Bocskai István politikai szerepét gyakran a magyar nemzeti függetlenség védelmezőjeként ábrázolták. A történetírók ezen a téren a magyar nemzeti önállóság megőrzésére és a Habsburg-uralom elleni küzdelemre helyezték a hangsúlyt. Bocskai reformista politikája és az őt támogató protestánsok szerepe is kiemelt jelentőséget kapott. A 19. századi magyar történetírásban tehát Bocskai személye egyfajta nemzeti hős alakjaként szerepelt.

2. 20. századi historiográfia: Politikai és ideológiai hatások:

A 20. század elején, különösen a két világháború közötti időszakban, Bocskai politikai szerepét sok esetben a nemzeti függetlenségi küzdelem és a protestantizmus védelmezőjeként értékelték, de emellett a korszak történészei a fejedelem politikai pragmatizmusát és diplomáciai stratégiáját is elemezték. A szocialista historiográfia időszakában, amely a két világháború közötti időszakot követően alakult ki, Bocskai szerepe a társadalmi és vallási tolerancia kérdéseivel is összefonódott, különösen a protestantizmus és a katolicizmus közötti feszültségekkel.

A szocialista történetírásban az erdélyi fejedelemség és Bocskai szerepe a Habsburgokkal való szembenállásban, valamint a vallási és politikai toleranciát célzó intézkedései kiemelt figyelmet kaptak, miközben a Habsburgokkal való együttműködést gyakran a társadalmi és politikai egyensúly megteremtésének szükségszerűségéből indokolták.

3. Posztkommunista historiográfia (1989-től napjainkig):

A rendszerváltás után Bocskai István személye és politikai tevékenysége egy új historiográfiai szemléletmódot öltött, amely a nemzeti, vallási és diplomáciai szempontok mellett egyre inkább a társadalmi és gazdasági összefüggéseket is figyelembe vette. A posztkommunista történetírásban Bocskai politikai tevékenysége, különösen a Habsburgokkal való viszonya, a vallási és etnikai tolerancia kérdései és Erdély geopolitikai helyzete kerültek előtérbe. A politikai manőverek, a fejedelem pragmatizmusa és az Oszmán Birodalommal való kapcsolatokat is új szemlélettel kezdték vizsgálni.

Az újabb kutatások Bocskai nemcsak politikai, hanem gazdasági és társadalmi reformjait is vizsgálták, figyelembe véve a korszak gazdasági környezetét és a feudális viszonyok változásait.

A 20. századi kutatások során Bocskai vallási politikája is központi témává vált, különösen a vallási tolerancia kérdéskörének elemzése. A különböző felekezetek közötti feszültségek és a vallási reformok témája elengedhetetlenül kapcsolódott Bocskai kormányzásához, mivel fejedelemsége alatt Erdélyben vallási pluralizmus uralkodott, amely az egyik legnagyobb politikai és társadalmi vívmánynak számított.

Összegezve: Bocskai István historiográfiája az idők során különböző ideológiai és politikai hatások alatt alakult, és különböző történelmi korszakokban eltérő értelmezéseket kapott. A 19. században a nemzeti hősként való ábrázolás dominált, míg a 20. század során a vallási és politikai pragmatizmus is előtérbe került. A posztkommunista időszakban a fejedelem külpolitikájának, vallási politikájának és gazdasági reformjainak komplex elemzése vált a historiográfiai

diskurzus központi kérdésévé, különös figyelmet fordítva az erdélyi fejedelemség geopolitikai helyzetére és belső társadalmi viszonyaira.

Báthori Gábor (1589–1613), az Erdélyi Fejedelemség fejedelme (1608–1613) a Báthori család egyik kevésbé sikeres, de rendkívül ellentmondásos tagja. Történelmi megítélése vegyes, hiszen uralkodása alatt számos fontos esemény történt, de ezek közül sok Erdély gyengüléséhez és belső problémákhoz vezetett.

Pozitív megítélésének elemei:

1. Katonai sikerek kezdetben: Fejedelmi uralmának kezdetén Báthori Gábor energikus és ambiciózus vezetőként lépett fel. Törekedett az Erdélyi Fejedelemség függetlenségének megőrzésére a Habsburgok és az Oszmán Birodalom közötti egyensúlyozás közepette.

2. Területi hódítások: 1610-ben elfoglalta a havasalföldi területek egy részét, bár ezek hosszú távon nem bizonyultak fenntarthatónak. Ezek az akciók növelték Erdély területét és befolyását, de egyúttal konfliktusokat is generáltak.

3. Nemesség támogatása kezdetben: Báthori a magyar nemesség támogatását igyekezett megszerezni, ami eleinte sikeres volt. Reformokat és ígéreteket tett, hogy javítsa a nemesi érdekeket.

Negatív megítélésének elemei:

1. Botránysos életmód: Báthori Gábor személyisége és életmódja sok kortársának szemében kikezdte tekintélyét. Uralkodása alatt gyakran vádolták erőszakos, kiszámíthatatlan és önkényes viselkedéssel. Kicsapongó életvitele, valamint az uralkodásával járó intrikák és árulások megingatták népszerűségét (az életvitelt a modern történelemtudomány későbbi „hamisítás” eredményének tartja).

2. Kiszámíthatatlan politikai döntések: Politikai döntései sokszor rövid távú érdekeket szolgálták, és nem mindig voltak átgondoltak. Az Oszmán Birodalommal és a Habsburgokkal való viszonyában is követett olyan stratégiákat, amelyek destabilizálták Erdély helyzetét.

3. Ellenségekkel való szembekerülés: Uralkodása alatt Báthori Gábor számos ellenséget szerzett, nemcsak a Habsburgok és az oszmánok között, hanem

az erdélyi rendek soraiban is. A székelyekkel való konfliktusa, valamint a belső politikai intrikák hozzájárultak bukásához.

4. Uralkodásának tragikus vége: 1613-ban belső ellenfelei meggyilkolták Váradon. Ez nemcsak személyes kudarcot jelentett, hanem azt is, hogy uralkodása alatt az Erdélyi Fejedelemség politikailag és társadalmilag is megosztottá vált.

Hosszú távú megítélése:

Báthori Gábor megítélése a történészek körében általában negatív, bár bizonyos ambíciói és kezdeti sikerei elismerésre méltók. Személyisége és uralkodási stílusa miatt gyakran tekintik alkalmatlan vezetőnek, aki nem tudott hosszú távon stabil és virágzó államot teremteni. Ellentmondásos jelleme és döntései miatt Báthori Gábor emléke inkább figyelmeztetés, mint példa a történelemben. Az ő esetéből tanulható, hogy a politikai stabilitás és a belső egység mennyire fontos egy ország sikeres vezetéséhez. Történeti szerepe elsősorban abban rejlik, hogy uralkodása rávilágított az Erdélyi Fejedelemség belső és külső kihívásaira a XVII. század elején,

Báthori Gábor szerepe, politikai döntései és külpolitikája különböző historiográfiai irányzatok szerint más és más értelmezéseket kaptak az egyes történelmi korszakokban.

1. Korai historiográfiai értelmezések (19. század):

A 19. századi történetírás, különösen a magyar nemzeti történelem szempontjából, Báthori Gábort a magyar nemzeti önállóság védelmezőjeként értékelte, aki a Habsburgokkal való szembenállásban és az Oszmán Birodalom politikai manővereiben fontos szerepet játszott. A magyar nemzeti eszme és a reformáció ideológiája a 19. század történetírásában nagyban befolyásolta Báthori Gábor megítélését, hiszen ő is támogatni próbálta a protestáns vallást és a nemzeti függetlenséget.

2. 20. századi historiográfia:

A 20. század történetírásában, különösen a kommunista és szocialista korszakokban, Báthori Gábor szerepe a Habsburgokkal és az Oszmán

Birodalommal való viszonyban új értelmezést nyert. A szocialista ideológia hatására a történétírók a politikai pragmatizmus, valamint a fejedelemség belső és külpolitikai harcait összefüggésbe hozták a társadalmi és gazdasági reformokkal. Báthori Gábor vallási politikáját is gyakran a protestáns vallás és a nemzeti függetlenség védelmezőjeként értékelték. A szocialista történétírás figyelmet szentelt az erdélyi fejedelemség társadalmi viszonyainak és a reformok kérdésének is.

3. Posztkommunista historiográfia (1989-től napjainkig):

A rendszerváltás után, a 21. század történétírásában Báthori Gábor szerepe új megvilágításba került. A történétírók egyre inkább kiemelték Báthori Gábor politikai pragmatizmusát és a fejedelemség külpolitikájának komplexitását, különösen a Habsburgokkal való kapcsolatait és a reformokkal kapcsolatos döntéseit. A posztkommunista kutatások az erdélyi fejedelemség gazdasági és társadalmi életét is egyre nagyobb hangsúlyt kapott, valamint az újabb kutatások a politikai és vallási összefüggéseket is figyelembe vették.

Báthori Gábor külpolitikája és diplomáciai stratégiája továbbra is központi témát jelent, és a kutatók gyakran hangsúlyozzák a fejedelem pragmatikus viselkedését, amely az Oszmán Birodalom és a Habsburgok közötti egyensúly megteremtésére irányult. Az újabb kutatások a fejedelem politikai döntéseit a geopolitikai helyzet és a hatalmi viszonyok figyelembevételével értelmezik, nem csupán a személyes ambíciók és ideológiai alapú döntések kontextusában.

Báthori Gábor uralkodása alatt fontos reformok zajlottak a vallási és társadalmi életben. A fejedelem vallási toleranciát biztosított Erdélyben, ami különböző vallási közösségek koegzisztenciáját tette lehetővé. Ez a politikai döntés mind a protestánsok, mind a katolikusok számára kedvező volt, és hozzájárult Erdély vallási pluralizmusának kialakulásához.

Összegzve: Báthori Gábor historiográfiája az idők során változó értelmezéseken ment keresztül, tükrözve a politikai ideológiák és társadalmi változások hatását. A 19. században a nemzeti függetlenség védelmezőjeként és a protestantizmus szószólójaként ábrázolták, míg a 20. század történétírása a

szocialista ideológia hatására a gazdasági és társadalmi reformok mellett a diplomáciai manőverek és a Habsburgokkal való viszony elemzésére összpontosított. A posztkommunista korszakban pedig a geopolitikai helyzet, a vallási és társadalmi kérdések szerepe kerültek előtérbe, különösen Báthori Gábor külpolitikájának és belső reformjainak összefüggésében

Bethlen Gábor (1580–1629) az Erdélyi Fejedelemség egyik legkiemelkedőbb uralkodója volt (1613–1629), aki nemcsak saját korában, hanem a magyar történelem egészében is meghatározó személyiség. Történelmi megítélése szinte egyöntetűen pozitív, mint a fejedelemség fénykorának megteremtője, a belső stabilitás és gazdasági fellendülés megalapozója, valamint az egyik legnagyobb diplomata és államférfi.

Pozitív megítélésének alapjai:

1. Erdély fénykorának megteremtése: Bethlen Gábor uralma alatt Erdély politikai, gazdasági és kulturális értelemben is virágzó időszakot élt meg. Fejedelemsége a belső rend és a stabilitás példájává vált Közép-Európában, különösen a harmincéves háború zűrzavaros időszakában.

2. Kiváló gazdaságpolitika: Bethlen tudatosan támogatta az ipart és a kereskedelmet, ami fellendítette Erdély gazdaságát. Szorgalmazta a bányászat és a kézműipar fejlesztését, valamint támogatta a szabad királyi városok növekedését. A gazdaság fellendítése révén megnövelte a fejedelemség bevételeit, és olyan erős pénzügyi alapokat teremtett, amelyek lehetővé tették a hadsereg modernizálását.

3. Vallásszabadság és türelem: Bethlen Gábor a vallási türelem egyik legismertebb képviselője volt, aki mind a protestánsok, mind a katolikusok jogait tiszteletben tartotta. Uralkodása alatt a protestáns felekezetek jelentős támogatást kaptak, ugyanakkor a katolikusokat sem üldözte.

4. Diplomáciai zsenialitás: Bethlen kiváló diplomata volt, aki ügyesen lavírozott a Habsburg Birodalom, az Oszmán Birodalom és más európai nagyhatalmak között. Aktív szerepet vállalt a harmincéves háborúban, ahol a

protestáns felek szövetségeseiként fellépve jelentős területeket és politikai elismerést szerzett.

Királyvá választása: 1620-ban a magyar rendek királyvá választották Besztercebányán, bár a címet nem koronáztatta meg, hogy elkerülje a konfliktust az Oszmán Birodalommal és a Habsburgokkal

Békés rendezés: A harmincéves háborúban elért sikerei ellenére több alkalommal is hajlandó volt kompromisszumokra, például a Nikolsburgi békében (1621), amely Erdély számára kedvező feltételeket biztosított.

5. **Kultúra és oktatás támogatása:** Bethlen Gábor nagy hangsúlyt fektetett az oktatás és a kultúra fejlesztésére, Erdély református iskoláinak jelentős támogatást nyújtott, és alapítványokat hozott létre. Uralkodása alatt Erdély kulturális élete is fellendült. Iskolákat alapított, támogatta a könyvnyomtatást és a tudományos munkát.

Kritikus hangok és kihívások:

Bár Bethlen Gábor megítélése általában pozitív, uralkodása nem volt mentes a kihívásoktól: Politikai zsenialitása ellenére uralkodása alatt Erdély formálisan továbbra is az Oszmán Birodalom vazallusa maradt. Habár nagy államférfi volt, tevékenysége elsősorban Erdélyre és a magyar rendekre koncentrált, és nem tudta Magyarországot egészét felszabadítani a Habsburgok uralma alól.

Hosszú távú megítélése:

Bethlen Gábort a magyar történelem egyik legkiemelkedőbb államférfijaként tartják számon. Politikája és uralkodása máig példaértékű, különösen gazdasági reformjai, diplomáciai érzéke és vallási toleranciája miatt. Az Erdélyi Fejedelemség történelmében az ő uralma tekinthető a "golden age"-nek, vagyis aranykornak. Szobrai és emlékei a mai napig tiszteletet tükröznek, és a magyar történelmi emlékezetben ő a bölcs és sikeres uralkodó archetípusa.

Bethlen politikai döntései, külpolitikája és reformjai a történetírásban az idők során különböző értelmezéseket kaptak, tükrözve a változó történelmi és ideológiai diskurzust.

1. Korai historiográfiai értelmezések (19. század):

A 19. században, a magyar nemzeti ébredés és a Habsburg-ellenes ideológia fényében Bethlen Gábor szerepe egyértelműen pozitívan volt értékelve. A nemzeti történetírásban őt gyakran a magyar nemzeti függetlenség védelmezőjeként, a Habsburgok elleni küzdelem vezetőjeként ábrázolták, aki nemcsak a Habsburgokkal, hanem az Oszmán Birodalommal is ügyes diplomáciai manőverekkel próbálta Erdély érdekeit képviselni. Emellett Bethlen Gábor személye a reformáció és a protestantizmus erőteljes támogatójaként is szerepelt.

A 19. századi historiográfiában gyakran említették Bethlen Gábor politikai érdemeit, például azt, hogy sikerült hosszú távon biztosítani Erdély függetlenségét és stabilitását a Habsburgokkal való konfliktusok közepette.

2. 20. századi historiográfia:

A 20. század első felében, különösen a két világháború közötti időszakban, Bethlen Gábor szerepe a nemzeti és a nemzetközi politikai színtéren egyre bonyolultabbá vált. A szocialista és marxista történetírásban Bethlen Gábor politikai tevékenységét a feudális elnyomás és a társadalmi egyenlőtlenségek fenntartásával kapcsolták össze. Ugyanakkor, Bethlen külpolitikáját és diplomáciai taktikáját is kiemelték, különösen az Oszmán Birodalommal való viszonylatban.

A szocialista történetírásban az erdélyi fejedelemség külpolitikai és belpolitikai kapcsolatainak elemzése mellett kiemelt szerepet kaptak a reformok, a gazdasági helyzet és a társadalmi változások. Az ideológiai szempontok ebben az időszakban azt is megmutatták, hogy Bethlen uralkodása alatt Erdély gazdasági fejlődése nemcsak politikai sikernek, hanem társadalmi reformoknak is köszönhető volt.

3. Posztkommunista historiográfia (1989-től napjainkig):

A rendszerváltás után, különösen a 21. században Bethlen Gábor személye és politikai tevékenysége új megvilágításba került. A posztkommunista historiográfiában a történetírók már nemcsak a nemzeti politikai érdekeket, hanem a gazdasági és társadalmi kérdéseket is figyelembe vették. A nemzetközi

kapcsolatok, különösen Bethlen diplomáciája, valamint az erdélyi fejedelemség gazdasági helyzete egyre inkább a kutatások középpontjába került.

Az újabb kutatások során nagyobb hangsúlyt kapott a Bethlen által végrehajtott belső reformok, például az államigazgatás és az adópolitika terén, amelyek hosszú távú hatással voltak Erdély fejlődésére. Emellett egyre inkább előtérbe került a fejedelem vallási politikája is, hiszen Bethlen támogatását élvezte a protestantizmus, és az erdélyi vallási sokszínűség fenntartására is ügyelt.

Bethlen Gábor vallási politikáját és annak hatását az erdélyi társadalomra a posztkommunista historiográfia figyelembe vette, különös figyelmet fordítva a protestáns vallás védelmére és a vallási tolerancia fenntartására. Bethlen uralkodása alatt Erdély vallási pluralizmusát támogatták, ami hozzájárult a fejedelemség társadalmi stabilitásához és vallási harmóniájához. A vallási reformok és a protestantizmus terjedése a fejedelem politikai programjának kulcsfontosságú elemei voltak.

Összegzve: Bethlen Gábor historiográfiája a történelmi és ideológiai diskurzus változásával párhuzamosan fejlődött. A 19. században a magyar nemzeti függetlenség védelmezőjeként, a Habsburgok elleni küzdelem vezetőjeként ábrázolták, míg a 20. századi szocialista historiográfia a fejedelem politikai és társadalmi reformjait, valamint külpolitikai pragmatizmusát emelte ki. A posztkommunista időszakban a fejedelem gazdasági, vallási és politikai reformjainak összefüggéseit és hosszú távú hatásait is egyre inkább figyelembe vették, és a kutatások fókuszra helyezték a fejedelem vallási politikájára, gazdasági intézkedéseire és diplomáciai manővereire. Bethlen Gábor szerepe és politikai tevékenysége ma is kulcsfontosságú az Erdély és a magyar történelem megértésében.

Források:

Kutatómunkám során sok olyan forrást és szakirodalmat tanulmányoztam, amelyek alapján megkíséreltem gazdagabban bemutatni a választott témám.

Legnagyobb segítséget munkám során Báthori Gábor és korának a megismerésében a róla megjelent monográfiák jelentették: Szilágyi Sándor¹, Nagy László² művei, valamint Papp Klára, Jeney-Tóth Annamária és Ulrich Attila³ tanulmánygyűjteménye. Ezekből a munkákból megismertem Báthori Gábort, mint embert és mint politikust.

Báthorival, mint politikussal és korának történéseivel, vagyis a Portához és Bécshez való viszonyával Szilágyi Sándor^{4,5} foglalkozott. Az általa összeállított adattár 35 korabeli iratot⁶ tartalmaz, sajnos nem sokat magyar nyelven. Ezen iratok olvasása nehézkes, de forrásul szolgálnak az események megértéséhez.

A más népekkel kialakult viszony megismerésében viszont azok a tanulmányok segítettek, amelyek részletesen tárgyalják az akkor kialakult viszonyokat, esetleg összehasonlítják egyes szerzők műveit. Schmidt Vilmos⁷ és Kovács Endre⁸ tanulmányából megismerkedtem a magyarság, főleg Erdély a lengyel koronához való viszonyáról. Baltavári Tamás⁹ Görög Ferenc¹⁰ Erdély és a két oláh vajdaság hűbéri viszonyát tárgyalja.

¹Szilágyi Sándor. Báthory Gábor fejedelem története. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: http://real-eod.mtak.hu/4957/1/11465_000896454.pdf

²Nagy László. A rossz hírű Báthoryak. – Budapest: Kossuth, 1984 –248 o.

³Báthory Gábor és kora, szerk: Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf

⁴Szilágyi Sándor. Erdélyi országgyűlési emlékek. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MonHunHist_3_Comitalia_B_Er_06_1608-1614/?pg=0&layout=s

⁵Szilágyi Sándor. A Magyar Nemzet Története [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <http://mek.niif.hu/00800/00893/html/doc/c400371.htm>

⁶ Nagy László. Iratok Bocskai István és kora történetéhez [Elektronikus forrás]// Hozzáférés helye: <http://hbml.archivportal.hu/data/files/144620992.pdf>

⁷Schmidt Vilmos. Báthory Gábor és Bethlen Gábor viszonya a lengyel koronához. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: http://real-j.mtak.hu/13644/1/Szazadok_1887.pdf

⁸Kovács Endre. Magyarok és lengyelek a történelem sodrásában. – Budapest: Gondolat, 1973 – 341 o.

⁹Baltavári Tamás. Erdély és a román vajdaságok hatalmi viszonya a XVII. század első felében. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://adoc.pub/baltavari-tamas-erdely-es-a-roman-vajdasagok-hatalmi-viszony.html>

¹⁰Görög Ferenc. Báthory Gábor és Bethlen viszonya a két oláh vajdasághoz. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: https://eda.eme.ro/bitstream/handle/10598/3972/EM1904_9_003_GorogFerenc-BathoryGaborEsBethlenViszonyaA2OlahVajdasaghoz.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Kelenik József¹ a magyar nemzet hadtörténetével, itt a hajdúkkal, mint katonai elemmel foglalkozik. Másik katonai elem, a székelység, bemutatását Dr Szádeczky Lajos² oklevéltárából ismerjük meg leghitelesebben.

Bethlen Gábor életével és tevékenységével leginkább Szegfű Gyula³ foglalkozik. A fejedelemnek, Magyarország életében betöltött szerepét Csetri Elek⁴ és Imreh István⁵ műveiből ismertem meg.

A magyar nép története című tantárgy az Ukrajnai magyar tannyelvű iskolák kerettantervében nem szerepel.⁶ Minden iskola maga válassza meg, hogy milyen jogcímű órákból biztosítja a tantárgy oktatását. Egyes iskolákban (Tiszaágteleki Gimnázium), mint fakultatív óra, másokban (Kisdobronyi Líceum), a Típusanterv változtatható részéből, mint pótóra van kiosztva. A tantárgy heti egy órában van oktatva a 7-9. osztályokban a Magyar nép története Modultanterv szerint⁷.

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség jóvoltából elkészültek a tankönyvek a tantárgy oktatásához, három kötetben:

1. A magyar nép története A kezdetektől a Szatmári békéig Az általános iskolák 7. osztálya számára Szerk. Kész Barnabás – Nedbál Klára – Szamborovszkyné Nagy Ibolya,⁸
2. A magyar nép története A Szatmári békétől az első világháború befejezéséig Az általános iskolák 8. osztálya számára Szerk. Braun

¹Kelenik József. Nagy Milleneumi hadtörténet. A hajdúk. – Budapest 2000 – 440 o.

²DrSzádeczky Lajos. Székely oklevéltár.[Elektronikus forrás] //Hozzáférés módja: https://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1001.pdf

³Szegfű Gyula. Bethlen Gábor – Békéscsaba: Helikon, 1983 – 301 o.

⁴Csetri Elek. Bethlen Gábor életútja - Bukarest: Kriterion, 1992 – 234 o.

⁵Imreh István. A fejedelmi gazdálkodás Bethlen Gábor idejében - Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1992 – 88 o.

⁶ Типовий навчальний план для 5-9 класів з навчанням мовою корінного народу або національної меншини поряд з державною мовою чи з навчанням українською мовою та вивченням мови корінного народу або національної меншини. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://drive.google.com/file/d/1SPEIahZch-1QfFNSxgrAkcCxmBxsPYe4/view>

⁷ Історія угорського народу 7–9 класи МОДЕЛЬНА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА для загальноосвітніх навчальних закладів з угорською мовою навчання

⁸ A magyar nép története A kezdetektől a Szatmári békéig Az általános iskolák 7. osztálya számára Szerk. Kész Barnabás – Nedbál Klára – Szamborovszkyné Nagy Ibolya

László – Kész Barnabás – Lefkó János – Szamborovszkyné Nagy Ibolya;¹

3. A magyar nép története Az első világháború végétől az uniós tagságig
Az általános iskolák 9. osztálya számára Szerk. Szamborovszkyné Nagy Ibolya – Braun László – Nedbál Klára – Szakáll Imre;²

Az általam vizsgált időszak, az 1604-1629-es évek közötti időszak a 7. osztályosoknak ajánlott tankönyvben szerepel. A tankönyv V. témakörének – A török félhold árnyékában, 25. Erdély – Tündéerkert című paragrafusában nagyon röviden ismereti a kor eseményeit.

A tankönyv egy bekezdésben bemutatja az Erdélyi fejedelemség kialakulását Erdélyből és Partiumból, amely 1691-ig a Török birodalom hűbéres tartománya volt. Első fejedelme János Zsigmond, de felvirágzását Báthory István korában érte el. Viszonylagos önállósággal rendelkezett.

A következőkben taglalja a Habsburg – török ellentét során kialakult háborúkat. Megemlíti a tizenöt éves háborút, 1591/93-1606 között. Foglalkozik a Bocskai István vezette szabadságharccal, 1604-1606 között, amit a kompromisszumos bécsi béke zár le. Ez biztosította Erdély különállását, a protestánsok vallásszabadságát és Magyarország részleges önállóságát a Habsburg birodalomban.

Bocskai, a Magyarok Mózese, végakaratóban megjelöli, hogy Erdély és Magyarország akkor egyesüljön, ha a korona magyar kézre jut.

A negyedik bekezdés Bethlen Gábort mutatja be, mint erdélyi fejedelmet, aki uralkodása alatt Erdély fénykorát élte. Távlati tervei között szerepelt Erdély és Magyarország egyesítése a Porta segítségével. Bekapcsolódott a harmincéves háborúba. A Habsburgok elleni felkelésének a nikolsburgi béke volt az eredménye. Ez megerősítette a bécsi béke pontjait és megkapta Abaúj, Bereg,

¹ A magyar nép története A Szatmári békétől az első világháború befejezéséig Az általános iskolák 8. osztálya számára Szerk. Braun László – Kész Barnabás – Lefkó János – Szamborovszkyné Nagy Ibolya

² A magyar nép története Az első világháború végétől az uniós tagságig Az általános iskolák 9. osztálya számára Szerk. Szamborovszkyné Nagy Ibolya – Braun László – Nedbál Klára – Szakáll Imre

Borsd, Szabolcs, Szatmár, Zemplén, Ugocsa vármegyéket és Tokaj, Munkács, Ecsed várát.

A tankönyv általánosságban bemutatja az Erdélyi Fejedelemséget: központja Gyulafehérvár, belpolitikailag önálló, de függ az Oszmán Birodalomtól, adózik felé. Területén magyarok, székelyek, szászok és románok élnek. A vallásszabadságot az 1568-as tordai gyűlésen fogadták el. Főleg reformátusok lakják.

A tankönyvből a tanulók megismerik Erdély címerét, János Zsigmond és Bethlen Gábor arcképét. Megtekinthetik az időszak harci eseményeit térképen, valamint részletet olvashatnak a Bécsi béke anyagából

Az Egyetemes történelem tankönyvek az adott kort meg sem említik.^{1, 2, 3, 4, 5}

Az Ukrajna történelme tankönyvek sem tárgyalják az adott kort.^{6, 7, 8, 9, 10, 11}

Meglátásom szerint az iskolai tananyagot erősen bővíteni kell a tanórán. Úgy gondolom, hogy érdemes két tanórát ezen kor eseményeire elkülöníteni. Az egyik tanórán be lehet mutatni a Bocskai szabadságharc előzményeit, a Bocskai felkelés eseményeit és meghatározni Erdély és Felső – Magyarország

¹ Всесвітня історія: підручник для 8 класу ЗЗСО/ Н.М Сорочинська [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://pidruchnyk.com.ua/833-vseshvitiya-istoriya-8-klas-sorochynska.html>

² Всесвітня історія: підручник для 8 класу ЗЗСО/Т. Ладиченко, І. Лукач, Н. Подаляк [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://pidruchnyk.com.ua/815-vseshvitiya-istoriya-8-klas-podalyak-2016.html>

³ Всесвітня історія: підручник для 8 класу ЗЗСО/ І.Я. Щупак, О.В. Бурлака, Н.С. Власова, І.О. Піскарьова, Д.О. Секиринський [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://pidruchnyk.com.ua/1623-vseshvitiya-istoriya-8-klas-schupak.html>

⁴ Всесвітня історія: підручник для 8 класу ЗЗСО/ Васильків, Островський, Басюк, Паршин, Костікова [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://pidruchnyk.com.ua/1622-vsrsvit-8-vasylkiv.html>

⁵ Всесвітня історія: підручник для 8 класу ЗЗСО/ О.В. Гісем, О.О. Мартинюк [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://pidruchnyk.com.ua/1423-vseshvitiya-storya-gsem-8-klas.html>

⁶ Історія України: підручник для 8 класу ЗЗСО/ І. Я. Щупак, Б.В. Черкас, О.В. Бурлака, Н.С. Власова, К.Ю. Галушко, В.О. Кронгауз, І.О. Піскарьова, Д.О. Секиринський [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://pidruchnyk.com.ua/1621-istoriya-ukr-8-klas-schupak.html>

⁷ Історія України: підручник для 8 класу ЗЗСО/М. Мудрий, О. Аркуша [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://pidruchnyk.com.ua/1620-istoriya-ukrainy-8-klas-mudryy.html>

⁸ Історія України: підручник для 8 класу ЗЗСО/ Г.М. Хлібовська, О.В. Наумчук, М.С. Крижановська [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://pidruchnyk.com.ua/1619-istoriya-ukrainy-8-klas-hlibovska.html>

⁹ Історія України: підручник для 8 класу ЗЗСО/ О.В. Дудар, О.І. Гук [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://pidruchnyk.com.ua/1618-istorya-ukrayini-8-klas-pometun-dudar.html>

¹⁰ Історія України: підручник для 8 класу ЗЗСО/ В.С. Власов, О.С. Панарін, Ю.А. Топольницька [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://pidruchnyk.com.ua/1617-istoriya-ukry-8-klas-vlasov-2021.html>

¹¹ Історія України: підручник для 8 класу ЗЗСО/ О.В. Гісем, О.О. Мартинюк [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://pidruchnyk.com.ua/1428-storya-ukrayini-gsem-8-klas.html>

kapcsolatrendszerét. A másik tanórán pedig részletesebben foglalkozni Báthory Gábor és Bethlen Gábor korával.

II. FEJEZET

AZ ERDÉLYI ÁLLAM BOCSKAI FEJEDELEMSÉGE ALATT

1. A Bocskai-szabadságharc előzményei

A XVI. század második felében és a XVII. század folyamán két nagyhatalomfővárosában is úgy tekintettek Magyarországra, mint birodalmuk tartományára. Az ország közepén húzódó török hódoltságról Isztambulba érkeztek a jelentések és ide érkezett a hűbéres fejedelemség, Erdély adója is. Az Adriától Szatmárig húzódó félkörív a Habsburg Birodalom része volt. Ezt hívták Királyi Magyarországnak. A köztudatban viszont, a háromfelé szakadt ország, a magyarság egy egységet alkotott. Az erdélyi fejedelmek nemcsak a szultán hűbéresei voltak, hanem a Királyi Magyarország főurai is, mint ahogy a török hódoltságban élő főurak egyaránt adót fizettek a török uraiknak és a távolban élő magyar földesuruknak is. A XVI. században nem voltak Habsburg-ellenes felkelések. A magyar nemesek bíztak abban, hogy a Habsburgok segítségével kiverik a törököket az országból.

1604 tavaszára, azonban, mindenki számára világossá vált, hogy az 1593-ban kitört tizenöt éves háború az Oszmán Birodalom és a Habsburg Birodalom közötti ávaló volt. Nem váltotta be a törökök Magyarországról való kiűzésének reményét, sem nem egyesítette a szétszakadt területeket. De a török sem volt már képes nagy hódításokra. Az ország hadszintér maradt és a magyar főuraknak ezek között a keretek között kellett kiépíteni a mozgásterüket. Erdély végigjárta a maga kálváriáját. A Székely Mózes vezette vesztes csata után, a császáriak hatalmamegszilárdult. A kifosztott lakosság éhezett, járványok pusztították. Lázadásra senki nem gondolt¹. Magyarországon is folytatódott a semmiféle eredményt nem hozó, értelmetlen vérontás. II. Rudolf Habsburg császár hozzáfogott a magyarok háttérbe szorításához. Eltávolította őket a vezetésből, és végvárok magyar katonaságát lecserélte külföldi zsoldosokra. Mivel kincstára kongott az ürességtől, a hiány pótlására felségárulási perekbe

¹ Erdély története <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/112.html#114>

fogta a magyar főurakat. A nemesek tulajdonában lévő birtokokat törvényesen visszaszerezni nem tudta, ezért fej- és jószágvesztésre ítélte őket.¹ A műveletek fő irányítója Szuhay István volt². 1601-ben Alsó-Magyarország legvagyonosabb birtokosát – Illésházy Istvánt nádort fogtákfelségárulási perbe. Mátyás főherceg segítette Illésházyt az ítélet elől elmenekülni³. A felségárulási perek miatt a császár teljesen elvesztette a magyar nemesek támogatását.

A magyar nemesek kisémmizése után a protestánsok visszaszorítása következett. A Habsburgok, mint katolikus család, ellene voltak mindenfajta olyan rendelkezésnek, amely a protestantizmus elterjedését segítette volna. A király újabb lépésre szánta magát: törvényt hamisított. Rudolf császár még 1603. november 11-én kelt rendeletével meghagyta, a pozsonyi protestáns prédikátorok elűzését, és a kassai protestáns főtemplom átadását az egri káptalannak. Mivel ezt a városi tanács nem végezte el, ezért Belgiojoso hatalmával élve teljesítette a rendeletet és az evangélikus lelkészeket kiűzte és jószágait lefoglalta a kincstár javára. Ezzel kezdetét vette az ellenreformáció Magyarországon⁴.

A protestánsok elleni hadjárat az 1604. évi pozsonyi országgyűlésen teljedett ki, ahol a császár önkényesen törvénybe iktatta az 1604. évi 22. törvénycikket. Ez a törvény kimondta, hogy ezentúl az országgyűlésen nem szabad vallási ügyeket tárgyalni. Ez sértette nem csak a katolikus, de a protestáns főurakat is, mert az uralkodó megszegte az alkotmányt és a szabadvallás gyakorlást, ezt Bocskai fejtette ki a törvény kapcsán⁵. Mindezekkel a Habsburg-dinasztiába vetett bizalom (a királyi Magyarországon először) igencsak megingott. Rudolf felrúgta a magyar rendekkel kialakult hallgatóságos kompromisszumot, amelyen az ország kormányzása alapult. Így mind a felső-

¹Benda Kálmán. Bocskai István. – Budapest: Századvég, 1993. – 112 o.

²Makkai László, Mócsy András. Erdély története a kezdetektől 1606-ig. – Budapest: Akadémia, 1988. – 533 o.

³Benda Kálmán. Bocskai István. – Budapest: Századvég, 1993. – 112 o.

⁴Kónya Péter. Szabad királyi városok a Bocskai felkelésben // Hozzáférés módja:https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/DebreceniSzemle_2006/?query=bocskai%20istv%C3%A1n%20szabads%C3%A1gharc&pg=336&layout=s

⁵G. Etényi Nóra, Horn Ildikó, Szabó Péter. Koronás Fejedelem. – Budapest: General Press, 2006. – 160 o.

magyarországi, mind az erdélyi rendek felkelés kirobbanásával válaszoltak, amelynek élére Bocskai István állt.¹

2. A Bocskai-szabadságharc

Bocskai Istvánmozgalma a Mohács utáni Magyarországon az első olyan kezdeményezés volt, amelyben az Erdélyi Fejedelemség a magyar rendiség képviselőivel egyenrangú félként vett részt. A kortársak a magyar főurak közül éppen Bocskairól tételezték volna fel legkevésbé, hogy török szövetségben a Habsburgok ellen vezet majd hadat.

Bocskai gyerekkorát II. Miksa császár udvarában töltötte, ahol 1568 után Listhi János kancellár titkáráként tevékenykedett, aki helyett ő tartja meg az 1572-pozsonyi országgyűlés nyitóbeszédét. 1576 után II. Rudolfot szolgálja, majd a családja után költözik Erdélybe. Karrierje 1592-ben kezd felívelni. Előbb váradi főkapitánnyá majd országos generálissá nevezik ki. Nemzeti királyságot remélt, távlati célja az országegyesítés. Ezért, hogy letörje a vele szembenálló udvari pártot, 1594-ben Báthori Zsigmond fejedelem nevében szövetséget kötött a császárral és kivégeztette a „törökös” párt főembereit².

Az egyesült császári-erdélyi hadak mezőkeresztesi veresége után közreműködött Erdély és a királyi Magyarország egyesítésében Rudolf császár uralma alatt, de még ebben az évben 1598-ban támogatta a lemondott Báthori Zsigmond visszatérését a fejedelmi trónra. Ez évben ő is felajánlást kap a fejedelmi trónra. Eközben a nép nagy szegénységben élt. Igavonó állatok hiányában magukat fogták a szekérbe. A piacokon emberhúst is árultak. Mindezek látványa megingatta Bocskai Habsburg-hűségét.

1599-ben Báthori Zsigmond lemondása után Báthori András lett a fejedelem.³ Ekkor összeesküvés vádja éri az erdélyi országgyűlés részéről,

¹ Tóth István György. Három ország egy haza. – Adams, 1992. – 22 o.

² Zubánics László. Régmúlt virágok illata. – Ungvár – Budapest: Intermix, 2002. – 59 o.

³ Balogh László. Az Álmosd – Diószegi csata és előzményei// Hozzáférés helye: http://www.epa.uz.ua/03300/03326/00001/pdf/EPA03326_civisporta_2017_1_067-092.pdf

számúzik, birtokait elkobozzák. Hogy tisztázza magát 1600-ban (Benda Kálmán szerint 1601-ben¹) Prágába utazik, ahonnan csak két év múlva térhet haza².

Bocskai István birtokaira, Biharba tért haza.³ Visszavonultan élt Szentjőbbon és anyagi helyzetét próbálta meg rendezni. 1603-ban megpróbálta visszaszerezni az elvett birtokait, de kérelmét visszautasították. 1604-ben visszakapta elkobzott birtokait, kivéve Görény és Vécs várát⁴. Nem vett részt Székely Mózes felkelésében sem. Még mindig a császár hű követője⁵. Nagyon elkeserítette az éppen elkezdődő ellenreformáció, a protestánsok üldözése, a hűtlenségi perek sora, amelyekkel a Kamara az üres kincstárakat igyekezett feltölteni. Ekkor került kapcsolatba az erdélyi emigrációval, amely megfelelő vezért keresett egy esetleges Habsburg – ellenes felkelés kirobbanásához. E mozgalom vezére lett Bocskai István. A Habsburgokból kiábrándult hadvezért az ekkor emigrációban élő Bethlen Gábor biztatta a szabadságharc kirobbantására. NagyLászló szerint egy 1627-es követ-utasításban azt olvassuk, hogy Bethlen vette fel a kapcsolatot Bocskaival és ajánlotta be a pasánál. Bocskai levelezéséből, viszont az derül ki, hogy ő maga ajánlkozott a Portánál⁶. Miután levelezésük a császáriak kezére került, akik Bocskai birtokait el akarták kobozni, a hajdúk élére állva felkelést robbantott ki. Szerencséjére a Barbiano seregében szolgáló hajdúk, akikről pedig mindenki azt hitte, sem Istent, sem embert nem ismernek, csak a pénznek és a rablásnak élnek – maguk is reformátusok lévén, a protestánsüldözés miatt elfordultak a császári szolgálattól. Október 15-én éjjel a bihari Álmosd közelében fölláztak, s Bocskai segítségével megfutamították a generális előhadát.

A csata következményeként nemcsak felszabadult az egész Partium, s a tiszántúli rész, hanem Bocskai oldalára álltak a jobbágyok, később a nemesek is.

¹Benda Kálmán. Bocskai István. – Budapest: Századvég, 1993 – 76 o.

²Zubánics László. Régmúlt virágok illata. – Ungvár – Budapest: Intermix, 2002. – 59 o.

³Benda Kálmán. Bocskai István. – Budapest: Századvég, 1993 – 116 o.

⁴G. Etényi Nóra, Horn Ildikó, Szabó Péter. Koronás Fejedelem. – Budapest: General Press, 2006. – 162 o.

⁵Benda Kálmán. Bocskai István. – Budapest: Századvég, 1993 – 116 o.

⁶Nagy László. Iratok Bocskai István és kora történetéhez// Hozzáférés helye:<http://hbml.archivportal.hu/data/files/144620992.pdf>

Tulajdonképpen ekkor kezda bihari főúr önvédelmi háborújaként induló fegyveres harc országos méretű mozgalommá szélesedni. Két hét leforgása alatt mintegy 30 000 km² területen felszámolták a császári önkényuralmat.

Ezután „Bocskait vitte magával a nagy ügy, amelynek élére állt, amelynek hullámain. a korábbi császárpártiságáért és birtokgyarapításáért oly sokszor szidalmazott „Liber báró” Magyarország és Erdély „egy szüvvel – lélekkel” megválasztott nagyságos fejedelme lett, vagy ahogyan később nevezték:

„Magyarok paizsa, igazság oszlopa,
 Jók oltalmazója, gonoszok rontója ..."
 „Magyarok bölcs atyja, nemzet megszánója !,
 ." „Fényes szerencsésű, jó emlékezetű!
 Kit sirat minden szü, mert holtad keserű . . "
 „lueszen jövendőben csakhamar időben,
 Hogy ő nemzetünkben lesz emlékezetben ..."¹

Benda Kálmán írása szerint Bocskai önvédelmi harca szélesedett szabadságharccá, ami nem volt vallási háború. Bocskai rájött, hogy a harcot csak akkor nyerheti meg, ha a teljes magyarságot maga mellé állítja. Felszólította a jobbágyokat, hogy csatlakozzanak hozzá a harcban. Kassa elfoglalása után a nemesek is csatlakoztak. A nemesek bekapcsolódása után a hajdúk szerepe csökkent, de Bocskai nekik köszönhette a sikereit. A szabadságharc már nem csak egy rend harca volt, hanem egy teljes népé². Megfelelő adatok híján, csak találgatni lehet, hogy Bocskai, miért Felső-Magyarországra és nem Erdélybe indult az álmosdi csata után. Valószínű felismerte, hogy Erdély megmentése, csak Felső-Magyarország kézrekerítésével történhet meg. Egyrészt kell a magyarországi segítség, másrészt pedig így tudja elválni a várak császári helyőrsége utánpótlását. A tél beálltával Bocskai nehéz választás elé kerül:

¹Nagy László. Császári hadsereg támadása a Bocskasi szabadságharc ellen 1604 őszén//Hozzáférés helye:https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/HadtortenelmiKozlomenyek_1956/?query=Nagy%20L%C3%A1szl%C3%B3%20bocskai%20%20szabads%C3%A1gharc%20katonai%20t%C3%B6rt%C3%A9net&pg=588&layout=s

133o

²Benda Kálmán. Bocskai István. – Budapest: Századvég, 1993 – 128 o.

vonuljon vissza a Partiumbeli kiindulási bázisához, hogy a télen megszervezve csapatát tavasszal induljon Felső-Magyarországra, vagy indítson nyílt támadás? Ő a nyílt támadás mellett döntött. A Kassán összehívott rendi gyűlés is megerősítette a Habsburgok elleni fegyveres harc folytatását.

Bocskai tovább szervezte a mozgalmat. Bár a november hónap nem hozott győzelmet Bocskaiék számára. Sem az osgyáni ütközetben, sem az edelényi csatában nem sikerült Basta felé kerekedniük, nem bírtak a császárpárti sereggel. Kassára vonultak. A császári sereg két taktikai győzelme tehát nem fejlődött stratégiai eredménnyé; nem sikerült megsemmisítő vereséget mérni a szabadságharc hadseregére, nem sikerült felszámolni a mozgalmat. Kassa ostroma után Basta helyzete romlott Eperjesen, a hadsereg nem kapott pénzutánpótlást, és a sereg nem engedelmeskedett, fosztogatni kezdtek a városban.

Az elégedetlenség 1605 tavaszára lázadássá fajult, Basta kénytelen volt Eperjest feladni és Lőcsén keresztül Pozsonyba vonult vissza. Rhédey Ferenc követte a generálist, aki Pozsony mellé szorult, és magatehetetlenül végig nézte azt, hogy a hajdúk egészen Morvaországig jutnak el¹. Maga Bocskai István így emlékezett a téli hadjáratra: „...az nagy fizetlenség miatt felette nagy fogyatkozott állapotban vadnak, de mind azt sem nizték hanem télen is, számtalan sok sanyaruságokat, hidegségeket, ki sánczban várak alatt való heveréssel, ki az ellenség ellen való csatázással, meg nem mondhani mennyit szenvedtenek; most is hol éhen, hol szomjuhon nagy ruhátlansággal és sok fogyatkozással óránként testek szakadásával, vérek hullásával, és sokan halálokkal is szolgáltának.”²

Bocskai a sikerek hatására magyar nyelvű meghívót küldött az északkeleten élő magyar rendeknek, hogy Szerecsen országgyűlést fog tartani. A nemesség össze is gyűlt, nagyszámban, 1605. április 17-én. A gyűlés feszült hangulatú volt, mert a nemesség most tudta csak az elfojtott panaszait elmondani. A köznemesek

¹Benda Kálmán. Bocskai István. – Budapest: Századvég, 1993 – 132 o.

² Nagy László. A társadalom állásfoglalásának hatása a Bocskai szabadságharc történetére//Hozzáférés módja:https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/HadtortenelmiKozlemenyek_1957/?query=nagy%201%C3%A1szl%C3%B3%20a%20t%C3%A1rsadalom%20&pg=562&layout=s

politikai látóköre szűk volt, de az előjogaikhoz görcsösen ragaszkodtak Benda Kálmán írása szerint. Többségük kálvinista volt, ezért nehéz volt eldönteni, hogy az alkotmányjogi vagy a vallási sérelmeket tartották fontosabbnak¹. A békéről kevés szó esett, csak maga Bocskai említette meg. A nemesek már csak a további harcra koncentráltak. Többek közt ezért is választották Bocskait Magyarország fejedelmévé 1605. április 20-án.²

Ügyüknek megnyerték Ecsedi Báthori Istvánt és Illésházy Istvánt is. A szerencsi országgyűlés levélben az erdélyi rendekhez fordult. De az ottani rendek ellenségesen viselkedtek. A székelység visszakapta jogait, de a nemesség továbbra is bizalmatlan volt Bocskai iránt a múlt miatt³. Szebenben és Kolozsváron nem akarták Bocskait elfogadni, segítséget kértek a császártól. Serbán Radul havasalföldi vajdát hívták be Gyulaffy László ellen, aki Bocskai hadvezére volt.⁴ A vajda seregéhez a székelység nem csatlakozott, így sikerült legyőzni őket. 1605. május 19-én Kolozsvár letette a hűségesküt Bocskai István előtt.⁵ 1605. július 7-én Fogaras is Bocskai kezére került. Gyulaffy meghalt, helyére Petki János került. 1605. szeptember 14-én Medgyesen országgyűlést tartottak, ahol Bocskait már a szászok is támogatták, és beiktatták erdélyi fejedelemnek.

1605 őszére Erdély és Magyarország azon része, amely nem volt a török kezén, az a fejedelem fennhatósága alatt volt. A hajdúk már Ausztriába is eljutottak. 1605 őszén Lala Mehmed nagyvezír a háború folytatását akarta Bocskaitól, de a fejedelem a békéről akart tárgyalni. Rákos mezején találkozott Bocskai István a török katonai vezetéssel. A találkozó előtt Bocskai Homonnai Drugeth Bálintnak adott tanácsokat, ha ő nem térne vissza, mit kell tennie.

¹ G. Etényi Nóra, Horn Ildikó, Szabó Péter. Koronás Fejedelem. – Budapest: General Press, 2006. – 195 o.

² G. Etényi Nóra, Horn Ildikó, Szabó Péter. Koronás Fejedelem. – Budapest: General Press, 2006. – 195 o.

³ Benda Kálmán. Bocskai István. – Budapest: Századvég, 1993. – O. 136

⁴ G. Etényi Nóra, Horn Ildikó, Szabó Péter. Koronás Fejedelem. – Budapest: General Press, 2006. – 197 o.

⁵ G. Etényi Nóra, Horn Ildikó, Szabó Péter. Koronás Fejedelem. – Budapest: General Press, 2006. – 197 o.

1605. november 11-én került sor a nevezetes tanácskozásra, amelyre a szultán koronát küldött Bocskainak¹. A romantikus történetírás szerint Bocskai, csak, mint ajándékot fogadta el a koronát, mondván, Magyarországnak már van törvényes királya, s azért sem fogadta úgy, mint koronázási jelvényt, mert akkor függött volna az Oszmán Birodalomtól. Ugyanakkor a korabeli források ismeretében elmondható, hogy a koronát Bocskai kérte a szultántól, mi több a tanácskozáson a nagyvezír a fejére is helyezte és körbevezette a táborban.

1605. november 24-én Bocskai országgyűlést hívott össze Korponára abból a célból, hogy előmozdítsa a béke megkötését a császárral. Ha nem sikerül megegyezniük, akkor Magyarország egésze török hódoltság lesz. Az országgyűlésen részt vettek a császári követek, akikkel kidolgozták a béketervezetet. Szerepelt benne a vallásszabadság, követelték, hogy az uralkodó mindig vegyen részt az országgyűléseken. A kincstári jövedelmeket a rendek képviselőjére, a kincstartóra akarták bízni. A nádorválasztást szabályozni kívánták. Az erdélyi állam területnöveléséről és a háború lezárásáról is szó esett. A békében a hajdúkat is érdekeltté tette. 1605. december 12-én adománylevelben 9254 hajdút telepített le szabolcsi birtokaira.²

1606. február 9-én Bécsben megszületett a kompromisszumos béketervezet. 1606. április 16-án a kassai országgyűlés felülvizsgálta az egyességet. Illésházy István utasítást kapott, hogy folytassa a tárgyalásokat. 1606. június 23-án Bécsben megkötötték a bécsi békét.³ A Habsburg udvar részéről Mátyás főherceg írta alá, majd a Habsburg párti magyar főurak, és a Bocskai pártiak. A béke eltörölte az 1604. évi 22. törvénycikket. A békét 1606. augusztus 6-án Rudolf erősítette meg Prágában.⁴ Bocskai augusztus 17-én a kassai országgyűlésen fogadta el a békét.⁵

¹ G. Etényi Nóra, Horn Ildikó, Szabó Péter. Koronás Fejedelem. – Budapest: General Press, 2006. – 202-203o.

²Uo. – 208o.

³Uo– 214-215o.

⁴ G. Etényi Nóra, Horn Ildikó, Szabó Péter. Koronás Fejedelem. – Budapest: General Press, 2006. – 215o.

⁵ G. Etényi Nóra, Horn Ildikó, Szabó Péter. Koronás Fejedelem. – Budapest: General Press, 2006. – 216 o.

A Bécsi béke szerint a királyi Magyarország visszakerült a Habsburg uralkodó fősége alá, Bocskai megtartotta a kárpátaljai területekkel (Ung, Ugocsa, Bereg megyékkel) megnövelt Erdélyi fejedelemségét. Bocskai vezetésével még ez évben megkötötték a törökökkel is a hosszú háborút lezáró zsitvatoroki békét.

3. A magyarság helyzete a bécsi béke után

Az 1606/1607-es év fordulóján borulni látszott a megteremtett bel- és külpolitikai helyzet. I. Rudolf és Mátyás főherceg között hatalmi harcok folytak. A királyi Magyarország rendjei a Habsburgok abszolutizmusával szemben igyekeztek megerősíteni pozícióikat úgy, hogy újabb kiváltságokat szereztek maguknak. Eközben nem kellett feladniuk a reményt, miszerint újraegyesítsék Erdélyt és a Királyi Magyarországot¹. A magyar történetírás a független magyar államiság átörökítőjeként az Erdélyi Fejedelemség létét értelmezi és igazolja. Ezért évfolyammunkámban a magyarság politikai kapcsolatrendszerét az Erdélyi fejedelemség oldaláról fogom bemutatni. Bocskai halála után ellentétek robbantak ki az utódlás körül. Habár végrendeletében nemcsak politikai koncepcióját fogalmazta meg a két magyar országrész jövőjéről, de kijelölte fejedelmi utódját is, Homonnai Drugeth Bálint személyében. Mellette a fejedelmi székbe mégis többen jelentkeztek: önjelöltként Báthori Gábor, a véres leszámolás törökös csoportjához tartozó Somlyói Báthori István gyermeke és Rákóczi Zsigmond, Bocskai kinevezett helytartója. A Porta respektálta szövetségese Bocskai István végakarátát, elismerte Homonnait utódkéntés útnak indította a fejedelmi jelvényeket és az athnamét. A Porta érdeke a közép – európai térség békéje és az Erdély körül létrejött kiszámíthatóság volt. Ezt tükrözi az is, hogy elutasította Báthori Gábor első jelentkezését, akit a törökbarát erdélyi politikus, Bethlen Gábor támogatott.

Rákóczi Zsigmondjelöltsége már komolyabb politikai kockázatotvetett fel, elsősorban a Habsburgok és a magyar rendek irányából. Az erdélyi rendek viszont

¹Magyarország története 1526-1668. III/1. Főszerkesztő: Pach Zsigmond Pál. - Budapest: Akadémiai, 1985, 780-781o.

támogatták Rákóczi Zsigmondot és 1607. február 11-én Kolozsvárott fejedelemmé választották. Így elutasították a bécsi békében elismert, a koronától különálló státusú Erdély elleni udvari akciókat. Rákóczi Zsigmond megválasztására erős a gyanú, hogy afféle alkuk eredményeképpen született a jelöltsége. Az erdélyi rendek már nem akartak olyan erőskezű fejedelmet, mint Bocskai volt, aki hadat visel és mindenkivel összetűz.¹A kolozsvári döntést a Porta gyors döntése oldotta fel. Kész volt Homonnait a béke kedvéért feláldozni. Igaz az is, hogy Rákóczi Zsigmond – emlékezve a Bocskai fejedelemsége alatt már felmerült török igényre Lippa és Jenő várak vonatkozásában² - felajánlotta a két vár átadását a Portának, fejedelemsége elismerése esetén.

Erdély kérdésében a másik nagyhatalom, a Habsburg birodalom, nem indított nyílt konfliktust, ám igyekezett biztosítani a befolyását a jelöltek manipulálásával.³Ezt látjuk a legfelső vezetés szintjén zajló küzdelemben. Mátyás főherceg, hogy bátyját félreállítsa, konföderációra lépett a Rudolf abszolutizmusával elégedetlen magyar rendekkel. Ők ugyanis, figyelmen kívül hagyva a bécsi béke rendelkezéseit, akartak beleszólni a fejedelemválasztásba⁴. A fejedelem-jelöltek körül kialakult huzavonát az 1607 tavaszától már érlelődő és októberben a Tisza – vidéken kitörő hajdúfelkelés döntötte el. A hajdúveszély forrása már Bocskai uralkodásának utolsó éveiben is érezhető volt. Ugyan elkezdődött a betelepítésük a kollektív nemesi kiváltságaik adományozása, a Porta pénzbeli támogatása csak részben tette lehetővé a zsoldkifizetésüket. Bocskai halálával a hajdúkérdés megtorpant.

A Bocskai által a hajdúk letelepítésére szánt területek a korona tulajdonába kerültek. A 20 000 hajdú zsoldja nem lett kifizetve. Egyes vármegyék, mint Szabolcs, egyenesen megakadályozták a kiváltságolt hajdúk letelepedését és afejedelemtől kapott kiváltságok érvényesítésére törekedtek.⁵A hajdúk, Nagy

¹Nemere István. Magyarország története 989 év krónikája. – Anno, – 418. o.

²Hóman – Szekfű. Magyar történet VI. kötet. – Budapest: Királyi magyar egyetemi nyomda, 1943, – 52. o.

³Erdély története három kötetben. Főszerkesztő: Köpeczi Béla [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/196.html#198>

⁴Magyarország történeti kronológiájaII. Főszerkesztő: Benda Kálmán. - Budapest: Akadémiai, 1982, 434 o.

⁵Kelenik József. Nagy Milleneumihadtörténet.A hajdúk. - Budapest 2000, 129 o.

András hajdúgenerális vezetésével októberben követelésbe foglalták a bécsi béke minden pontjának a teljesítését és a Bocskai örökség végakarátát. Fegyveres nyomásgyakorlással szándékaikat országos politikaiszintre emelték. A hajdúkérdés fegyveres felkeléssé szélesedése a három részre szakadt ország valamennyi politikai képviselőjét aggodalommal töltötte el. Oka a hajdúság fegyveres ereje volt. Mintegy 20 000 szervezett, harcias hajdú, bárki politikai céljának megvalósítója lehetett. A kérdés abban állt: ki tudja megszerezni a támogatásukat?

A királyi Magyarország rendjei, a Tiszántúl közelsége miatt, a mozgalom lecsendesítésében voltak érdekeltek. Erre mutatott a sikertelen szerencsi tárgyalás és a december 31-i ináncsi találkozón megkötött fegyverszünet is. A törököket, Ali budai pasát, szintén a hajdúk megnyugtatása érdekelte, habár Nagy Andrással megállapodás volt érvényben a hajdúk megsegítésére. A szükség esetére megígért katonai támogatás mögött a zsitvatoroki béke elhúzódó ratifikálásának gyorsítása húzódnak.¹ Mátyás főherceg is számolt a hajdúk segítségére a konföderáció és Rudolf közötti harcában. A hajdúk megnyerését az 1608. január 10-én Pozsonyban összehívott országgyűlésen próbálta elérni. Ide meghívta a hajdúk követeit, megerősítette a bécsi békét s biztosította a vallási ellentétek kezelését.

Erdélyi rendjei és Rákóczi Zsigmond nem használták fel a hajdúmozgalom lehetőségét, hogy megerősítsék függetlenségüket. Számukra a hajdúkatonák szenvedést és károkat jelentettek. Viszont szűklátókörű politikára vallott részükről, hogy Bocskai erdélyi koncepciójának megvalósításához a protestáns hajdúk, komoly katonai jelenlétet biztosítottak volna.² Homonnai Drugeth Bálint is döntésképtelennek bizonyult hajdúkérdésben. Nagy András hajdúi 1608. decemberében királyválasztásra készültek személyében.

Báthori Gábor, aki már 1607-ben jelentette szándékát az Erdélyi Fejedelemségre, felismerte a két birodalomnak a fejedelem személye körüli

¹Hangay Zoltán. Erdély választott fejedelme Rákóczi Zsigmond. – Budapest: Zrínyi Katonai Könyv – és Lapkiadó, 1987, 193 o.

²Erdély története három kötetben. Főszerkesztő: Köpeczi Béla [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/196.html#198>

bizonytalanságát. Ezért politikai célja elérése végett 1608 februárjában szövetséget kötött a hajdúkkal. A szövetség értelmében a hajdúk segítették Báthorit az erdélyi fejedelmi cím megszerzésében, ő viszont a fejedelemség második emberévé nevezi ki Nagy Andrást, és a katolikusoknak semmilyen tisztséget nem adott. Ezzel együtt megígérte, hogy a hajdúkat Bihar, Szabolcs és Szatmár vármegyékben Várad, Ecsed és Kállóközött telepíti le. Gondoskodik a megélhetésükről. Ígéretét be is tartotta. 1608/1609-re hajdútelepülések láncolatát hozta létre.

Báthori Gábor az ország egyetlen jelentős fegyveres erejének támogatásával 1608. március 7-én Erdély fejedelme lett.¹ Legitimitását több tényező biztosította:

- kollektív adómentességgel fegyveres szolgálatra kötelezett hajdúk;
- hatalmas családi birtoktest;
- a hatalommegragadás erőt demonstráló határozottsága.

Mindez elegendőnek bizonyult az udvari rendek behódolásának. Báthori akciójának kedvezett a Porta békepolitikája is. Ez abban nyilvánult meg, hogy Rákóczi Zsigmond lemondását hallgatólagosan tudomásul vette és elismerte az új fejedelmet. A törökök erdélyi érdekeiknek biztosítását, Báthori irányába, erősítette a Konstantinápolyban bizalmat élvező Bethlen Gábor közbenjárása is. 1608. augusztus 15-én² a Porta athamét adományozott Báthorinak és elengedte a vazallusi adó háromévi befizetését.

A bécsi és a zsitvatoroki békék megkötése meghatározta a királyi Magyarország és Erdély helyzetét a két császár között (5. ábra). Világossá vált, hogy sem a töröknek képes támadni, sem őket nem lehet kiverni az országból. Erdély megmaradt, mint önálló állam, de függésben a Portától, Felső-Magyarország pedig a Habsburg Birodalom „védelmező szárnyai” alatt. Bocskay halálát követően a kialakult rend egy ideig fent is maradt. A Porta részéről nem volt zavar a hatalomváltásban, mivel érdeke a közép – európai térség békéje és az

¹Szakály Ferenc. Virágkor és hanyatlás. 1440 – 1711.- Budapest: Háttér Lap- és Könyvkiadó, 1990, 210-212 o.

²Szilágyi Sándor. A Magyar Nemzet Története [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <http://mek.niif.hu/00800/00893/html/doc/c400371.htm>

Erdély körül létrejött kiszámíthatóság volt. Erdély kérdésében a másik nagyhatalom, a Habsburg birodalom, sem indított nyílt konfliktust. Az erdélyi trónra így, a nagyhatalmak által is támogatott, Báthori Gábor került.

III. FEJEZET

ERDÉLY BEL-ÉS KÜLPOLITIKÁJA BÁTHORY GÁBOR IDEJÉN

1. Erdély belpolitikája a bécsi béke után

A kortársak véleményével nehéz vitatkozni. A protestáns Rákóczi Zsigmond – aki 1607 februárjától - 1608 márciusáig ült a trónon¹ – nem volt forrófejű, elhamarkodott. Méltóságában sem kereste Bécs kegyeit. Alacsony sorból verekedte fel magát, ezért nagy vagyongyűjtőként emlegették. Népszerűségét azzal próbálta megteremteni, hogy törvényt hozatott az 1594-ben kivégzett nemesek birtokaink a visszaszolgáltatására. A székelyeket kiváltságokkal és címekkel igyekezett megnyerni. A fejedelemségre való alkalmasságát azonban lemondásával bizonyította Rákóczi Zsigmond. Éktelen melléfogás lett volna Báthorival szemben a hatalomhoz ragaszkodnia. Magára vereséget, Erdélyre pedig még további pusztulást hozott volna.²

Báthori a rendek akaratának engedelmeskedve kezdte meg uralkodását. Belpolitikáját leggyakrabban a kaotikus, meggondolatlan, zsarnoki, kapkodó, ország pusztító stb. jelzőkkel illetik. Tanácsadók színes összetételű gyülekezetével vette körül magát. Köztük társadalmi ellentétek mutatkoztak. Ennek egyik részét a régi, már a Szapolyaiak kora óta Erdélyben szereplő családok tagjai alkották. Mint Kendi István, a Kornisok: Boldizsár, a székelyek főkapitánya, valamint Zsigmond, Kamuti Farkas tanácsúr, Torda megye főispánja, Szilvási Boldizsár tanácsúr, a fiskális jövedelmek bérlője és Dengelegi Mihály, akinek egy őse már a XV. században Erdély vajdája volt. A belső tanácsadók másik csoportja – Rhédey Ferenc, Bethlen Gábor, Wesselényi Farkas, Ghiczy János, Sennyey Pongrác és Varkoch György – a Báthoriak uralma alatt vezetővé vált családokból jött. Első bizalmasa, Imreffy János, aki csak a Bocskai-

¹Pállfy Géza. Romlás és megújulás 1606-1703. [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja: <https://books.google.com.ua/books?id=mCmOCgAAQBAJ&pg=PT15&lpg=PT15&dq=r%C3%A1k%C3%B3czi+zsizmond+belpolitik%C3%A1ja&source=bl&ots=0Rh4GiQBDm&sig=ACfU3U3BWs4BHcX0UR1nHuoMJrU66vSLvQ&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKEwIU0IKzqpX1AhVA8LsIHRorC7AQ6AF6BAGbEAM#v=onepage&q=r%C3%A1k%C3%B3czi%20zsizmond%20belpolitik%C3%A1ja&f=false>

²Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/196.html#198>

szabadságharc idején került a fejedelemségbe.¹ A régiek és újak politikai ellenfelei is voltak egymásnak. A Habsburg-uralom érdekében fogott fegyvert Kornis Boldizsár. Sennyey Pongrácot és Kornis Gáspárt pedig Mihály vajda embereiként ismerték. Maga Báthori és Kendi is a törökös ellenzék tagja volt. Harmadsorban Báthori bizalmasait a vallási ellentétek is megosztották. A református fejedelem mellett reformátusok a legtöbben, de katolikus Sennyey Pongrác, a két Kornis és Kendi István.

A kezdeti nyugalom, csak nagyon rövid ideig tartott. Előbb a különböző hatalmi tényezők között sikerült konszenzust létrehozni. Ez az egyetértés viszont rendkívül törekeny volt, amit fokozott, egyrészt, a Báthoriról kialakult negatív kép, miszerint a fejedelem leginkább a testi örömöknek élt, habár megválasztásakor már házas volt. Nem kímélte a férjes asszonyokat sem, sőt a feleségüket önként átengedő nemeseket tisztségekkel és birtokokkal jutalmazta. A vádak szerint a vérfertőzéstől sem riadt vissza: saját húgával és nőrokonával is szexuális kapcsolatot létesített, pedig volt köztük olyan, aki koránál fogva az anyja lehetett volna. Különösen botrányos volt az államtanács elnökének, Imreffynek feleségével folytatott viszonya². Bojti Veres Gáspár szerint Imreffy eladta feleségét a fejedelemnek, és ennek köszönhetően számos birtokadományhoz jutott, ráadásul teljesen a befolyása alá vonta a még éretlen ifjút.³ Mialatt végigudvarolta az urak kastélyait, végiglakta és mulatozta a városokat is. Másrészt, Báthori az egyes csoportokat egyidejűleg teljesíthetetlen, egymásnak szögesnek ellentmondó ígéretekkel vonta a maga pártjára. A nagybefolyású katolikus főuraknak azt ígérte, hogy visszatér a katolikus hitre, s mindent megtesz a protestánsok, különösen az unitáriusok háttérbeszorítására. Ezzel szemben a protestánsokat, elsősorban a hajdúkat és prédikátoraikat épp az ellenkezőjével kecsegtette. A hajdúk vezetőit a váradi kapitányság és a fejedelmi

¹Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/196.html#198>

²Nagy László. A rossz hírű Báthoryak. – Budapest: Kossuth, 1984, 170–181 o.

³Báthory Gábor és kora, szerk: Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf

tanácsosi kinevezés elnyerésével hitegette, míg a rendeket a hajdúkérdés megoldásával és a katonák eltávolításával bízta.

Hamar kiderült, hogy a fejedelem nem a szülői ház, hanem az ecsedi udvar vallását követi. Kérésére a rendek, az 1608 szeptemberében tartott kolozsvári országgyűlésen elfogadták, hogy az unitárius Kolozsvár református papot fogadjon be. Egy évvel később Báthori a reformátusoknak ajándékozta az óvári templomot. Saját költségén felépíttette a régi, romba dőlt templomot és alapítványt hozott létre a pap és az iskola ellátására.¹

A konszenzus fenntartására mellett egy minél szélesebb politikai bázis kiépítésére törekedett. Amikor a katolikus főurak megpróbálták számon kérni rajta a beteljesítetlen ígéreteit, a „terelés” módszerét alkalmazta: a kezét megkötő törvényekre hivatkozott, újabb ígéreteket tett, de legfőképpen kompenzált, azaz birtokadományokkal csendesítette le az elégedetlenkedőket. Ha megnézzük az 1608-ból és 1609-ből fennmaradt királyi könyveket, azt tapasztaljuk, hogy igen széles és sokszínű a megadományozottak köre, de ezen belül is kiemelkedő a királpárti katolikus főurak és a különböző katonaelemek aránya.² A katonákon főleg székelyeket és a hajdúkat kell értenünk, közülük az utóbbiakat nemcsak adományokkal, hanem telepítésekkel és kiváltságokkal is igyekezett a hűségén megtartani.³ 1610 márciusára világossá vált, hogy a Habsburg-párti főuraknak az övével teljesen ellentétes elképzeléseit nem tudja békés eszközökkel megváltoztatni.

Nem tudni, mióta készültek a főurak Báthori ellen. 1610 tavaszán mindenesetre tette határozta el magukat. Úgy döntöttek: megöletik a fejedelmet. Fő oka, hogy meggyalázta Kendi István és Kornis Boldizsár feleségét. Mivel a Báthori által üldözött, megsértett, vagy mellőzött főurak majdnem mind

¹Szilágyi Sándor. A Magyar Nemzet Története [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <http://mek.niif.hu/00800/00893/html/doc/c400371.htm>

²Báthory Gábor és kora, szerk: Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf

³Báthory Gábor és kora, szerk: Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila [Elektronikus forrás] // hozzáférés módja: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf

katolikusok voltak, az a vélemény kezdett lábra kapni, hogy üldözi a katolikus vallást. Az elégedetlenek élére Kornis Boldizsár állt. A fejedelem azonban megtudta, hogy felkelés készül ellene, ráadásul az összeesküvők kilétét is megismerte. Kornis Boldizsárt azonnal kivégeztette, a többi összeesküvő – Kendy István, Kornis Zsigmond, Sennyey Pongrác és Sarmasági Zsigmond – elmenekültek. Az országgyűlés ezeket, Báthori utasítására fő- és jószágvesztésre ítélte.

Az első éles váltás belpolitikájában 1610. tavaszán következett be: megszabadult az ellenzékétől. Az összeesküvés után valóban a katolikusok ellen fordult. Megújította az 1588-i medgyesi határozatot, amely a jezsuitákat kitiltotta az országból, azonkívül megszüntette a szerzetesrendek klostromait és kollégiumait is. A katolikus főuraknak azonban megengedték, hogy udvaraikban katolikus lelkészeket tarthassanak¹. Megtiltotta a zsidó papok szolgálatát is. Ekkor kezdte meg kiépíteni saját abszolút hatalmát, a kezében összpontosuló katonai erő segítségével. Katonai erejét továbbgyarapította, s mint a fejedelmi tanács esetében láttuk politikai tényezővé is emelte.

E törekvéseit példázza a fejedelem szász-politikája. Le kell szögezni, hogy Báthori Gábor nem gyűlölte a szászokat, és szász politikája egyáltalán nem volt statikus. Uralkodása elején kiegyensúlyozott viszonyra törekedett, és vezetőiket a politikai döntéshozatalba éppen úgy bevonta, mint a végrehajtásba. Erről a közel ideális állapotról jutottak el végül Szeben elfoglalásáig és a nyílt fegyveres konfliktusig. Sokan leírták, hogy a teljesen elpusztult és elnéptelenedett Gyulafehérvár helyébe kellett a fejedelemnek egy új, gazdag és reprezentatív főváros, hogy Szeben és Brassó kiváló kiindulópontjai lehettek a román vajdaságok elleni katonai támadásoknak, hogy a szászok is szívesen hajlottak a Habsburg szövetségre, és jó kapcsolatban álltak a katolikus ellenzékkel, hogy kereskedelmi érdekeik miatt védték a havasalföldi vajdát. Valószínűsíthető, hogy Báthori végső célja a szász autonómia szétverése lett. Sokszor idézte: „Ki

¹Erdély története három kötetben. Főszerkesztő: Köpeczi Béla [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/196.html#198>

Szebentbírja, Erdélyt bírja”¹. A szász kérdést azonban nem szabad önmagában vizsgálni, hanem párhuzamba kell állítani a szintén nagy változásokat megelő Székelyfölddel. Balogh Judit elemzi azt a folyamatot, amelynek során Báthori Gábor pár év alatt teljesen átrajzolta a Székelyföldön addig kialakult hatalmi viszonyokat.² A központnak számító Udvarszékhely helyett Báthori Marosszékot favorizálta, a székelyek vezetőjének, Kornisnak megdöntötte a hatalmát.

De legtöbb intézkedése a katonáskodó tömegek jobbágyi szolgálattól való megőrzésére irányult. Egyrészt igyekezett megóvni őket a földesúri-nemesi erőszaktól, másrészt az eddiginél nagyobb számú rangemeléssel egy masszív középréteg létrehozására törekedett. Ezért szaporodtak meg az ő idejében a nemesítő levelek mellett a lófősítő kiváltságolások is. Már az 1608. szeptemberi országgyűlésen elrendelte ennek értelmében, hogy mivel sok székely azzal menekült az ország szolgálatából, hogy jobbágyul kötötte magát, ezért a székely generális tartson vizsgálatot és foglalja vissza ura kezéből az ilyeneket, és állítsa vissza abba a rendbe, ahová korábban tartozott. Ha pedig ismét jobbágyul kötné magát, halállal büntessék meg.³ Ugyanitt megtiltotta, hogy a nemesek vagy a lófők szabad székelyeket jobbágygá tegyenek⁴. Az egyéni kiváltságolások mellett székely közösségek korábbi helyzetét is igyekezett megszilárdítani a fejedelem, így 1608. május 10-én kelt oklevelében Kászonszék férfilakossága kapott különleges jogosítványokat. Háborúk esetén az itteni férfiak helyben maradhattak⁵.

A nemesség egésze, Báthori Gábor uralmának a kezdetén, nem volt ellenséges az új fejedelemmel, ugyanis a hozzá hű nemeseknek ő maga is

¹Báthory Gábor és kora, szerk: Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf

²Báthory Gábor és kora, szerk: Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila [Elektronikus forrás] // hozzáférés módja: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf

³Szilágyi Sándor. Erdélyi országgyűlési emlékek. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MonHunHist_3_Comitalia_B_Er_06_1608-1614/?pg=0&layout=s

⁴DrSzádeczky Lajos.Székely oklevéltár. [Elektronikus forrás]//Hozzáférés módja: https://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1001.pdf

⁵Báthory Gábor és kora, szerk: Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila [Elektronikus forrás] // hozzáférés módja: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf

adományozott jobbágyokat (1609).¹ De más adományokkal, rangemeléssel is bőkezűen ellátta nemcsak a nemeseket, hanem a köznépet is. Az adományozásokban különböző szempontok érvényesültek, a fejedelem igyekezett a személyes szolgálat vagy hűség alapján kiváltságolni, ami által azonban a székelyek nagy részét sikerült maga mellé állítania.

A Báthori által kiadott rendelkezések átgondolt székelypolitikát mutattak. Jól palástolta valós szándékait: miközben katonailag igyekezett maximálisan kihasználni a székelységet, mint ország-alkotó nemzetet teljesen ellehetetlenítette, és elérte, hogy a székelység önálló politikai erőként megszűnjön létezni. Itt kell megjegyezni, hogy Báthori, egész uralma alatt a legtöbb találékonyságot és politikai alkalmasságot a katonáskodó néprétegekkel szemben folytatott politikájában mutatta. Székelypolitikáját utódai is követendőnek látták. A szász és székely politikát összevetve is azt látjuk, hogy Báthori fő szándékát az abszolút fejedelmi hatalom megteremtésében látta. Ehhez társul olyan belpolitikai tény is, mint a fejedelmi tanács élén bekövetkezett változások. Sajnos e változások a lenti szintekre nem értek el, a valós munkát folytató hivatalnokokig. Így az erdélyi elit megújulására nem került sor. Báthori nem azért vágyott a fejedelemségre, hogy alattvalói érdekeit képviselje, hanem hogy uralkodjon. Kapkodó nyugtalanságában viszont nem tudott hatalmának szilárd alapot teremteni.

Báthori belpolitikája a kaotikus, meggondolatlan, zsarnoki, kapkodó, ország pusztító jelzőkkel jellemezhető. Uralkodásának kezdetén a különböző hatalmi tényezők között sikerült konszenzust létrehozni. Idővel ez az egyetértés viszont bomlott, ugyanis saját uralkodói abszolútizmusát igyekezett kiépíteni. Amikor végső szorultságában a Habsburg-házhoz fordult, legfőbb támasza Bethlen Gábor is elhagyta. Hajdúkatónák ölték meg 1613. október 27-én².

¹DrSzádeczky Lajos. Székely oklevéltár. [Elektronikus forrás]/Hozzáférés módja: https://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1001.pdf

²Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]/ Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

2. Erdély viszonya a Magyar Királysággal

Báthori Gáborfejedelmi uralkodása (1608–1613) bizonytalan állapotokat teremtett nemcsak Erdélyben, hanem körül rajta is. Az országban belső hatalmi harcok dúltak, amik alkalmat adtak a külső erők beavatkozására is¹. Vagyis három nagy erővel találta szemben magát: Bécs, Sztambul és saját belső nemességének és népességének számos csoportja vagy nagyhatalmú egyéne. A Báthorit megválasztó erdélyi rendek megszabták leendő uruknak, hogy a két császár között igyekezzék Erdélyt békességes állapotában megtartani. Elégtelennek ítélve magukat a két nagyhatalom bármelyikével való hadakozásra, Báthoritól azt kérték, hogy a törökök felé legyen engedelmes, és ápoljon jószomszédi viszonyt a két oláh vajdasággal (Havasalfölddel és Moldvával)². A rendezendő külkapcsolatok körében elsődleges szempont a Magyar Királyság és Erdély kapcsolatainak normalizálása volt. Uralkodása végéig folyamatos tárgyalásokat tartott fent a két birodalommal, amiről a megkötött szövetséglevelek, megállapodások tesznek tanúbizonyságot.

Az első ilyen dokumentum az 1608. augusztus 20-án megalkotott kassai megállapodás. A tárgyalófelek Mátyás főherceg, Magyarország gubernátora részéről Illésházy István nádor, Vízkelethy Tamás, Hoffmann György és Daróczy Ferenc volt. Erdély fejedelmét Imreffy János és Kornis Zsigmond képviselte a tárgyalásokon.³ E dokumentumban a fejedelem kijelentette, hogy nem lép fel ellenségesen Mátyás főherceg, a Magyar Királyság és a Szent Korona ellen, Erdélyt nem idegeníti el a koronától. Mindkét fél betartja a bécsi békét. Kölcsönösen elkötelezték magukat az azonnali katonai segítségnyújtására. Báthori kivételnek jelölte meg, azt a lehetőséget, ha a török ellen kell vonulnia. A dokumentum kiterjedt a területi jogokra is, miszerint Báthori a Magyarországon lévő területekhez és fejedelemséghez semmi jogot nem formál, ugyanígy

¹Kovács Endre. Magyarok és lengyelek a történelem sodrásában. - Budapest: Gondolat, 1973, 151-159 o.

²Báthory Gábor és kora, szerk: Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila // hozzáférés módja: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf

³Báthory Gábor és kora, szerk: Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf

Kállóhoz sem. A Kállóban élő hajdúk azon részét, akik a fejedelemnek szolgálnak, Nádudvarra telepítik, azon részét, akik Magyarország szolgálatában vannak, Csegébe költöztetik. Nagybányát átadják Báthorinak. A kállói hajdúk helyzetének rendezése is határozott célja volt a kassai megállapodásnak, számukra külön hitlevelet adtak ki, amelyben szabadságukról biztosították őket és meghagyták számukra, hogy úgy kell szolgálniuk Magyarországnak és Erdélynek is „*mint immár szabadságban élő emberek, az erdélyi székelyek módja szerint*”¹.

Báthori Gábor és az erdélyi rendek 1608. szeptember 22-én Kolozsvárott tettek esküt a kassai megállapodás betartására. Az erdélyi rendek esküszövege eltér a fejedelmi okirattól. A bécsi békepontok betartását a rendek csak abban az esetben ígérték meg, ha az a szabad fejedelemválasztásnak és a mostani megállapodásnak nincs kárára. A magyar rendek nevében Illésházy István nádor, Erdődy Tamás horvát-szlavón bán, Forgách Zsigmond tárnokmester, Batthyány Ferenc, Draskovics János, Széchy Tamás és Révay Péter ugyancsak 1608. december 4-én (6. ábra) tettek esküt Pozsonyban, a kassai megállapodás betartására.² Ugyanezen a napon II. Mátyás, immár királyként, ratifikálta a szerződést³. Itt kell felhívni a figyelmet arra a jelenségre, hogy a felek nem egyformán ítélték meg a fejedelemség helyzetét. A ratifikációs dokumentumban ugyanis nem egyértelmű a fejedelem státuszának a meghatározása: a fejedelem Erdély vajdája, a székelyek ispánja, lápispataki Sennyey Miklóst és ruszkai Kornis Zsigmondot az erdélyi vajda követeiként jelöli.

A megállapodás és eskütételek ellenére nehezen ment a béke megteremtése a két ország között, a tárgyalások is tovább folytatódtak. A pozsonyi magyar tanácsosok, ugyanis Erdélyt a Királysághoz kívánták kapcsolni. Igyekeztek

¹Báthory Gábor és kora, szerk: Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf

²Szilágyi Sándor. A Magyar Nemzet Története [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <http://mek.niif.hu/00800/00893/html/doc/c400371.htm>

³Magyarország története 1526-1668. III/1. Főszerkesztő: Pach Zsigmond Pál. - Budapest: Akadémiai, 1985, 780-781o.

rávenni Báthorit a magyar király iránti hűség és alávetettség kinyilvánítására¹. E célból 1609 áprilisában IllésházyKolozsvárra küldte DeregnyőiDaróczy Ferencet a Szepesi Kamara prefektusát.² Látogatását azzal indokolta, hogy a kassai megegyezésnek Erdélyben ismert és aláírt szövege különbözik attól a királyi diplomától, amelyet Mátyás aláírt. A tárgyalásokat a fejedelem részéről Sarmasághy Zsigmond kezdte. Öt nap múlva Báthori újabb követeket küldött a tárgyalásokra: Sennyey Pongrácot, Kornis Zsigmondot és Fráter Istvánt. Báthori három feltételt nem tudott elfogadni:

- nem köt semmilyen megállapodást a Porta ellen, de ha a magyar király háborút viselne a török ellen, akkor nem fog ellenségesen viselkedni, mivel birtokai vannak a királyságban;
- nem fizet éves „honoráriumot” a magyar királynak, mivel elődei sem tették, ezenkívül, ha a török megtudja, azt fogja hinni, hogy a magyar király alattvalója lett;
- az erdélyiek által küldött katonai kontingens 10 000 főben megszabott létszámát.

Daróczy megértve ezt, úgy magyarázta a jelentésében, hogy az erdélyiek a törökök ellen irányuló nyílt ígéretet nem fognak tenni. Ennek ellenére mégis azt javasolta a nádornak, hogy egy újabb megegyezést hozzanak létre Erdéllyel, amelyben követelik, hogy Báthori évi tiszteletdíjat fizessen a királynak s legalább tízezer főnyi segítséget ígérjen neki³. Báthori azonban ily alapon nem akart alkudozni, a kassai szerződéshez ragaszkodott s annak lényeges változtatását határozottan megtagadta. Nem akarta elfogadni a szerződésről szóló királyi hitlevelet, melyet Daróczy hozott magával. Ebben ugyanis hívünknek volt nevezve a fejedelem, pedig Fráter István, aki 1608-ban Pozsonyba kísérte az erdélyi követeket, maga húzta át e megszólítást a hitlevél fogalmazványában.

¹Szilágyi Sándor. Báthory Gábor fejedelem története. [Elektronikus forrás]// [Hozzáférés módja: http://real-eod.mtak.hu/4957/1/11465_000896454.pdf](http://real-eod.mtak.hu/4957/1/11465_000896454.pdf)

²Szilágyi Sándor. A Magyar Nemzet Története [Elektronikus forrás]// [Hozzáférés módja: http://mek.niif.hu/00800/00893/html/doc/c400371.htm](http://mek.niif.hu/00800/00893/html/doc/c400371.htm)

³Szilágyi Sándor. A Magyar Nemzet Története [Elektronikus forrás]// [Hozzáférés módja: http://mek.niif.hu/00800/00893/html/doc/c400371.htm](http://mek.niif.hu/00800/00893/html/doc/c400371.htm)

Báthori a serenissimus (fenséges fejedelem) címet kérte a királytól, de Daróczi azt felelte erre, hogy e cím csak az uralkodóház tagjait illeti meg¹. Daróczy érdeme Kálló ügyében, a hajdúkérdésben nyilvánult meg. A kassai szerződés Kállóra vonatkozó részét nem hajtották végre, mivel sokféle nehézségbe ütközött Nádudvar és Csege átadása. De mivel rendezni kellett a hajdúkérdést, Báthorival megígértette, hogy rendet csinál és kitelepíti a hajdúkat. 1609 szeptemberében Báthori Böszörmény városát és Pród falut adományozta a hajdúknak².

A bécsi udvar még többet akart a fejedelemtől. Illésházy halála után Thurzó tartotta fenn a Daróczitól átadott követeléseket. 1609 őszén, Daróczi átadta Báthorinak az *illustrissimus princeps* (felséges fejedelem) címet, és tudatta vele, hogy követeit szívesen látják a pozsonyi országgyűlésen. Bethlen Gábor, Sennyei Miklós és Rhédey Ferencz a meghívásra fel is utaztak Pozsonyba s ott a december 9-iki ülésen előadták kérelmüket a kassai szerződés megerősítése s egyes erdélyiek magyarországi birtokai ügyébe³. Igaz, hogy a követek meg voltak elégedve a fogadtatással, de a dolog lényegére nézve semmit sem végeztek. Felvilágosították őket, hogy a kassai szerződés érvénytelen, mert az 1608-iki országgyűlés csak abban a hiszemben hagyta jóvá, hogy Báthori kötelezni fogja magát a török ellen való segítségre is, mint követei megígérték. A delegáció kelleetlenül fogadta a választ.

Thurzó el akarta oszlatni a fenn forgó ellentéteket, ezért a bécsi országgyűlés után Kassa felé vette az irányt. 1610. április 2-án, Nagyfaluban érte a Kendi-féle összeesküvés híre. Kassán fogadta Kendi írásbeli nyilatkozatát, amely szerint Magyarországhoz való hűsége miatt kellett menekülnie társaival együtt, s hogy Erdély nevében a két ország szövetségének fenntartására kötelezi magát. Thurzó tudta, hogy Erdély most nem kapcsolható Magyarországhoz. Ha őszinte volt, akkor támogatta kassai szerződést, de Báthorit nem kívánta

¹Báthory Gábor és kora, szerk: Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf

²Szilágyi Sándor. Báthory Gábor fejedelem története. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: http://real-eod.mtak.hu/4957/1/11465_000896454.pdf

³Magyarország története 1526-1668. III/1. Főszerkesztő: Pach Zsigmond Pál. - Budapest: Akadémiai, 1985, 780-785o.

nagyravágyó törekvéseiben támogatni. Forgách Zsigmond főkapitány viszont kapott az alkalmon. Április 19-re Kassára hívta a szomszédos megyék és szabad királyi városok követeit. Április 14-án viszont Thurzó nádor is megérkezett Kassára és hazaküldte a küldötteket. Szerinte részgyűlést csak a király hívhat össze¹. Thurzó tanácsosabbnak látta a tárgyalások megindítását Erdéllyel. Báthori bár elfogadta a szándékát, de haragudott rá az elszenvedett sérelmek miatt: Huszt vára miatt, a Bocskainak adott korona miatt, amit ő nem kapott meg, Kendiék befogadása miatt és a kassai szerződés érvénytelenítése miatt. Thurzó nádor sem szerette Báthorit, mivel ő is szerette volna maga mellé állítani a hajdúkat. Ilyen körülmények között került sor a királydaróczi találkozásra 1610. június 8-án. Megállapodás most sem történt. Báthori nem engedett az Illésházyval kötött szerződésből, és a király kérése ellenére kivégeztette Kornis Boldizsárt. Ezek után feszült lett a helyzet.²

Thurzó a felső-magyarországi rendeket augusztus elejére Kassára hívta. A nézetkülönbség ellenére mindketten békésen akarták megoldani a helyzetet. A tárgyalások sikerre vezettek. 1610. augusztus 15-én a kassai szerződés pontjait a felek újrafogalmazva elfogadták. A fejedelmet a felső-magyarországi rendek részgyűlésén Kassán, Szennyey Pongrác, Prépostváry Zsigmond és Fráter István képviselte³. A szövetséglevélben megmaradt az első pont, miszerint Erdély segítséget nyújt a magyar királynak mindenki ellen kivéve a törököket. A további pontokban a szabolcsi hajdúk helyzetét rendezték, oly módon, hogy:

- átengedték a szabolcsi hajdútelepüléseket Báthori fennhatósága alá, cserébe a fejedelem a korábban Ecsedhez tartozó falvakat a királynak engedte át;
- a szabolcsi és szatmári hajdúk is engedelmességgel tartoztak a magyar királynak;

¹Báthory Gábor és kora, szerk: Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf

²Magyarország története 1526-1668. III/1. Főszerkesztő: Pach Zsigmond Pál. - Budapest: Akadémiai, 1985, 780-781o.

³Szilágyi Sándor. A Magyar Nemzet Története [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <http://mek.niif.hu/00800/00893/html/doc/c400371.htm>

- a szerződés élesen elválasztotta a fejedelem földesúri s uralkodói jogát;
- meghatározták a kállói és a nádudvari járás dézsmaadásának rendjét;
- elrendelték, hogy a hajdúkapitányok által jogtalanul tartott jobbágyokat bocsássák el;
- engedélyezték a kereskedelmet és az átjárást a két országrész között;
- meghagyták, hogy Báthori Gábor csak elődei, Báthori István és Kristóf mintájára verethet pénzt Erdélyben.

Az erdélyi rendek erre felesküdték, és aláírásukkal és pecséttel hitelesítették 1610.szeptember 6-án¹. A szeptember végén kezdődő országgyűlésen az erdélyi rendek elfogadták és megerősítették az új kassai szerződést. A hitlevelet felküldték Mátyás királynak, abban bízva, hogy a szövetség állandó lesz a két ország között. Báthori nem nagyon örült az elért eredményeknek, de az 1611. április 28-án Nagyszebenben kelt okiratával ratifikálta azt².A Bécsbe küldött példány ratifikált változatára viszont hiába várt. A király megalkudott Rudolf császárral, így a szerződés megerősítésére már nem volt szükség. Inkább Báthori megbuktatására összpontosítottak. Erről tanúskodik CesareGallo császári követnek felső-magyarországi küldetéséhez megkapott, 1610. október 17-én keltezett utasítása. A követ célja az volt, hogy a király és nádor között egy Báthori-ellenes megállapodást hozzon létre, arra vonatkozóan, hogy Báthorit, mint az egész kereszténységre veszedelmes embert óriási gázságai miatt ne tűrjék meg tovább az erdélyi tartományban, mást tegyenek a helyébe, mint vajdát.³ Ez viszont csak akkor lehetséges, ha megnyerik az erdélyi követek beleegyezését, átállítják a moldvai és havasalföldi vajdát öfelsége oldalára, előbb keresik meg a lengyeleket, mint Báthori. CesareGallo küldetése teljes titokban, írásos bizonyítékok nélkül történt.

¹Báthory Gábor és kora, szerk: Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf

²Magyarország története 1526-1668. III/1. Főszerkesztő: Pach Zsigmond Pál. - Budapest: Akadémiai, 1985, 780-785o.

³Báthory Gábor és kora, szerk: Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf

A fejedelemség és a Magyar Királyság közti konfliktusok afelső-magyarországi részeken nem szüneteltek és sorozatos összecsapások zajlottak a határvidéken. Ennek rendezése miatt gyűltek össze a király tanácsosai Tokajban 1611 őszén. A két ország közötti ellenségeskedést a feleknek végül 1611. december 22-én sikerült lezárni és megállapodni arról, hogy a békétlenséget befejezik. Ez a megállapodás kimondta, hogy a fejedelem a hajdúság közül a jobbágyokat adja ki, a hajdúkat pedig a saját területére telepítse le. Továbbá a hadjárás során keletkezett károkért és gyilkosságokért a tetteseket fel kell kutatni és igazságot kell szolgáltatni mind két oldalon. Végezetül kimondták, hogy a felek azonnal tegyék le a fegyvert¹. Ebben az időben Báthori portai megítélése is rosszra fordult, elsősorban azért, mert megtámadta Havasalföldet és havasalföldi vajdának nevezte magát. A portai ügyek intézésére Giczy Andrást küldte el, aki ott ellene fordult és a törökök elleni szövetekezéssel vádolta meg Báthorit. 1612-ben a fejedelem egy előterjesztést adott ki az erdélyi rendekhez. Leírja ebben, hogy Giczy elárulta őt és a Portát akarja ellene lázítani, ezért követett küld a Portának a dolgok mielőbbi rendezése érdekében. Felvetette annak lehetőségét, hogy segítséget kér a keresztény fejedelmektől és a magyar királytól. Az erdélyi rendek elutasították e felvetést².

A tárgyalások Erdély és a Magyar Királyság között tovább folytak. E tárgyalások a felszínen arra irányultak, hogy a békés egymás mellett élést megteremtsék, valójában azonban Erdély és a Magyar Királyság viszonyát akarták újrafogalmazni. A magyar királyi tanácsosok feljegyzései között a XVII. század elején sokszor lelhető nyoma annak a gondolatnak, hogyha Erdély a jelenleginél szorosabban kerül az Oszmán Birodalom hatalmába, akkor egész Magyarországra az a veszély leselkedik, hogy a törökök onnan kiindulva nagyobb eséllyel támadnak az ország megmaradt területei ellen, sőt nagy részét el is foglalhatják. A magyar tanácsosok egy 1613. január 7-én kelt előterjesztésükben

¹Erdély története három kötetben. Főszerkesztő: Köpeczi Béla [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/196.html#198>

²Erdély története három kötetben. Főszerkesztő: Köpeczi Béla [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/196.html#198>

fogalmazták meg elképzeléseiket Erdély helyzetéről. Úgy vélték, nem szabad hagyni, hogy Erdélyt, amely minden jog szerint a Magyar Királyság koronájához tartozik, a törökök – lázadó emberek mesterkedései miatt vagy bármilyen más okkal – elragadják és magukévá tegyék¹.

1613. április 11-én Pozsonyban megszületett egy újabb Báthori Gábor fejedelemsége alatt az utolsó megállapodás a Magyar Királysággal.²Erdély részéről a tárgyalásokat teljhatalmú megbízatással szentlászlóiKamuthy Farkas, somkeréki Erdélyi István tanácsosok, valamint Kassay István fejedelmi kincstári jogügyigazgató folytatta le. A pozsonyi megállapodás kimondta:

- Báthori Gábor maradjon Erdély fejedelme, Magyarország neki alávetett részeinek ura és a székelyek ispánja, utódai is;

- A magyar királyok Erdélyt a szabad fejedelemválasztási jogukban most és ezután is meg fogják tartani;

- A magyar király Erdélyt és a fejedelemnek alávetett részeket szükség esetén megsegíti, valamint ezeket a területeket fejedelem uralmában, régi jogaiban, kiváltságaiban megtartja;

- A brassói és más szászok és a fejedelem közötti megegyezés előmozdítása ügyében szabad legyen a királynak követeket küldeni hozzájuk, és amíg a megegyezés meg nem születik, a fejedelem semmit sem tesz a szászok jogai és privilégiumai ellen;

- Ha Magyarországon vagy Erdélyben a hajdúk a nyugalom ellen cselekednének, szigorúan kell eljárni velük szemben.

A fejedelem kötelezte magát:

- hogy minden ellenséggel szemben, kivéve a törököket, segíteni fogja a magyar királyt;

¹Báthory Gábor és kora, szerk: Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf

²Szilágyi Sándor. A Magyar Nemzet Története [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <http://mek.niif.hu/00800/00893/html/doc/c400371.htm>

- hogy Erdélyt, valamint az uralma alatti vármegyéket, és várakat másként, mint ahogyan most van, nem idegeníti el a magyar koronától;
- hogy Magyarország és szövetségesei ellen soha nem indít semmilyen támadást, sem abban részt nem vesz, a törököt kivéve;
- hogy, amikor arra szükség mutatkozik a királyi hadakat beengedi Erdély területére;
- a kereskedelem, az utazás, követségek küldése bárki számára teljesen szabad lesz; és a másik országból jövéket, elfogni és fogságra vetni tilos.

Ezt a megállapodást Báthori a nagyszzebeni országgyűlés ideje alatt ratifikálta, 1613. május 10-én. Ebben a hitlevélben esküvel kötelezte magát arra is, hogy a törököknek a szokásos éves adón és ajándékokon kívül semmilyen más segítséget nem ad, és átkelési lehetőséget a magyar király alatti területek felé nem enged¹.

Báthori fejedelem megítélése a Portán, ezután sem javult, Bécsben pedig egyenesen gyűlölettel tekintettek rá. Nagy ellensége volt Melchior Khlesl bíboros, a bécsi udvari politika meghatározó alakja. Az ő véleményét tükrözik azok a „vádponatok”, amelyekben 1613 novemberében azt fogalmazták meg, hogy mi módon szegte meg Báthori Gábor a Magyar Királysággal kötött szövetségeket és megegyezéseket². Báthori Gábor jól tudta, hogy a fejedelmi támogatása nem Bécsből, hanem a Portától függ. A két császár közé szorított állapot annyira kézzelfogható volt Báthori Gábor uralkodása alatt, hogy kimondható, hogy Erdély sorsát a fejedelem tehetsége mellett a kiszámíthatatlan körülmények befolyásolták.

Báthori Gábor fejedelmi uralkodása bizonytalan állapotokat teremtett nemcsak Erdélyben, hanem körül rajta is. A Báthorit megválasztó erdélyi rendek megszabták leendő uruknak, hogy a két császár között igyekezzék Erdélyt békeséges állapotában megtartani. Báthori uralkodása alatt, e kérelmek

¹Báthory Gábor és kora, szerk: Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf

²Báthory Gábor és kora, szerk: Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf

ellenkezőjét teljesítette. Magára haragította a Habsburg magyar királyt és a Portátis, pedig fejedelemsége első két évében megkísérelte teljesíteni ígérését.

3. Erdély és Lengyelország, valamint a román vajdaságok viszonya

A magyarság és más népek kapcsolatának jelentős elemét alkotja az a kép, amit a környező népek alakítottak ki a magyarságról. E kép kihatással van a közgondolkodásra, a történetírásra, előítéleteket szül, vagy segít megszabadulni tőle. A magyar-román, a magyar-lengyel kapcsolatok jelentős szakasza Báthori Gábor uralkodásának kora. Ezért ebben a fejezetben Erdély és a román vajdaságok, valamint a Lengyelországhoz való viszonyát próbálom feltérképezni Báthori Gábor uralkodása alatt, kitérve Báthori Havasalföld és Moldva felé folytatott politikájára. Legelsőnek azonban meg kell említeni azt, hogy mind Moldva mind Havasalföld nem latin kereszténységhez, hanem a cirill bizánci-szláv kultúrához tartozik. Jakó Klára szerint Románia területén a korszakban fennmaradt írások nagyon eltérőek mind számukat mind nyelvüket tekintve. A területen fennmaradt források száma nagyban azzal is magyarázható, hogy a területen a XVIII. századig nem volt semmilyen levéltár¹. Köztudott az a tény, hogy Báthori még fejedelemsége előtt a lengyel trón elfoglalására készült. Összeköttetésben volt a lengyel elégületlenekkel, akik mozgalmat indítottak III. Zsigmond ellen. 1607 nyarán Zsigmond a felkelést leverte, így Báthorinak, az erdélyi diplomata Nápolyi Péter szerint, a céljától el kellett állni².

Mikor fejedelem lett, lengyel terveimegvalósításához a román vajdaságok megszerzését tűzte kicélul, habár a választási feltételekben a rendek arra szólították fel, hogy „*az két Oláhországgal is az jó szomszédságot megoltalmazza*”. Olyan vajdákat szeretett volna a két Oláhország élén, akik

¹Báthory Gábor és kora, szerk: Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf

²Schmidt Vilmos. Báthory Gábor és Bethlen Gábor viszonya a lengyel koronához. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: http://real-j.mtak.hu/13644/1/Szazadok_1887.pdf

teljesen tőle függnék¹. Ekkor Moldvában a gyerekkorú Mohila Konstantin uralkodott. Avárosaiban lengyel őrség volt elhelyezve, a vajda Zsigmond király vazallusa volt. Céljai elérése végett szövetséget akart vele kötni, mivel Konstantint elűzni nem tudta. Moldva helyzete a Portával és az oláh vajdával nem volt fényes. Havasalföldön RaduSerban vajda uralkodott, aki a császári udvar híve volt. Báthori egyiküket sem kívánta megtérni a szomszédságában².

A fejedelem első próbálkozásait a szomszédok ellen, a fejedelmi tanács megállította egy Moldvával és Havasalföldével való szövetség megkötésével. Radubojárjaival 1608. május 31-én kötött védő- és dacszövetséget, amelynek egyik pontja szerint a bujdosó bojárok fogattassanak el. A moldvai vajda és bojárjai 1608. július 18-án letették az esküt, amelynek utolsó pontja kimondta, ha a fejedelemnek menekülnie kell országából, mind őt, mind híveit szívesen fogadja s gondoskodni fog számukra illő ellátásról.³ Egyik szövetség sem állította vissza a rég várt hűbéri viszonyt. Báthori viszont kiakart törni a rendek szabta korlátok közül, ezért egy évvel a trónra lépése után Raduvalszembeni erőfitogtatásra készült. A helyzetet Weiss Mihály brassói főbíró diplomáciai érzéke mentette meg. Egy ideig működött a szövetség, de csakhamar felébredt a kölcsönös gyűlölet és gyanakodás. Báthori Gábor erőszakossága, általában nagyratörő politikája, szenvedélyes jelleme mindenfelé ellenségeket támasztott. Báthori ismerte Raduval kapcsolatát a főherceg udvarával és tudta, hogy a moldvai vajda csak addig segíti, míg ki nem békül Raduval. Raduval attól tartott, hogy Báthori ellene ingerli a törököket. Haragudott a moldvai vajda is, mivel Báthori visszaküldte a hitlevelüket. Ellenben mindkét vajda féltette az önállóságát, és megpróbált Báthorival békét kötni.

¹Görög Ferenc. Báthory Gábor és Bethlen viszonya a két oláh vajdasághoz. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: https://eda.eme.ro/bitstream/handle/10598/3972/EM1904_9_003_GorogFerenc-BathoryGaborEsBethlenViszonyaA2OlahVajdasaghoz.pdf?sequence=3&isAllowed=y

²Magyarország története 1526-1668. III/1. Főszerkesztő: Pach Zsigmond Pál. - Budapest: Akadémiai, 1985, 780-781o.

³Görög Ferenc. Báthory Gábor és Bethlen viszonya a két oláh vajdasághoz. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: https://eda.eme.ro/bitstream/handle/10598/3972/EM1904_9_003_GorogFerenc-BathoryGaborEsBethlenViszonyaA2OlahVajdasaghoz.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Báthori számára a szövetség ereje a daróczi találkozás után vált világossá. Ugyanis mikor a fejedelem segítséget kért Thurzó készülődései ellen, Moldva egy embert sem küldött, az oláh csapat pedig akkor érkezett meg, mikor mindennek vége volt.¹Ekkor telt be Báthorinál a pohár.Legnagyobb ellenségévé a bécsi udvar vált, miután befogadta az életére törő Kendit. A lengyel király is neheztelt rá a moldvai ügy, valamint a fejedelemnek tulajdonított hajdútámadás miatt.Így Kendiszövetkezett mindannyiójukkal,Báthori ellen.Ezidőben Báthori ügye a Portán jól alakult.Báthori úgy gondolta, hogy a Porta szívesen veszi, ha megszabadítja a két vajdától. Ő pedig vissza tudja állítani a hűbéri viszony a két oláh vajdaság felett, megerősítvén fejedelemségét².Ezt követően a fejedelem Szeben elfoglalása után megtámadta Havasalföldet, 1611 január havának első napjaiban³.A támadás sikeres volt és a fejedelem elűzte onnan a Habsburg politikát folytató RaduSerbant és magát tette meg fejedelemnek 1611 elején. A Portára küldte Keresztesi Pált, aki Báthorinak kérte az oláh fejedelemséget és kifejtette, hogy ura a két vajdasággal és a szultán tatárjaival képes lenne elfoglalni Lengyelországot és megszerezni a magyar koronát⁴.

Ez a cselekvése azonban nem nyerte el a Porta tetszését és felszólította a fejedelmet, hogy térjen haza.Báthori két hónapi távollét után tért vissza Erdélybe, de győzelmének látszatát igyekezett fenntartani: Bethlen Gábor kis csapattal Târgovișteben maradt, hogy az új vajdát, RaduMihneát, fogadja, és szerződést kössön vele. A beiktatás után Bethlen is hazatért.RaduSerban, Havasalföld volt vajdája hiába kért segítséget II. Mátyás magyar királytól, a lengyelektől és az oszmán Portától: RaduMihneátegy nyárra tudta eltávolítani, a Porta embere

¹Szilágyi Sándor. A Magyar Nemzet Története [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <http://mek.niif.hu/00800/00893/html/doc/c400371.htm>

²Szilágyi Sándor. A Magyar Nemzet Története [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <http://mek.niif.hu/00800/00893/html/doc/c400371.htm>

³Magyarország története 1526-1668. III/1. Főszerkesztő: Pach Zsigmond Pál. - Budapest: Akadémiai, 1985, 780-781o.

⁴Görög Ferenc. Báthory Gábor és Bethlen viszonya a két oláh vajdasághoz. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: https://eda.eme.ro/bitstream/handle/10598/3972/EM1904_9_003_GorogFerenc-BathoryGaborEsBethlenViszonyaA2OlahVajdasaghoz.pdf?sequence=3&isAllowed=y

szilárdan tartotta magát. Moldvában a trónt Ștefan Tomșa vajda foglalta el. A két román fejedelemség fölött a Porta hatalma teljesen megerősödött.

Történt ez úgy, hogy mikor Serban Radultrátámadt Mihne Radulra, az oláhok a régi vajdához pártoltak, Báthori kis csapatát szétverték. Ez az új fordulat nagy hatással volt az erdélyi elégedetlenekre is, kik közül legelőször a szászok, élükön Brassóval, illetőleg Weiss Mihállyal, törekedtek arra, hogy a fejedelmet megbuktassák. Erre felfigyelt Báthori is. 1611. június hó elején követe nem kapott támogatást a portán. Nagy András hajdúkapitány elárulta, így magára hagyva indult Brassó megfenyítésére. Az ostrom elmaradt¹. A város és Radu Șerban meglepő gyorsasággal egyesítették erejüket, s már július 9-én a brassói papírmalomnál diadalt is arattak a fejedelmi hadseregen Radu Șerban és a brassóiak fellépése Forgách Zsigmond nyugat felől érkező betörésével kiegészülve pedig olyan komoly és közvetlen fenyegetést jelentett Báthori Gábor, és inkább a Porta kelet-európai pozíciójára, hogy végre a konstantinápolyi vezetés is közbeavatkozott: a boszniai és temesvári pasák haderejével támogatva Báthori Gábor eredményesen vette fel a harcot a trónja ellen törő erőkkel.

Báthori kalandor politikája utat nyitott a török beavatkozáshoz. Amíg a vajda Brassónál az erdélyi fejedelemmel harcolt, a török sereg elfoglalta Havasalföldet s Michne Radul helyezte vissza a vajdai székbe². Így a fejedelem megmenekülve Radul veszedelmes szomszédságától, hozzáfogott, hogy a hadjárat alatt megbomlott viszonyait rendezze. Elsősorban is Forgách ellen fordult s a töröktől nyert segítő csapatokkal ki is űzte Radul vajdával együtt, majd a szászok lázongását akarta megfékezni, melynek főfészke Brassó és főintézője Weiss Mihály brassói tanácsos volt³.

¹Magyarország története 1526-1668. III/1. Főszerkesztő: Pach Zsigmond Pál. - Budapest: Akadémiai, 1985, – 780-781o.

²Szilágyi Sándor. A Magyar Nemzet Története. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <http://mek.niif.hu/00800/00893/html/doc/c400371.htm>

³Görög Ferenc. Báthory Gábor és Bethlen viszonya a két oláh vajdasághoz. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: https://eda.eme.ro/bitstream/handle/10598/3972/EM1904_9_003_GorogFerenc-BathoryGaborEsBethlenViszonyaA2OlahVajdasaghoz.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Báthorit tervében Géczy András árulása akadályozta, aki megalkudott a törökkel. Kis csapatot küldött Erdélybe. Báthori sem volt tétlen. Brassó és Géczy ellen indult. 1612. október 14-én került sor a döntő ütközetre Földvár mellett. Géczy látta a veszélyt, de Weiss nem engedett, hadba vitte a zsoldossereget. Elvesztették a csatát. Géczy Brassóba menekült, Weiss Mihály elesett. Ezzel bevégeződött az a hadjárat, melynek célja az volt, hogy Báthorit megbuktassák és Géczyt emeljék a fejedelmi székre a porta beleegyezésével. A Porta utasította Brassót, hogy kössön egyezséget a fejedelemmel. 1613. június 3-án Brassó hűséget fogadott a fejedelemnek¹. A fejedelmet is felszólította, hogy éljen békességben a szászokkal.

Báthoripolitikája ekkor nagy fordulatot vett. Nem fogadta meg a szultán tanácsát, mivel megutálta a havasalföldi hadjárat miatt. Kiegyezett II. Mátyással. A szerződés 1613. április 11-én meg is kötött. A török ellen ugyan nem lépett fel, de biztosította a királyi sereg beengedését Erdély területére.²Ez megerősítette szultán abban, hogy Báthorit mégis csak meg kell fosztani az erdélyi tróntól. Báthori úgy gondolta, hogy Mátyás után a szultánnal is sikerül megállapodnia. De igyekezete már késő volt. A pasa nem akart lemondani Lippáról és Jenőről sem. 1613. évtől nem engedte el az erdélyi adót sem. Sőt évről-évre növeltemértékét. Ekkora viszont ki volt adva a parancs, hogy Magyar Ogli és Szkender pasák kétfelől támadják meg Erdélyt. Báthori segítséget kért Mátyás híveitől, amit viszont nem kapott meg. Bethlen Gábor meg akarta akadályozni a törökkel való szakítást. Levelét, viszont, amelyben figyelmezteti a Portát Báthori tervéről, a fejedelem elfogja. Bethlen a szultán fogadja be. Üzen az erdélyi rendeknek, hogy válasszanak új fejedelmet, Bethlen személyében. Bethlent Erdélybe küldi a fejedelmi jelvényekkel.

Mellé áll a temesvári basa a seregével, bejött más oldalról Magyar Ogli basa is MicimeHadul havasalföldi és Tomsa István moldvai vajdákkal. Szeben alá

¹Szilágyi Sándor. A Magyar Nemzet Története.[Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <http://mek.niif.hu/00800/00893/html/doc/c400371.htm>

²Szilágyi Sándor. A Magyar Nemzet Története.[Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <http://mek.niif.hu/00800/00893/html/doc/c400371.htm>

vonultak. Báthori kénytelen volt elmenekülni. Kolozsvár nem fogadta be, ezért Nagyváradra tartott, ahol saját emberei kivégezték, október 27-én. 1613. október 23-án Bethlen Gábort fejedelemmé választották¹.

A fent említettek alapján kijelenthető, hogy Báthori Gábor és a két román vajdaság kapcsolata igen zaklatott jellegű volt. Báthori Gábor uralkodása és kapcsolata a vajdákkal két fontos problémakört vetít elénk. Az első az úgynevezett hitlevelek kérdése. Ez esetben semmiféle alá- vagy fölérendeltséget nem jelentett, hacsak atitulusok közti különbségeket nem vesszük figyelembe. Az ilyen szövetségkötés a Portának sem szúrtszemet, hiszen aszultánisérdekelt lehetett az ilyen kapcsolatokban. Weiss Mihály brassói bíró naplójából tudjuk, hogy a hitlevélben szereplő 8000 forintnyi egyszeri ajándékot – tehát nem rendszeres adót – többszöri sürgetése dacára sem kapta meg Mohila Konstantin vajdától. Báthori ezen felbőszülve Weissel vissza akarta küldeni a hitlevelet, s az ügy bonyolódása folytán az többször került vissza a vajdához, majd újra Báthorihoz. A másik fontos kérdéskör az erdélyi szászok és a vajdaságok kapcsolatával van összefüggésben. Vajon e két teljesen különböző kultúrájú és életminőségű csoport hogyan tudta megoldani ilyen példásan az együttműködést Báthori ellen. A kérdés úgy hangzik, vajon a széleskörű kereskedelmi kapcsolatokon és Bécs Báthori-ellenes diplomáciai erőfeszítésein kívül volt-e egyéb motorja a zökkenőmentes kooperációnak, vagy csak a közös ellenség, az ekkor már a realitás talaját vesztett fejedelem űzte őket egy zászló alá. Az sem kizárható, hogy Szeben elfoglalása és Báthori szász ellenes politikája egy biztos bázis megteremtése érdekében történt, hogy a fejedelem onnan kapcsolja össze a vajdaságokat fejedelemségével.²

¹Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

²Baltavári Tamás. Erdély és a román vajdaságok hatalmi viszonya a XVII. század első felében. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://adoc.pub/baltavari-tamas-erdely-es-a-roman-vajdasagok-hatalmi-viszony.html>

IV. FEJEZET

BETHLEN GÁBOR URALKODÁSA

1. Bethlen Gábor hatalomra kerülése

Erdély fénykorát Bethlen Gáborfejedelemsége alatt élte. Bethlen Gábor (1580. november 15. – 1629. november 15.) tizenhárom éves korától kezdve az egymást követő fejedelmek udvarában nőtt bele Erdély életébe. Egyaránt látott tiszteletre méltót (Bocskai István, Báthori Gábor korai évei) és elrettentőt (Báthori Zsigmond). Amíg tisztessége és meggyőződése engedte, kitartott uralkodói mellett, akiknek hatalomra jutását is többször támogatta, elősegítette - Bocskai István és Báthori Gábor részére is kijárta az ahdnámét (szultáni megerősítést) a Portán. Azt, hogy véleményéhez, meggyőződéséhez és Erdély felvirágoztatásáról vallott elképzeléséhez urai politikájával ellentétben is ragaszkodott, jól mutatja, hogy több fejedelem börtönében is sínylődött, többször is menekülnie kellett török földre. Nemere István szerint háromszor menekült a törökhöz: elsőízben, még nagyon fiatalon, az általa alakított rablóbanda gaztettei miatt, amit később ő politikai üldöztetésnek tud be, másod- és harmadízben valós politikai okok miatt.¹ 1612-ben Báthori Gábor az országgyűléssel még fej- és jószágvesztésre is íteltette távollétében.² Ekkor Temesváron élt. Itt született meg benne a gondolat, hogy török csapatok hozhatnának be fejedelmet Erdélybe.

A következő egy évben Bethlen Gábor saját fejedelemmé választását készítette elő. Először sorra látogatta a hódoltsági török pasákat (Temesvár, Kanizsa, Buda, Nándorfehérvár), mivel tudta, hogy a Porta döntéseit a területileg illetékes vezetők befolyásolják. Thurzó György nádornak levelet írt, amelyben elmagyarázta indítékait, és kérte támogatását. 1613 februárjában Drinápolyba érkezett, ahol pártfogói kieszközöltek számára egy kihallgatást a szultánnál. A szultánt Bethlen irányába hangolta egyrészt az a hír, hogy Báthori Gábor szövetséget kötött II. Mátyással, másrészt az Erdélyből folyamatosan érkező

¹Nemere István. Magyarország története 989 év krónikája - Debrecen: Anno – 427 o.

² Kovács Zsuzsanna. Bethlen Gábor megválasztása és erdélyi fejedelmi évei. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/bethlen_gabor_megvalasztasa_es_erdelyi_fejedelmi_evei

panaszok, de sokat nyomott a latban török támogatóinak a befolyása is. 1613 márciusában a fővezér a dívánban Bethlent Erdély fejedelmének nevezte, és április végén Bethlen megkapta az uralkodói jelvényeket is. Szkender pasa, Magyar Ogli Ali szilisztrai pasa, Sahin Giráj tatár kán, valamint a moldvai és havasalföldi fejedelmek utasítást kaptak, hogy Bethlent kísérik el Erdélybe¹.

Nem sokkal később, 1613. május 22-én Báthori emberei is megérkeztek a Portára. Elkéstek, a követek már nem tehettek semmit. Ilyen előzmények után, szultáni paranccsal, török és román hadakkal a háta mögött jelent meg Bethlen a kolozsvári országgyűlésen, ahol előzőleg az országgyűlés felmentette Báthori Gábort², és október 23-án Bethlen Gábort választotta fejedelemmé³.

Bethlent az erdélyi magyar nemesség választotta meg. Tette ezt azért, mert Bethlen jó kapcsolatokat ápolt a törökkel. Ekkor Erdély számára kisebb veszélyt jelentett a török, mint a katolikus osztrák császárság. Mindenkinek elege volt már a háborúból, békét akartak. És valóban Bethlen Gábor a béke fejedelem lett. Bethlen fejedelemségével, Báthori szertelenségét és könnyelmű hanyavetiségét, a rend és a megfontolt józanság váltotta fel Erdély kormányzásában. Kiváló politikai érzéssel mérte fel legfontosabb teendőit: *„Mindenekelőtt a győzhetetlen török császár tetszését köteles hálával megnyerni, azután Mátyás császárnál, keresztény világ uralkodójánál és a lengyel királynál, kiknek udvarában maró rágalomokkal halmozták el, tetteről és fejedelemségéről számot adni, végül országa népének lelkét a békére és egyetértésre való törekvéssel megnyugtatni”*⁴. Országa újjászervezéséhez erős kézzel és ügyes taktikával látott hozzá. Tárnyilagosan, mint kérlelhetetlen valóságot fogta fel a Török Birodalom Erdély felett egyelőre megdönthetetlen hatalmát. Fejedelemsége tizenhat esztendejének zömét (1613–1626) a

¹Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

²Szegfű Gyula. Bethlen Gábor – Békéscsaba: Helikon, 1983 – 50 o.

³Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

⁴Makkai László, Mócsy András. Erdély története a kezdetektől 1606-ig. – Budapest: Akadémia, 1988 – 107-108 o.

lezüllesztett állapotban átvett tartomány bel- és külpolitikai stabilizálása, tekintélyének visszaszerzése, gazdasági megerősítése töltötte ki, hogy majd ezen az alapon a műveltség, művészetek felvirágozhatnak.

Bethlen Gábor uralkodásának nyitánya azzal kezdődött, hogy választása föltételei között megfogadta és a kolozsvári nagytemplomban 1613. október 24.-én esküvel erősítette, hogy az „*urakat, nemeseket, kerített és mezővárosokat, székelységet, szászságot*” megtartja kiváltságaikban. Korjellemző és az alkotmányos szabadságra nézve nevezetes a választós országgyűlés ama végzése (mely emlékeztet az 1222-es Aranybulla ellenállási záradékára), hogy a közelmúltra (Báthori Zsigmond és Báthori Gábor erőszakosságaira) való tekintettel elhatározták, hogy miután a fejedelmek közül a hatalommal sokan visszaéltek, felhatalmazták a rendeket, székely és egyéb kapitányokat, hogy ha a fejedelem hatalmával visszaélne, hűtlenség bűne nélkül ellenállhassanak¹. Ezzel törvénybe fogadták a kálvini reformáció ellenállási tanát.

A belső viszonyok alakításában legelőször, a szászság fejedelmi hatalommal való szembenállásának ideológiájával találkozott. Ez volt a légegetőbb probléma, mivel ellenállásuk a három nemzet uniójának felbomlásával fenyegetett. Nem tették le a hűségüket sem, hanem 1613 decemberében a szász városok képviselői szövetséget kötöttek egymással, s minden engedelmességet megtagadtak addig, míg Szebent vissza nem kapják. Nem engedték be Bethlent telelni a városba². Erre válaszul, a fejedelem bámulatos engedékenységet tanúsított a makacskodókkal szemben; hogy a további torzsalkodásoknak elejét vegye, nemcsak nyomban kiköltözött Szeben városából, amelynek két évre az adóját elengedte, hanem az ahhoz tartozó javakat, falvakat átadta a királybíróknak, a Báthori Gábor által száműzött polgárokat

¹Szilágyi Sándor. Erdélyi országgyűlési emlékek. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MonHunHist_3_Comitalia_B_Er_06_1608-1614/?pg=358&layout=s

² Erdély története három kötetben. Főszerkesztő: Köpeczi Béla. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

visszahívta, azok lefoglalt javait visszaadta, a céhek szabadságát megerősítette, a szebeni mesterembereket megszabadította a magyar mesteremberek és kereskedők versenyétől, szóval minden lehetőet megtett, hogy a szászokat is híveivé átformálja. Amikor a magyar rendek e miatt szemrehányást tettek, ő erre azt válaszolta, hogy ő nemcsak a magyarok és székelyek, hanem egyúttal a szászok fejedelme is¹. Bethlen még ekkor sem élvezte a szászok bizalmát. Mikor az első országgyűlését Segesvárra hívta össze, az ottani tanács megtagadta a befogadását. Az országgyűlést Medgyesén tartották meg 1614 februárjában-márciusában, ahol a három náció uniójának működését kívánta volna szabályozni. A rendek azonban – elsősorban a szászok – a javaslatról elzárkóztak². Látszólag meghátrált, a valóságban azonban nem adta fel eredeti célkitűzéseit.

Központosított államszervezetet épített ki: két ponton változtatta meg az uralkodás mechanizmusát. Az egyik a politikai struktúrát érinti: félreállította az országgyűlést. A másik gazdasági természetű: anyagiakban függetlenítette magát a rendi erőforrásoktól. És e két változtatás azt jelenti, hogy gyakorlatilag megszüntetett minden rendi ellenőrzést a fejedelmi hatalom felett. Csökkentette az országgyűlések, az országgyűlési résztvevők és a vitatott ügyek számát is. A kincstári jövedelmekről pontos összeírást készíttetett, és felülvizsgáltatta az 1588 óta történt adományozásokat, csak azokat erősítve meg, amelyeket az ország szolgálatában szerzett érdemekért juttattak.³ Megkísérelte megadóztatni a nemességet, de ez a törekvése a rendek ellenállása miatt nem valósulhatott meg. A fejedelmi birtokok visszaszerzésében azonban eredményes volt. Az egy összegben adózó ún. „kulcsos, kerített és mezővárosok” (például Hunyad, Kolozsvár, Várad, Egeres) - miután monopóliumokkal (higany-, salétrom- és

¹Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Banlaky-banlaky-jozsef-a-magyar-nemzet-hadtortenelme-2/15-bocskay-istvan-bathory-gabor-es-bethlen-gabor-idoszaka-16041626-3269/d-bethlen-gabor-idoszaka-1613-tol-1626-ig-338B/1-bethlen-gabor-fejedelemsegenek-elso-evei-338C/a-bethlen-gabor-bel-es-kulpolitikai-vivmanyai-338D/>

² Erdély története három kötetben. Főszerkesztő: Köpeczi Béla. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

³Imreh István. A fejedelmi gazdálkodás Bethlen Gábor idejében - Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1992 – 9 o.

bőrkereskedés), limitációkkal (árszabályozásokkal), állami és személyes megrendeléseivel elérte, hogy iparosaik megfelelő jövedelemhez jussanak - adóik révén egyre komolyabb bevételi forrást jelentettek. Porta-, székely- és hajdú összeírásokat rendelt el azért, hogy országa adófizető-képességét és a hadra fogható népesség számát jobban felmérhesse¹.

A márciustól április 16-ig Segesvárott tartott országgyűlésen a vallás szabadságának helyreállítása mellett az összes felekezetek egyházainak helyreállításáról és fenntartásáról gondoskodott.²Ezek az üdvös intézkedések lassan annyira megszilárdították Bethlen Gábor belső hatalmát, hogy erre támaszkodva, immár alapos reménnyel vehette fel a küzdelmet a külső ellenséggel szemben.

2. Bethlen Gábor külpolitikája

Bethlen Gábor Isztambulhoz való viszonya, józan és következetes török-pártisága ellenére sem alakult harmonikusan. 1614 augusztusában, a megyesi országgyűlésen, megkapta az athnamét, amivel rögtön kérték az árát is: Lippa és Jenő várát, aminélkül a fejedelemség délről teljesen védtelen lett volna. A Porta számára a várak felvonulási területet biztosítottak a királyság ellen Belgrád, Temesvár, Lippa, Jenő, Gyula vonalon. Ezzel tőle kívánták behajtani elődjei ígéretét úgy, hogy Rákóczi Zsigmondtól egyenesen elutasították, Báthori Gábornak szóba sem hozták³. Bethlent ez nagyon nehéz helyzetbe hozta. A két várral együtt nagy területek szabadultak fel a hódoltság alól. Az ott élő magyarság visszacsatolásáról kellett dönteni. A magyar történelemben nem volt még példa arra, hogy uralkodó önként engedett volna várakat a török hatalma alá. Bethlen

¹ Szilágyi Sándor. Erdélyi országgyűlési emlékek. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MonHunHist_3_Comitalia_B_Er_06_1608-1614/?pg=358&layout=s

² Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Banlaky-banlaky-jozsef-a-magyar-nemzet-hadtortenelme-2/15-bocskay-istvan-bathory-gabor-es-bethlen-gabor-idoszaka-16041626-3269/d-bethlen-gabor-idoszaka-1613-tol-1626-ig-338B/1-bethlen-gabor-fejedelemsenek-első-eve-338C/a-bethlen-gabor-bel-es-kulpolitikai-vivmanyai-338D/>

³ Erdély története három kötetben. Főszerkesztő: Köpeczi Béla. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

viszont nem kockáztatott egy török háborút. A katolikus szóhasználatban így válhatott Bethlen Gábor állandó jelzőjévé a „mohamedán” titulus, mivel a fejedelem az országa és a kereszténység ellen cselekedett.

A Porta jóindulatát 1616-ban Lippa várának átadásával biztosította a temesvári pasa javára. A sokáig halogatott, és végül kényszerűségből megtett lépést mind Magyarország királya, mind a magyarországi rendek tudomásul vették, viszont, számos kortárs és történetíró kritikáját magáravonta¹.

Fejedelemségbe lépésekor, mint minden erdélyi uralkodó – felvette a kapcsolatot a román vajdával is. Szövetséget kötött velük. Rendezte a két vajdaság és Erdély Báthori alatt végletesen megromlott diplomáciai viszonyait. Nem lépett hadba sem Movilă ellen, mikor a vajdaságokra tört, sem Szkender pasa rendteremtése mellett. Igyekezett kimaradni a törökök oldalán való harcból. 1617 augusztusa végén, mikor már nem tudta húzni az időt, kénytelen volt Moldva felé indulni, a lengyelek által uralomra juttatott Alexandru Movilă ellen. Mire Suceavába ért, azonban minden befejeződött, nem kellett török csapatok kötelékében harcolnia.² 1619 elején Moldva élére Caspar Gratianit nevezték ki, mint valamennyi portai párt közös bizalmasát. Isztambul Gratianit a keleti konfliktus felszámolójaként tartotta számon, vagyis, olyan személyként, aki képes megoldani a Török Birodalom tatárjai és a lengyelországi kozákok közötti ellentétet. Gratianinak viszont, kinevezése után, más tervei voltak: lengyel segítséggel függetleníteni akarta Moldvát a Porta akaratától, miközben meghódítja Erdélyt és Havasföldet³. Gratiani tervénél azonban, súlyosabbnak látta a Díván, Erdély létezését fenyegető elképzelését. Naszuh nagyvezír halála után, a fejedelemség ügyeivel szembeni ellenállás mutatkozott a Portán. Előbb Jenőt követelik vissza, majd miután Gratiani ide tereli a figyelmet, a három nációnak különválasztását szeretnék vajdaságokra. Olyan elképzelések is szárnyra kaptak,

¹ Erdély története három kötetben. Főszerkesztő: Köpeczi Béla. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

² Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

³ Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

miszerint Erdélyt és a két vajdaságot be kell olvasztani a Török Birodalomba. De Bethlen nem kapkod, saját akcióra készülő lépéseket tesz Konstantinápolyban. Portai ellenségei békítgetése helyett, a vele jóindulatú körök támogatásával, az 1619. március 20-án trónra lépett új magyar király, II. Ferdinánd ellen indítandó hadjáratról tárgyalat.¹A keleti konfliktus a legmerészebb elképzelések szerint sem hordozta a keleti ellenség megsemmisítésének reményét. Mert igaz ugyan, hogy a keleti háborús zűrzavar a török hatalmi központ elerőtlenedéséről árulkodott, de soha, egyetlen fázisában sem fordult kifejezetten a Portával szembe. A nyugati konfliktusról viszont Bethlen kortársai közül kevesen gondolták, hogy ne az osztrák Habsburgok megsemmisüléséhez vezessen.

II. Mátyás eleinte nem akarta Bethlent fejedelemeként elismerni. Láta népszerűségét, félt tőle. Számára Erdély elfoglalása lett volna hasznos, mivel megszerezne természeti kincseit, a török területet veszítene, és meg tudná zavarni Erdély katolikusainak és protestánsainak békés együttélését (az erdélyi vallási türelmet). Azonban sem a német rendek, sem a magyarországiak nem voltak hajlandóak Erdély megszerzéséért háborúba bocsátkozni. Bethlen mindezt jól látta. Követve Bocskai politikai végrendeletét egyezsége ajánlott Mátyásnak: Bécs őt ismerje el fejedelemnek és Erdélyt pedig önálló állammak. Ha Buda felszabadul a török uralom alól, akkor Erdély csatlakozik Magyarországhoz, a magyar királyhoz. De Mátyás nem fogadta el az egyezsége, halála napjáig igyekezett megbuktatni Bethlent. Mindent megtett annak érdekében, hogy Bethlen elveszítse trónját: felbízattak ellene egy magyar urat, gyűjtsön hadat és buktassa meg Bethlent; felhasználták a szászokat, mint német származású és nyelvű népcsoportot; bevetették a dezinformációt, mint fegyvert Bethlen ellen (gyerekekkel fizeti az éves adóját a töröknek)². Bethlen ellenfeleit észérvekkkel hódoltatta meg. 1616-ban kettő kivételével megkegyelmezett az ellene áskálódó

¹Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

²Nemere István. Magyarország története 989 év krónikája - Debrecen: Anno – 430-431 o.

uraknak (Keresztesi Pál, Kornis Zsigmond, Szilvási Boldizsár, Kálnoki János, Daczó Pál, Johann Benkner).¹Javított a szászok helyzetén.

Bécs látva, hogy a Bethlen ellen indított politikája a célját nem érte el, rákényszerült az egyezsége.Hosszas tárgyalások után, amelyeken az erdélyi fejedelmet Péchy Simon kancellár, Balassi Ferenc és Borsos Tamás képviselték, 1615. május 6-án megszületett az első nagyszombati egyezmény, amelyben Bécs elismerte Bethlen fejedelemségét, visszaadta Husztot és Kővárvarát Máramarossal együtt, megtartotta viszont Nagybányát². Bécs ezután sem hagyott fel Bethlen megbuktatásával. Most Konstantinápolyban próbálkozott, hogy a törököt uszítsa ellene. Közben az összesküvők a hajdúkkal próbálkoztak. Bethlen 1616. november végén hadjáratot indított az Erdélybe több ízben betörő hajdúk ellen. Miután elfoglalta Ecsed, Szilágysomlyó és Szilágycseh várát, fegyverszünetet kötött, és a magyarországi rendek megígérték, hogy a további támadásokat meg fogják akadályozni. Bécs ekkor, nagy ijedtségében, 1617. július 31-én megkötö a második nagyszombati egyezményt, amivel lényegében megerősítette az elsőt.A részletes feltételeket az 1619. március 26-án lezárt nagykárolyi értekezlet rögzítette³.

A Habsburgok politikájával szemben nemcsak Bethlen, hanem egész Európa küzdött.1618-ban Prágában felkelés robbant ki Ferdinánd ellen (harmincéves háború). Közelgő uralmától tartottak mind a cseh, mind a magyar rendek. A tét a Habsburg – ház németországi és európai hegemoniája volt.

Kezdődött ez úgy, hogy a Prágában tanácskozó királyi biztosok közül hármat kidobtak az ablakon (defenestatio). Sérülés nem esett rajtuk, de megadta a lökést a csehországi felkeléshez. Az események hamar megmutatták, hogy a küzdelem nem maradhat meg pusztán a Habsburgok és cseh alattvalóik összecsapásának. A felkelők nem kapták meg Anglia támogatását, de Hollandia,

¹Csetri Elek. Bethlen Gábor életútja - Bukarest: Kriterion, 1992 – 59-62 o.

²Csetri Elek. Bethlen Gábor életútja - Bukarest: Kriterion, 1992 – 76, 81 o.

³Csetri Elek. Bethlen Gábor életútja - Bukarest: Kriterion, 1992 – 76 o.

Franciaország, Dánia, Svédország¹, az oroszok² és kisebb fejedelmek melléjük álltak. A háború áterjedt a Német Birodalomra, majd szinte egész Európára. A több mint háromszáz fejedelemséget összefogó birodalomban egymással szemben álló vallási és politikai törekvések kavarogtak: a katolicizmus a protestantizmussal, a lutheránusok és a kálvinistákkal álltak szemben, nem tudva egységes csoportosulást kialakítani még akkor sem, amikor egyazon politikai síkon mozogtak is. Ebben a nagy háborús konfliktusban a császárság Európa nagyobb felével került szembe. A császárságot erősítette Olaszország és Lengyelország.

A cseh felkelők Bethlen segítségét is kérték, felvetve előtte a cseh-magyar perszónálunió tervét és felajánlva neki a királyi koronát. Bethlen legfőbb magyarországi bizalmasának, Rákóczi Györgynek ezt írja: „...*a csehek semmiben az magyar nemzettől különbözni nem akarnak, örömet együtt élnek-halnak vélek, sőt arra ígérték magukat levelükben, hogy valakit az magyar nemzet királyának választ, ők is azt eligálják [választják meg] magoknak és így egy főtől akarnak függni*”³. A csehek részéről jó politikai érzékre vallott II. Mátyás említése, aki a törvényességet képviseli, valamint a perszónálunió gondolata egy erős Habsburg-ellenes szövetséget jelölt. Bethlen felismerte a prágai felkelés jelentőségét, bekapcsolódását jelzete is Cercel Prágába menesztésével, de Magyarországon Erdély nyugati ellenségével, a Habsburgokkal szembeforduló törekvéseknek, még csak halvány jelei mutatkoztak.

A cseh felkelés követe akkor érkezett Magyarországra, mikor a rendek a királyválasztáson éppen csak túlvoltak. Pázmány Páternek már ekkor nagy munkájába telt rábeszélni a rendeket II. Ferdinánd megválasztására. Tiltakoztak egyrészt a főherceg rájuk kényszerítése miatt, másrészt a személye miatt. Pázmány érvelése azonban győzött, miszerint az ország saját erőből képtelen a

¹Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/207.html>

²Nemere István. Magyarország története 989 év krónikája - Debrecen: Anno – 439 o.

³Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan politikai levelei. - Budapest: a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó-hivatala. 1879 -101 o.

hódoltság felszámolására és az ország egységének helyreállítására. Forgách Zsigmond, akkori nádor, el is fogatta a követet és kiszolgáltatta a császárnak.¹

A magyar rendek még akkor sem tettek lépéseket a cseh–morva–osztrák rendi szövetségek irányába, mikor II. Ferdinánd, II. Mátyás halála után kilenc nappal, 1619. március 29-én újabb országgyűlésre hívta őket. Pázmánynak és Forgáchnak sikerült egy köztes határozatot elfogadtatniuk: a segítségről való döntés helyett békeközvetítéssel próbálkoztak. Amikor, 1619 júniusában, a szövetség csapatai Bécs alá értek, a magyar rendek követséget küldtek Thurn főparancsnokhoz. A főparancsnok nem volt hajlandó tárgyalni a császárral. Thurzó Szaniszló viszont, aki a magyar urakat a táborba kísérte, titokban a felkelők tudtára hozta, hogy vannak támogatóik a rendek mozgalmának, Magyarországon². Miközben Thurzó Szaniszló a felkelőkkel vette fel a kapcsolatot, addig Rákóczi György (a volt erdélyi fejedelem fia) Bethlenhez sietett.³

Az országgyűlésen két nagy kérdéskörében, a külpolitikaiban is, a vallás ügyében is körülbelül erőegyensúly alakult ki az uralkodót maradéktalanul támogatók és az ellenzékiek között. Rákóczi azonban a Bethlennek küldött segélykéréssel az egyensúlyi helyzetet megbontotta. A református fejedelem támogatásával helyzeti előnyhöz juttatta a reformátusokat; a király ellen indított hadjáratral az ellenzékiet. Mindez alkalmat adott Bethlennek arra, hogy megindítsa a harcot a Habsburgok ellen. 1619. augusztus 18-án mentek ki Bethlen Gábor levelei: hajlandó „*az isten tisztessége mellett nemzetünknek szabadságáért*” megindulni.⁴

¹Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

²Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/207.html>

³A magyar nemzet története. Szerk: Szilágyi Sándor. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/szilagy-i-sandor-a-magyar-nemzet-tortenete-21F2/magyarorszag-tortenete-ii-matyastol-iii-ferdinand-halalraig-irta-angyal-david-4BFD/masodik-konyv-bethlen-gabor-kora-4DB4/iii-fejezet-bethlen-gabor-elso-tamadasa-4E76/>

⁴Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan politikai levelei. - Budapest: a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó-hivatala. 1879 - 118-119 o.

3. Bethlen Gábor Magyarország fejedelme

Bethlen Gábor hadra kelése indokait Debrecenből közölte, Alvinczi Péter pap fogalmazta röpirat útján:

- a protestánsok várható sérelmeinek elhárítására,
- a klérus esztelen hatalmának visszaszorításáért
- saját személyes sérelmei miatt.

Az új királyról szó nem esik benne, csak a sérelmek utalnak tetteire: bigott katolikus, aki kíméletlenül írtja a reformátusokat. Nem tudja összetartani a Német Birodalom eltérő vallású politikusait, akik ellene létrehozták a német protestáns politikusokat összefogó Uniót¹. II. Ferdinánd ezirányú intézkedései Magyarországot még nem érték el. Viszont reális veszélynek látszott az, amit Bethlen propagandája hangoztatott. Érthetővé váltak a röpiratok céljai: Bethlen Gábor II. Ferdinánd szomorú jövőt ígérő uralmának felszámolására jön.

A magyarországi politika hangadói, azt gondolva, hogy II. Ferdinánd alatt elveszítik a bécsi békében kivívott jogaikat, melléje álltak. Egyik hatalmasság a másik után tért a beütő erdélyi fejedelem pártjára. Rákóczi György után az a kis politikusi kör csatlakozott, amelynek fiatal tagjai Thurzó Szaniszló körül gyülekeztek, Széchy György, valamint Illésházy Gáspár tartozott közéjük és a kor legtehetségesebb ifjú arisztokratája, Thurzó Imre. Esterházy Miklós, Illésházy István unokaöccse, aki végig távol tartotta magát, és kemény figyelemmel leste osztályos társai magatartását, alig talált az uralkodóházhoz mindig hűségesekeket. Csatlakozott Forgách Zsigmond is². A főnemesség lett Bethlen legnagyobb támogatója Magyarországon. Tették ezt önös érdekből. A királyválasztáson elérték, hogy teljhatalmuk legyen a jobbagyok felett, valamint az ő kezükbe került a belső ügyek ellenőrzése. Félték attól, hogy megerősödik

¹Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/207.html>

²Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/207.html>

felettük a központi hatalom. Bethlen megválasztásával nemzeti királyuk lehet úgy, hogy az ország feletti uralom gyakorlati lehetőségét megadná neki.

Bethlen Gábor 1619. augusztus 27-én indult el Gyulafehérvárról Kassa felé. Szeptember 17-én átkelt a Tiszán. Az ország keleti részének várai meghódoltak a fejedelemnek, kivéve Munkácsot, Esterházy várát¹. Kassára hívta össze első gyűlését, ahol tisztázta azt a szándékát, miszerint ő segíteni jött. Válaszul ők: „*háládatlanok lenni nem akarunk*”, „*egyenlő szívből és szabad akaratból*” az ország „*fejévé, előttejárójává és főgondviselőjévé*” választották.²

Bethlen, katonai tekintetben, elsősorban a hajdúkra támaszkodhatott. Viszonya viszont nem volt felhőtlen e nehezen kezelhető népcsoporttal. Egyrészt régi sérelmeiket akarták orvosoltatni vele, másrészt időről-időre átportyáztak a török területekre, ami Bethlennek fejmosást jelentett a Porta részéről, harmadrészt Bécs befolyása alatt voltak, egy „törökbérenc helytartót” láttak benne. Azonban a hajdúk között is akadtak olyanok, akik látták Bécs játszmáját, így Bethlen mellé álltak. 1619-re tízezer hajdúból álló serege volt³. Később haderejét a hozzá csatlakozott főurak magánhadserege, a vármegyék és városok csapatai tették ki. Bethlen hadserege gyors volt, mozgékony, de nyílt csatában nem mérkőzhetett Tilly vagy Wallenstein soldosaival⁴. A gyűlés után felgyorsultak az események: szeptember 20-án Bethlen mellé tértek a bányavárosok Széchy György jóvoltából, majd Érsekújvár, Nagyszombat, október 14-én Pozsony is megadta magát a Szent Koronával együtt. És itt október végén egyesítette csapatait a cseh-morva szövetségével. Novemberben már a határokon túlra

¹A magyar nemzet története. Szerk: Szilágyi Sándor. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/szilagyi-sandor-a-magyar-nemzet-tortenete-21F2/magyarorszag-tortenete-ii-matyastol-iii-ferdinand-halalalig-irta-angyal-david-4BFD/masodik-konyv-bethlen-gabor-kora-4DB4/iii-fejezet-bethlen-gabor-elso-tamadasa-4E76/>

²Erdélyi történelmi adatok III. szerk. Mikó Imre. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: https://adt.arcanum.com/hu/view/Eltekonyvek_gb_00868_3/?pg=109&layout=s

³Nemere István. Magyarország története 989 év krónikája - Debrecen: Anno – 440 o.

⁴Herczegh Géza. Európa közepén és Európa peremén. – Hága: Mikes International. 2003 - 79 o.

terjesztette hadmozdulatait. Ekkor ért katonai sikerei csúcspontjára. Bécs ellen indult.¹

November 25-re II. Ferdinánd is Bécs falai mögé szorul, két nappal később pedig Bethlenék elfoglalták az egyik elővárost, Ebersdorft. Megkezdődött a város körülrészt. 1619. november 29-én Bethlen viszont, mindenki számára váratlan döntést hozott: elvonult Bécs alól². Bécs lerohanása óriási katonai és politikai jelentőséggel bírt. Bethlen, a kezdeti sikerek ellenére, felismerte a vállalkozásuk lehetetlenségét. Inkább elviselte az erkölcsi vereséget, a cseh-morva szövetség cserbenhagyását, mint egy katonai bukást. Magát itthoni eseményekkel, Homonnai György Lengyelországból indított ellenséges támadásával mentette. Manővere sikerült is: itthon a tekintélye megmaradt, nem ártott neki a vitatott elvonulás.³

Eközben a cseh rendek Pfalzi V. Frigyeszt választották királyukká. Bethlen a prágai királyválasztásról csak utólag szerzett tudomást. Fájdalommal értesült cseh királysága meghiúsulásáról; becsapottnak érezte magát. Tárgyilagosságát azonban ilyen helyzetben is megőrizte. Nem állította le a cseh és magyar rendek közös hadjáratát. 1620 januárjában szövetséget köt Pfalzi Frigyeszel, mint Csehország királyával, amit három hónappal később Prágában új szövetség – konföderáció – erősített meg. Ennek értelmében a két ország rendjei ötévenként közös országgyűlést tartottak volna, a külügyek és a hadügyek intézése érdekében pedig közös tanácskozásokat a nádor és a cseh „defensorok” részvételével. A szövetség azonban gyenge alapokon nyugodott. A csehek nem tudták anyagilag

¹Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/207.html>

²Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

³ A magyar nemzet története. Szerk: Szilágyi Sándor. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/szilagy-i-sandor-a-magyar-nemzet-tortenete-21F2/magyarorszag-tortenete-ii-matyastol-iii-ferdinand-halalalig-irta-angyal-david-4BFD/masodik-konyv-bethlen-gabor-kora-4DB4/iii-fejezet-bethlen-gabor-elso-tamadasa-4E76/>

támogatni a súlyos pénzügyi nehézségekkel küzdő Bethlent, aki viszont éppen ezért nem nyújthatta azt a fegyveres segítséget, amit a csehek tőle vártak¹.

Bethlen Gábor 1619 végén, 1620 elején jutott magyarországi politikai sikereinek legmagasabb csúcsára. Első országgyűlését Pozsonyban tartotta november 18-tól, ahol a rendek felajánlották neki a királyságot.

Az országgyűlés nem békés keretek között zajlott. A rendek igyekeztek, számukra előnyös, feltételeket szabni. Választási hitlevélben fogalmazták meg követeléseiket, mint egy ideális nemesi köztársaság működési szabályzatát. Ez kimondta: a rendek jogait, a fejedelem kötelezettségeit; irányítószervként az országgyűlést határozta meg, amit legalább háromévente a fejedelem hív össze, de összetételét és törvényeit elfogadja; a rendek első képviselője a nádor és a királyi tanács; a nádort az országgyűlés választja; az uralkodónak csak annyi joga van, hogy a nádor és más tanácstagok beleegyezésével változtathat a tanácstagokon vagy a beleegyezésükkel döntést hozhat; az ország jövedelmét a kincstartó kezeli az országgyűlés határozata alapján használják; amennyiben az uralkodó a választáskor kapott feltételeket megsérti, a rendek joga az ellenállás.²

Bethlen nem vitázott, nem fogadja el a királyválasztást. Arra hivatkozott, hogy még az ország egész területe nem állt mellé. Mint Magyarország fejedelme folytatja tovább a fennmaradt részek meghódoltatását³. Előrelátása helyesnek bizonyul, nem égetett fel maga mögött minden hidat. Józanul mérlegel. Számol nemcsak a Habsburgok ellenállásával, hanem a török ellenzésével is.

1620. január 23-án Bethlen fegyverszünetet írt alá II. Ferdinánd képviselőivel, hogy helyzetét Magyarországon megszilárdíthassa. A megállapodás végrehajtásának megkezdésére országgyűlést hív össze, május 31-re. A tárgyalások július 3-án kezdődtek Besztercebányán. Díszes társaság gyűlt össze: a cseh–morva–osztrák szövetséges rendek, a lengyel király és a Porta képviselői. II. Ferdinánd követei megérkezésével, mindannyiuk jókedve elmúlt.

¹Herczegh Géza. Európa közepén és Európa peremén. – Hága: Mikes International. 2003 - 79 o.

²Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/207.html>

³Nemere István. Magyarország története 989 év krónikája - Debrecen: Anno – 440 o.

A császár rendelkezése szerint, a békekötési tárgyalásokat csak a magyarokkal kívánja folytatni. A szövetségesek kizárásába a magyarok nem egyeztek bele. Így augusztus 17-én a császári küldöttség elhagyta az országot. A háború folytatásának a felelőssége a rendekre hárult. Ez Bethlen győzelmét jelentette¹.

A győzelemért a számlát a Porta gyorsan benyújtotta a rendeknek. Az országgyűlésen felolvastatott a szultán levele, amelyben felszólította őket, hogy a béke megmaradása érdekében, olyan uralkodót válasszanak maguknak, aki a Portának is megfelel²: *„Bethlen Gábor, ha Isten adja, legyen magyarországi koronás király bátor, de Erdélyt mi Magyarországhoz soha nem engedjük, hogy bírja; mer Erdély szultán Szulimán találmánya és sajátja az a hatalmas császárnak...”*³Érdekes tény, hogy a magyar rendek, mintegy két évvel ezelőtt ugyanezt hallgatták végig a Habsburgok oldaláról.

Bethlen eléggé nehezen szerezte meg ezt a szultáni ígéretet, mivel hatalmas párt működött ellene a portai előljárók között. Az 1615-ben hatalomra kerülő Eszad effendi kezdetektől helytelenítette ezen magyarországi vállalkozást. Bethlen segítője Gürdzsi Mehmed volt, aki támogatta azt az 1610-es évek óta dédelgetettelképzelést, hogy Bethlen vezetésével a királyi Magyarországot is török függőségbe, Erdély sorsára juttatja. II. Mátyás halálával felszólította Bethlent a cselekvésre, 1619-ben támogatta a magyarországi hadjáratot. Az 1620-as évek eseményébe kegyvesztettsége miatt nem szólhatott bele⁴.

1620 januárjára a Portán zűrzavaros helyzet alakult ki. Felmerült Bethlen helyett II. Ferdinánd támogatása. A lengyelországi háború előestéjén Magyarország hódolását remélő politika győzött. Bethlen megkapta magyar királysága portai támogatásának ígéretét⁵. Ezt olvasta fel a követ a besztercebányi országgyűlésen és erről prédikált az erdélyi kancellár, Péchy Simon is. A könnyen

¹Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

² Herczegh Géza. Európa közepén és Európa peremén. – Hága: Mikes International. 2003 - 79 o.

³ Szekfű, Gyula. Bethlen Gábor. – Budapest: Helikon. 1983 – 104 o.

⁴Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

⁵Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/207.html>

alkalmazkodó diplomata a főpapokat és a pápát tette felelőssé, amiért a magyar rendek a Porta ellen harcoltak. A török viszont, pogánysága ellenére, nem pusztította el Magyarországot. Döntésre szólította a nagyurakat. Mérlegelésre idő nem volt. Döntésük szöges ellentéte volt a két évvel ezelőttinek: a Porta védelme alá helyezik magukat, Erdély példájára, ezzel elvetve a lehetőségét a török kiűzésének Magyarországról¹.

A győzelemért Bethlen is fizetett. Hagyta királlyá választani magát, s a választási hitlevelet is aláírta. A magyar rendek hódolatát 1620. augusztus 25-én fogadta, akik Thurzó Imre javaslatára „Éljen Gábor király!” kiáltásokkal éljeneztek.² A rendek augusztus 29-re megfogalmazták az ötvenkét artikulusból álló hitlevelüket, ami teljhatalmat ad a rendek kezébe, az uralkodó hatalmát viszont lekorlátozza az országgyűlés összehívására és a határozatok megerősítésére. Az egyházi birtokból tett fejedelmi adományokat az országgyűlés felülvizsgálja, a jövedelmeket kezelő kincstartó teljhatalmat kap, a volt uralkodóval való ügyek rendezésére pedig bizottságot küldenek ki. A bizottságot hét mágnás, hét nemes és három városi polgár alkotják³.

Bethlen aláírta a hitlevelet. Meg lehetett győződve, hogy a törvények érvényét nem megfogalmazóik szándéka, hanem megvalósulásuk módja szabályozza, az alattvalóihoz való viszonyát sem az országgyűlési tárgyalások alakulása, hanem a mindennapok gyakorlata döntheti el. Megkoronázására azonban nem került sor⁴. Nem tudni az okát, miért nem hagyta magát megkoronázni. Csak találgatás, hogy előre látta a vereséget. Inkább arra várhatott, hogy győzelme után az esztergomi érsek koronázza meg.

Viszont 1620 novemberéig, mint határozott, a rendi korlátokat átlépő uralkodó működött. Arra törekedett, hogy teljesen az ő kezébe összpontosuljon a

¹Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/207.html>

²Katona István. *Historiacritica*. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://books.google.hu/books?id=6o0AAAAcAAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

³Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/207.html>

⁴Nemere István. *Magyarország története 989 év krónikája* - Debrecen: Anno – 440 o.

hatalom. A rendi intézmények akadályozták a döntéshozását. Az egyházi birtokok jövedelmének körülményes beszedésénél gyorsabbnak látta a zálogosításuk. Luxusnak tartottak a végvári katonaság zsoldozását, mikor a katonaságra a II. Ferdinánddal vívott harcban van szükség¹. Mindezek a tények ellentmondtak a rendek elképzeléseinek. Számukra Bethlen állama akkor lett volna elfogadható, ha teljhatalmuk teljesül. Érdekesen alakult a Portával való viszony is, mivel a beígért támogatás helyett, Karakas Mehmed budai pasa elfoglalta Vácot. Ugyan a központ tudta nélkül történt, de a helyi közvéleményt nagyon felforgatta, hiszen egy teljeskörű török fenyegetést vetített előre, a király uralma alatt. Mindez akkor történt, amikor Prágából II. Ferdinánd hadainak ott aratott nagy győzelméről érkeztek hírek².

A fehérhegyi csata igen nagy riadalmat keltett Magyarországon. Mondhatni: Bethlen magyar királyságát valójában Prága alatt vesztette el. A katonai helyzetre nem volt nagy hatással, hiszen Bethlen, mintegy 300 embert vesztett, de megingatta állama politikai erejét. A nyugatiországrész főurai, attól tartva, hogy a cseheket sújtó megtorlás őket is utoléri sorra elálltak tőle. Azt lesték, hogyan tudnak visszatérni a trónfosztott király hűségére. Bethlen a csehek példájával inti őket: *„De bizony jaj léssenországultinéktek, ha jure belli kezdi obtineálniországtokat a császár: ne gondolkodjék senki arról az magyar nemzet közül, hogy Magyarországbán jószágot bírhasson ... eladták bizony minden úrnak, fő és nemes embernek minden jószágát, lássák azután a sok ... hadban való jövetelből magokat elrejtegető urak, nemesek, mint fognak élni.”*³

1621. január elején Bethlen Nagyszombatba hívott össze országgyűlést. Itt ugyan a hadjárat folytatását kellett volna megtárgyalniuk, de a legfelső bizalmasok árulását hangoztatták. A magyar politikusok elfordulása

¹Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]/ Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/207.html>

²Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]/ Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/207.html>

³Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan politikai levelei. - Budapest: a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó-hivatala. 1879 -118-119 o.

nyilvánvalóvá vált, tábora elolvadt¹. Bethlen a közvélemény nyomására kénytelen volt tárgyalásokba kezdeni II. Ferdinánddal. Január 25-én követei Forgách Zsigmond nádor és még három biztos, személyes képviselőjeként pedig Péchy Simon, az ausztriai Hainburgban megbeszéléseket indított Ferdinánd követével, Dallos Miklós pécsi püspökkel és Esterházy Miklóssal, valamint XIII. Lajos francia király megbízottaival, Angoulême hercegével és Béthune grófjával. A tanácskozás eredménytelenül ért véget 1621 áprilisában.

Ekkor kezdték a császári csapatok támadni Érsekújvár várát, amit ThurzóSzaniszló védett. Bethlen ide igyekezett.Ügyét még ekkor sem látta elveszettnek. Két hónapig tartott a hősiesség védelem, mire a császáriak vezére elesett². Sajnos ennek a győzelemnek már nem volt nagy közvéleményformáló szerepe. A Bethlentől való elpártolás egyre nagyobb méreteket öltött, amibe kénytelen volt beavatkozni a Porta is. Fenyegetése felgyorsította Bethlen állama széthullását és 1621 őszére nyilvánvalóvá vált, a békekötés fontossága. Ennek legaktívabb mozgatója Bethlen legkedvesebb híve, Thurzó Imre volt. Thurzó már nyáron elkezdte tárgyalásait II. Ferdinánd bizalmasával, Dietrichstein bíborossal, 1621 októberében pedig Nikolsburgba utazott, mint Bethlen főbiztosa. A formális megbeszéléseken már nem tudott részt venni, mivel elvitte a kor járványa. Helyette ThurzóSzaniszló folytatta a tárgyalásokat³.

Az 1621. december 31-én, a morvaországi Nikolsburgban, aláírt békeokmány értelmében Bethlen lemondott a királyi címről, visszaadta a Szent Koronát, ennek fejében viszont megkapta a német birodalmi fejedelmi címet, valamint a hét felső-tiszai vármegyét: Szatmárt, Szabolcsot, Ugocsát, Bereget, Zemplént, Borsodot és Abaúj megyéket és Oppeln-Ratibor sziléziai hercegségeket⁴, saját birtokul pedig Munkácsot, Tokajt, Tarcalt, Keresztúrt és

¹Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/207.html>

²Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/207.html>

³Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

⁴Herczegh Géza. Európa közepén és Európa peremén. – Hága: Mikes International. 2003 - 79 o.

Ecsedet. A hét vármegye végvárainak fenntartására 50 000 forintot kapott a királytól. Szabad kereskedelmet és szolgálatvállalást biztosított Magyarország és Erély között. II. Ferdinánd megerősítette a magyar rendeknek a bécsi békében elismert jogait¹. Az országgyűlésen nádort is választottak Thurzó Szaniszló személyében².

1622. január 12-én II. Ferdinánd a Bethlen mellé álltak számára amnesztiát biztosító diplomát írt alá. A fejedelem követei a vallás ügyét is szerették volna a békébe foglalni. Mivel ellenállásba ütköztek elálltak a tervüktől. Így Bethlen államát az alapítói rúgták fel. Igazi, nagy hatalmú uralkodónak Bethlent nem vállalták. Thurzó Szaniszló kegyetlen szavakkal ki is jelentette: *„királyunk akart lenni, pedig kóbor beste lélek és jól tudja, hogy én és más magyar hazafiak nemesebbnek születünk, mint amilyen ő valaha is lehet.”*³ Bethlen magyar királlyá választásával egy pillanatra úgy tűnt, hogy sikerül túllépni a „három ország – egy haza” állapotán, össze lehet illeszteni az egykori Magyarország legalább két darabját. E remény nem válhatott valóvá, mivel a Magyarország területén uralkodó nagybirodalom egyike sem tűrte volna el egy nemzetállam létrejöttét. Az is csalóka látszatot keltett, hogy egyik nagybirodalom sem képes legyőzni a másikat.

A Porta világosan kinyilvánította akaratát: ha Bethlen magyar király lesz, le kell mondania az erdélyi fejedelemségről. Erdély ugyanis Szulimán Szultán találmánya. Bethlen látta azt is, hogy Magyarország önmagában, elszakadva a Habsburgoktól, nem tudna sokáig ellenállni a töröknek. A Bécsből befolyt pénzek nélkül nem tudja fenntartani a végvárakat. Az országegyesítés célját Bethlen Gábor nem érte el, de küzdelmét tovább folytatta. Az elkövetkező években még két háborút indított az osztrák területek ellen, ezekben azonban nem ért el jelentős eredményeket. A császári adminisztráció egyértelműen elutasította a Habsburg

¹Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]/ Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

²Tóth István György. Három ország egy haza. – Adams, 1992. – 32 o.

³Szilágyi Sándor. I. Rákóczi György. Budapest: a Magyar Történelmi Társulat kiadója, 1893 - 97 o.

uralkodóház felé irányuló dinasztikus közeledését. Maradt számára Erdély, mely ezekben az években már az aranykorát élte.

4. Bethlen Gábor Habsburg-szövetségi terve

Bethlen Gábora törökre támaszkodva nem tudta egyesíteni Magyarországot és Erdélyt. Felmerült benne az egyesítés másik lehetősége: a Habsburg-ház vezetése alatt. Bethlen ezt a lehetőségetnemcsak végiggondolta, de meg is próbálkozott vele. Ebben az időben II. Ferdinánd megkezdte az amnesztiát kapott cseh protestánsok megtorlását. Nem számított neki, hogy saját szavát szegte meg. Ehhez az egyház is asszisztált, mondván, hogy az eretnekeknek tett ígéret nem számít, bármikor visszavonható, és ez Istennek tetsző cselekedet. A cseh hazafiak kivégzése egy egész napon át tartott. Előtte kitepték a nyelvüket, levágták a jobb kezüket, széthasították a fejüket, majd a halottakat lefejezték és felnégyelték. Ilyen sorsra jutott Jesenius János (magyarosan Jeszenszky) neves professzor, több operációs módszer feltalálója is, aki Ferdinándot is gyógyította gyerekkorában. Őt a magyar főurak szolgáltatták ki az osztrákoknak, mikor azzal kereste fel őket, hogy segítsék a cseh felkelőket. Közben Ferdinánd egész nap imádkozott a kivégzettek lelki üdvéért¹.

Ezzel az emberrel kívánt Bethlen – dinasztikus házasság kapcsán –, szövetséget kötni. 1623-ban megkérte II. Ferdinánd lányának, Cecília Renáta főhercegnőnek a kezét². Úgy gondolta, hogy csak akkor fogják a nyugati nagyhatalmak őt egyenrangú félként elismerni, ha egy már nagyon is elismert uralkodóházból való felesége lesz. Továbbgondolva: ha elfogadja Ferdinánd a házasság tervét úgy is jó, ha nem, az is jó³. Ha elfogadja, akkor vérontás nélkül veszi át Magyarország kormányzását: *„Ő felsége gubernálná én általam Magyarországot ... az egész directiót és gondviselést ő felsége bízna reám, hadd én producálnám az országot, végházakat, az szükséghez képestakaratom szerint*

¹Nemere István. Magyarország története 989 év krónikája - Debrecen: Anno – 443-444 o.

²Herczegh Géza. Európa közepén és Európa peremén. – Hága: Mikes International. 2003 - 79 o

³Nemere István. Magyarország története 989 év krónikája - Debrecen: Anno – 444 o.

...”¹ és lehetősége lesz közösen az osztrákokkal harcba szállni a török ellen. Mert hiába volt „törökbérenc”, célja, mindig is a török kiűzése volt. Reálisan látta a török haderő gyengülését, a nyugat-európai hadszervezet és harcmodor bontakozó fölényét. Ha Ferdinánd nem fogadja el a tervét, akkor van oka a támadásra, hiszen már készülődött a második hadjáratára ellene.

1622 augusztusában Bethlen követeket küldött a Portára – egy új magyar hadjátról tárgyalni; és Frigyeshez, a volt cseh királyhoz is – a közös vállalkozást megbeszélni. Ezek után a magyarokhoz fordult: 1623 februárjában összehívta a hét megye rendjeit². A Portát, ahol ismét hatalmi válság dühögött, sikerült megnyerni. Frigyes is kapott az alkalmon. A magyarrendek viszont elfordultak: nem hajlandó Bethlen birtokadományainak visszavételében sérelmet látni, még kevésbé kész fegyverre kelni miatta³.

Ferdinánd visszautasította a házassági ajánlatát, pedig 1623 nyarán Esterházy Miklósnak megbízottja útján felvetette a katolikus vallásra való áttérés lehetőségét is. Emellett a Habsburgok számára Bethlen páfordulása a következő előnyöket adhatta: Erdély örökös birtoka, magyarországi uralmuk megszilárdulása, a császár helyzetének erősödése a birodalomban és a török kiűzésének lehetősége. Bécs komolyan fontolgatta Bethlen ajánlatát. II. Ferdinánd több véleményt is meghallgatott. Unokatestvérének, IV. Fülöp spanyol királynak a minisztere, Olivares herceg, a házasság mellett nyilatkozott, ha ennek fejében Bethlen a katolikus vallás szabadságát biztosítja⁴. A pápa ellenezte a házasságot, mivel rossz példát mutatott más európai uralkodó számára egy protestáns férfi és egy katolikus nő házassága⁵. Mikor viszont kiderült, hogy Bethlen Magyarország kormányzását kéri, elálltak a házasságtól. Nem kockáztatták Erdélyért a magyarországi birtokaikat és azt a veszélyt sem, hogy Bethlen esetleg ismét

¹ Szilágyi Sándor. Adalékok Bethlen Gábor szövetkezéseinek történetéhez. – Budapest: a Magyar Tudományos Akadémia kiadója, 1873 – 44 o.

² Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]/ Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

³ Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]/ Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

⁴ Herczegh Géza. Európa közepén és Európa peremén. – Hága: Mikes International. 2003 – 80 o

⁵ Nemere István. Magyarország története 989 év krónikája - Debrecen: Anno – 444 o.

szembefordulhat velük. Az pedig, ami Magyarország egészének birtokát és Bethlen hűségét valóban biztosíthatta volna – a Habsburg-ház politikai súlypontjának áthelyezése a Duna völgyébe – meg sem fordult a császár minisztereinek fejében.¹

Bethlen viszont nem adta fel. 1623. augusztus 14-én elindult Kolozsvárról². Szeptember 10-én ismét próbálkozik a hét felső-magyarországi vármegye rendjeinél. De ők, „*Nem jövének el velem magok megtartására*” – mondja Bethlen³. Rákóczi György is csak szüret után csatlakozott. A hét vármegyén kívül élők közül Illésházy Gáspár áll mellé, de ő is tele van a hadjárat megszakítására szóló intésekkel. Összefogott ellene Thurzó Szaniszló, Esterházy Miklós, és Pázmány Péter, akik személyes ügyekben ellenségei egymásnak⁴.

Hat héttel a harcok megindulása után, 1623 októbere végén, Bethlen csapatai, a morvaországi Hodoninban, körülzárták Montenegro csapatait. A november 19-re összehívott országgyűlés nem támogatta a háború folytatását, a békekötés mellett döntöttek (pedig lényegében csak Bethlen hívei vettek részt rajta). November 21-én fegyverszünetet kötött, aminek értelmében megtarthatta a magyarországi meghódított területeit tíz hónapon keresztül. December végén új tárgyalások kezdődnek, aminek eredménye csak 1624 februárjában mutatkozik. Április 2-án szignózta a fejedelem a második bécsi békének elnevezett egyezményt, aminek tartalma, kevés változtatással, a nikolsburgi békét követi⁵.

Bethlen tévedett e második hadjárat megindításával. Rajta kívül álló körülmények kényszerítették ugyan a megegyezésre, a vállalkozás sikere ellen ható tényezők azonban mind előre jól láthatók voltak: Nikolsburg óta a helyzet Magyarországon semmit nem változott, a török csapatok sem akartak tovább harcolni a tél beállta miatt, és a nyugati hatalmak sem álltak mellé

¹Herczegh Géza. Európa közepén és Európa peremén. – Hága: Mikes International. 2003 – 80 o

²Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

³Szilágyi Sándor. I. Rákóczi György. Budapest: a Magyar Történelmi Társulat kiadója, 1893 - 234 o.

⁴Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

⁵Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

egyértelműen. Ha viszont sikerült volna még nyugatabbra eljutnia, akkor feléleszthette volna a cseh-morva felkelést, amelynek parazsa ott izzott a hamu alatt.¹

Miután a második támadásban török csapatok is részt vettek, ezért a szultán és a magyar király közt is függőben volt a béke és háború kérdése. Ferdinánd udvara már régebben gondolt a török béke megújítására, mert a zsitvatoroki béke 1606-ban húsz évre volt megkötve s a török már Bethlen első támadása idején is megszegte a békét. Senfenau Kurcz János, a császár nagykövete, 1623. július 13-án indult el Bécsből a portára, hogy a béke útjára térítse a vezéreket. 1624. június 17-én azzal a meggyőződéssel hagyta el Konstantinápolyt, hogy a török birodalom hanyatlik, de annyira még nincs elgyengülve, hogy szembe ne szállhasson a pártokra szakadt kereszténységgel². 1624 augusztus végén a magyar tanács is sürgette a béke megkötését. Szeptember közepén a magyar király biztosai már Komáromban voltak. A tárgyalások viszont csak 1625 április első felében kezdődtek Hidasgyarmat határában.³

Bethlen diplomáciai mesterkedései eredményeképpen követei is részt vehettek a gyarmati tárgyalásokon. Számára a kétirányú barátság megerősítése mellett az volt a cél, hogy foglalják szerződésbe, miszerint Erdély „szabados fejedelemségnek agnoscáltassék és tartassék, utrinque hozzávaló mostani határaival, szabadságaival együtt s abban egyik féltől is bántása ne legyen”.⁴ A „hozzávaló mostani határaival” formula a hét vármegye hozzacsatolásának véglegesítését jelentette volna. Eszterházy Miklós erélyesen tiltakozott ellene, a királyi Magyarország jövőjének biztosítása érdekében. Az, hogy Erdélynek

¹Nemere István. Magyarország története 989 év krónikája - Debrecen: Anno – 445 o.

²A magyar nemzet története. Szerk: Szilágyi Sándor. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/szilagyi-sandor-a-magyar-nemzet-tortenete-21F2/magyarorszag-tortenete-ii-matyastol-iii-ferdinand-halalraig-irta-angyal-david-4BFD/masodik-konyv-bethlen-gabor-kora-4DB4/vii-fejezet-a-gyarmati-beke-az-1625-iki-orzaggyules-5045/>

³A magyar nemzet története. Szerk: Szilágyi Sándor. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/szilagyi-sandor-a-magyar-nemzet-tortenete-21F2/magyarorszag-tortenete-ii-matyastol-iii-ferdinand-halalraig-irta-angyal-david-4BFD/masodik-konyv-bethlen-gabor-kora-4DB4/vii-fejezet-a-gyarmati-beke-az-1625-iki-orzaggyules-5045/>

⁴Angyal Dávid. Magyar Nemzet Története. Budapest: MTA, 1900 - 370. o.

„*egyik féltől is bántása ne legyen*”, valójában a függetlenség kétoldalú garanciáját foglalta volna magában.

1625. május 26-án megkötötték a gyarmati béke, mely általánosságban megerősíti a zsitvatorokit, de Bethlen mondata nélkül¹. A királyi Magyarországnak ekkor nem volt nádora. Az udvar, a nádori intézmény idegenkedése ellenére 1625 július első felében szeptember 8-ra Pozsonyba országgyűlést hívott össze, ahol megnevezte a nádorjelölteket. Nádorrá Eszterházy Miklós országbíróvá választották. Ferdinánd a nádorválasztást egy még jelentékenyebb választás próbájának tekintette: fiát királlyá akarta választatni. Bethlen politikája miatt ugyanis attól tartott, hogy komoly zavarok támadhatnak, ha Bethlen, Ferdinánd utódjának megválasztása előtt hal meg.

Az udvar terve az volt, hogy megtörténjen a királyválasztás, de a koronázást a hitlevél aláírásával együtt halasszák el. Ezt Eszterházy ellenezte, mivel az országgyűlés még a választáshoz sem akart hozzáfogni a hitlevél elfogadása előtt. Ellenállást csak a Bethlennek adott hét vármegye mutatott. Szükségesnek tartották a vallási sérelmek tárgyalását és nem akarták túrni a német katonaságot az országban. Eszterházy erélyes fellépésének eredményeként a november 27-iki vegyes ülésen, az elfogadott hitlevél bemutatása után Ferdinánd főherceget magyar királlyá kiáltották ki, majd december 8-án megkoronázták, mint III. Ferdinánd magyar királyt.²

Bethlen tovább folytatta régi politikáját, de azzal az eltéréssel, hogy diplomáciai tevékenységét kiterjesztette az észak- és nyugat-európai protestáns hatalmakra. A második hadjáratával elért annyit, hogy a figyelem ráforduljon. Kedvező fordulatot hozott Bethlen számára a kontinens nyugati

¹A magyar nemzet története. Szerk: Szilágyi Sándor. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/szilagyi-sandor-a-magyar-nemzet-tortenete-21F2/magyarorszag-tortenete-ii-matyastol-iii-ferdinand-halalraig-irta-angyal-david-4BFD/masodik-konyv-bethlen-gabor-kora-4DB4/vii-fejezet-a-gyarmati-beke-az-1625-iki-orszaggyules-5045/>

² A magyar nemzet története. Szerk: Szilágyi Sándor. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/szilagyi-sandor-a-magyar-nemzet-tortenete-21F2/magyarorszag-tortenete-ii-matyastol-iii-ferdinand-halalraig-irta-angyal-david-4BFD/masodik-konyv-bethlen-gabor-kora-4DB4/vii-fejezet-a-gyarmati-beke-az-1625-iki-orszaggyules-5045/>

szélén szerveződő új háborús koalíciók, aminek ő egyetlen keleti szövetségese lehetett. E koalíciók azért jöttek létre, hogy ellensúlyozzák a Habsburgok német birodalmi győzelmeit. Viszont a közös fellépésüket az egymás iránti megnemértés gátolta. Létrejött Anglia, Dánia és Hollandia szövetsége, de nem csatlakozott hozzá sem Svédország, sem Franciaország¹.

1625 elején a szövetség tagállamainak portai követei, egy közös felhívásban, Bethlen külpolitikai terveiről érdeklődtek. Tavasszal megérkezett Franciaország követe és Pfalzi Frigyesen keresztül jelentkezett Anglia és Dánia is. Az egyes uralkodók követei talán sehol nem tárgyaltak egymással annyit, mint Konstantinápolyban, ahol együttes erővel igyekeztek Bethlen és a Porta viszonyát az új hadjáratra kedvező módon alakítani². Bethlen ekkor a Német Birodalomban keres kapcsolatokat: megkéri a brandenburgi választófejedelem lányának kezét, akit 1626. március 2-án feleségül vesz.³ Így sógorságba került Gusztáv Adolf svéd királlyal⁴. 1625 decemberére nyilvánvalóvá válik, hogy Bethlen Gábor sokoldalú támogatással körülvelt résztvevője az európai politikának. Bizonyítja ezt csatlakozása az angol–dán–holland szövetséghez.

1626 augusztusában, mint szövetségesei segítője, megindítja harmadik hadjáratát.⁵ Azt remélte, hogy Szilézia vagy Morvaország területén a Habsburg-ellenes szövetség seregeivel egyesülhet. Viszont a dán király vereséget szenvedett és a német protestánsok hadvezére, Mansfeld is vert had élén érkezett Magyarországra, nyomában az őt üldöző Wallensteinnel.⁶Bár formális összecsapásra köztük nem került sor, óriási volt a pusztítás, amit magával hozott. Ezzel a harmincéves háború néhány hónapra Magyarországra költözött. Bethlen nem tudott győzni és újból béketárgyalásokra kényszerült. Követe, Quadtkapitány

¹Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

²Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

³Herczegh Géza. Európa közepén és Európa peremén. – Hága: Mikes International. 2003 – 80 o

⁴Nemere István. Magyarország története 989 év krónikája - Debrecen: Anno – 445 o.

⁵Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

⁶Herczegh Géza. Európa közepén és Európa peremén. – Hága: Mikes International. 2003 – 80 o

az 1626. november 30-i westminsteri szerződéssel felvetette ugyan Bethlent a dán-holland-angol szövetségbe – a szövetségesek havi pénzsegélyt is ígértek neki –, de 1626. december 20-án Bethlen megkötötte a békét Pozsonyban, a nikolsburgi pontok újrafogalmazásával. Bethlen időben döntött: különbékét kötött Ferdinánddal. Végtelen tárgyalogosságában vállalta a szöszezés vádját, de így kivonta Magyarországot a pusztulásból.¹

Ferdinánd udvara szerette volna megfenyíteni Bethlent, de Wallenstein kudarca, a németországi zavarok, a török veszély s a magyar tanácsosok sürgetése arra biztatták, hogy alkudozásba kezdjen. A magyar tanácsosok az ország állapotára figyelmeztették a királyt. 1626-ban négy hadsereg dűlta a magyar földet: Mansfeld, Murtéza, Bethlen és Wallenstein hadai. Az alkudozást tárgyát képezte: az amnesztia kiterjesztése a nem Bethlennek átadott hét megyében lakókra; a Bethlentől 1619 óta eladományozott, elzálogosított jószágok ügye; a pozsonyi békében kikötött harmincezer forint kifizetése a végváarak eltartására.²

Bethlennek sikerűlt kieszközölni az amnesztiát Illésházy Gáspár, Szunyogh Gáspár és Pogrányi György számára. Megígérte, hogy minden idegen kézen levő jószágot visszaad, azokat kivéve, melyekről végezése van a birtokosokkal. Lemondott a harmincezer forint kifizetéséről.

A fejedelem s a király biztosai 1627. május 19-én Tokajban még egy szerződést kötöttek, mely a béke végrehajtásáról, a vámtételek szabályozásáról, a király s a fejedelem jogainak egyeztetéséről intézkedtek³. Ekkora az udvarnál még égetőbbé váltak az alkudozások a Portával. A bagdadi vereség után a porta is kívánatosnak tartotta a béke megújítását, hogy biztosítsa magát a kettős háború

¹Herczegh Géza. Európa közepén és Európa peremén. – Hága: Mikes International. 2003 – 80 o

²A magyar nemzet története. Szerk: Szilágyi Sándor. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/szilagyi-sandor-a-magyar-nemzet-tortenete-21F2/magyarorszag-tortenete-ii-matyastol-iii-ferdinand-halalaig-irta-angyal-david-4BFD/masodik-konyv-bethlen-gabor-kora-4DB4/vii-fejezet-a-gyarmati-beke-az-1625-iki-orszaggyules-5045/>

³ A magyar nemzet története. Szerk: Szilágyi Sándor. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/szilagyi-sandor-a-magyar-nemzet-tortenete-21F2/magyarorszag-tortenete-ii-matyastol-iii-ferdinand-halalaig-irta-angyal-david-4BFD/masodik-konyv-bethlen-gabor-kora-4DB4/vii-fejezet-a-gyarmati-beke-az-1625-iki-orszaggyules-5045/>

veszélye ellen. 1627. június 30-án, Szőnyben megkezdték tárgyalásaikat. Bethlen újból felvetette a kétoldalú garancia gondolatát, de nem kapcsolta össze a hét vármegye birtokával, nehogy felkeltse a császár követeinek ellenállását, hanem Erdély mellett Havasalföldet és Moldvát igyekezett abba belefoglalni. Ez nem tetszett sem Esterháznak, sem a töröknek.¹ Így Toldalagi indítványa, miszerint Erdélynek a szultántól „se legyen semmi bántása”² megbukott. Bethlen csalódottsága nagy volt, nem tudta elérni, hogy Erdély sérthetlensége pótlólagosan bekerüljön a szőnyi béke szövegébe.

A szőnyi békét a szultán 1627. december 9-én ratifikálta, elfogadta s helyben hagyta a megkötött békét és barátságot a megállapított huszonöt évre. Az udvar viszont felülvizsgálta, majd kijavítására 1628. szeptember 26-án találkoztak Recsep kanizsai pasával, kit a szultán küldött a ratifikált példánnyal. A portának tehát engedett. Megbízottjai elfogadták Szőnyenél azt az elvet, hogy a két császár rangban egyenlő s most az elv következményeit is el kellett fogadnia³.

1627-től nagy terv foglalkoztatta – a lengyel királyság megszerzése. Az akkor már betegeskedő Bethlen a diplomáciai tárgyalásokon kívül már nem tudott mást tenni. 1628 nyarán portai követei által Mihály moszkvai cárral tárgyalatott, akivel lengyelelles szövetségről beszélt. A Portán elérte, hogy a kajmakám menesztette Bernavszki moldvai vajdát, kit Bethlen lengyel érzelmekkel vádolt s helyére Radul fiát ültette, valamint melléje szólította a tatár kánt. Bethlen mellé álltak a lengyel elégületlenek is. Így már rettenetes ellenfelei lettek volna Zsigmond királynak, kivált mikor a protestáns szövetség Németországot támadja. De mire a két francia Moszkvába érkezett, Bethlen már nem élt. 1629 november 15-ikén délelőtt tizenegy órakor „ő szent felsége szép csendes halál által magához

¹Herczegh Géza. Európa közepén és Európa peremén. – Hága: Mikes International. 2003 – 80 o

²Salamon Ferencz. Két magyardiplomata. – Budapest: Ráth Mór, 1884 - 284-288 o.

³ A magyar nemzet története. Szerk: Szilágyi Sándor. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/szilagyi-sandor-a-magyar-nemzet-tortenete-21F2/magyarorszag-tortenete-ii-matyastol-iii-ferdinand-halalaig-irta-angyal-david-4BFD/masodik-konyv-bethlen-gabor-kora-4DB4/vii-fejezet-a-gyarmati-beke-az-1625-iki-oroszaggyules-5045/>

szólitá” Bethlen Gábort negyvenkilencz éves korában¹. Bethlen a lengyel terveit kétes értékű örökségként hagyta utódaira. Októberben még egyszer Gyulafehérvárról Váradra utazott, és a halála utáni teendőket Rákóczi Györggyel megbeszélte². Azok a sokat ígérő, kedvező lehetőségek, amelyek uralkodásának első felében magasra emelték, sorra bezárultak előtte. II. Ferdinánd, akitől Magyarország koronáját akarta elragadni, éppen 1629-ben – Bethlen halálának évében – állt hatalmának tetőpontján.

5. Bethlen és Erdély viszonya

Bethlen Gábor igen nagy uralkodói tettet hajtott végre: visszaemelte Erdélyt és a fejedelmi hatalmat a 16. század hetvenes, nyolcvanas éveiben volt helyzetébe. Erdély legnagyobb uralkodói között említhetjük. Kilépett a nemzetközi politika színpadára is: erdélyi kormányzóból a nemzetközi szerződések bírójává vált. Azonban Bethlen és Erdély viszonya sajátosan alakult. Nemzetközi vállalkozása otthon, az erdélyi rendekben nem ébresztett semmilyen együttérzést, az erdélyi rendek tartózkodóan viselkedtek vele.

Erdélyt Bethlen 1620 tavaszán hívta a nagy vállalkozáshoz való csatlakozásra. Felszólította a májusi országgyűlést, hogy csatlakozzanak a szövetséghez. A diéta ugyan tárgyalta a kérdést, de csak követeket küldött Besztercebányára. Tény, hogy sem Bethlen, sem a rendek nem tekintették Erdélyt a vállalkozás részesének. Érdekes viszont, hogy Bethlen anélkül vitte az erdélyi lovasságot magával, hogy azt megszavazták volna az országgyűlésen. A májusi országgyűlésen még nem tudtak a Ferdinánd ellen indított hadjáratról, később pedig Bethlen nem hívott össze országgyűlést. Ehhez volt joga, tette azonban arról

¹ A magyar nemzet története. Szerk: Szilágyi Sándor. □Elektronikus forrás□ // Hozzáférés módja: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/szilagyi-sandor-a-magyar-nemzet-tortenete-21F2/magyarorszag-tortenete-ii-matyastol-iii-ferdinand-halalaig-irta-angyal-david-4BFD/masodik-konyv-bethlen-gabor-kora-4DB4/vii-fejezet-a-gyarmati-beke-az-1625-iki-orszaggyules-5045/>

²Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

is tanúskodik, hogy tartott a diéta határozatától¹. A rendek véleményüket csak 1620 tavaszán nyilváníthatták ki. Lelkesedés nélkül elodázták a szövetséghez való csatlakozást, a hadsereget pedig erős korlátok között bocsátották Bethlen szolgálatára. A gyalogság zsoldját megtagadták – „*had maradhasson hazánkra való erőnk is, ha az szükség kívánná*” –, a lovasságot azonban megszavazták. Ugyanígy „jó szívvel” a székelyek is „megállítják” a kért hatszáz kopjást. „*magunkat pedig... az kimenetelre, az kiknek közülünkakarátja nem léssenreája, nem kínszerít ő felsége*”² – mondta ki az 1620-as tavaszi országgyűlésen elfogadott artikulus. Vagyis Bethlen mellé állították a paraszti katonaságot, a nemesi felkelés viszont nem mozdult. Bethlen vállalkozásában csak személyes ügyet láttak. A Habsburg-ház hatalmának megdöntése nem foglalkoztatta őket.

Bethlen ezzel tisztában is volt. Ő maga sem kívánta Erdély bevonni a háborúba, nem is tette. Két törvényalkotó királyi magyarországi országgyűlése, a pozsonyi és a besztercebányai kizárólag a királyi Magyarország ügyeit tárgyalta. A tárgyalt 83 artikulus közül csupán egyetlenegy rendelkezik a fejedelemséget illetően³: Besztercebányán mondja ki a 31. tc., hogy a „*jó szomszédság megőrzése*” érdekében kölcsönösen adják ki a szökött jobbágyokat; azzal a feltétellel azonban, hogy „*erdélyi urak ezen artikulus értelmében addig nem járhatnak el, míg Erdélyben hasonló ... artikulust nem hoznak*”⁴ Ezenkívül a választási feltételek érintik még a fejedelemséget – a tizenegyedik pont szerint a határokat Erdéllyel is meg kell őrizni, éppen úgy, mint a lengyelekkel, illetve Magyarország más szomszédaival⁵. Ennyit kértek az erdélyiek is. Bár tettek kísérletet a hét megyéből beszedett adó felett való döntésjog megszerzésére, de a

¹Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

²Szilágyi Sándor. Erdélyi országgyűlési emlékek. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MonHunHist_3_Comitalia_B_Er_06_1608-1614/?pg=358&layout=s

³Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

⁴Köpeczi Béla. Erdély története három kötetben [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ErdelyHun-erdely-tortenete-harom-kotetben-1/masodik-kotet-1606-tol-1830-ig-9C2/v-a-fejedelemség-viragora-16061660-9CB/3-erdely-a-habsburg-ellenes-szovetsegben-A7C/erdely-es-a-kiralysagert-folytatott-kuzdelem-ADA/>

⁵Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

fejedelem ragaszkodott, azok külön kezeléséhez, mivel azt személyesen a fejedelem kapta. Emellett Erdély és a hét megye között semmilyen strukturális kapcsolat nem jött létre. Nem kívánta ezt sem Bethlen, sem a felső- magyarországi rendek. A hét megye rendjei továbbra is a magyar királyi országgyűlésekre jártak, fiskális központjuk Kassa volt.

A hazai ellenzéknek sem érdekelte Bethlen hadakozása, diplomáciai tárgyalásai, annál inkább fényűzése, amely az 1624-es évtől a kifejezettebb. Lassan feléledt a rendi ellenállás. A hazai ellenállás első jele Péchy Simon elpártolása volt: Bethlen 1621. május 19-én vagy 20-án tudta meg róla, hogy a fejedelmi széket akarta elfoglalni. Elfogatta és börtönbe záratta. Rokonai és barátai, az Erdélyben hagyományosan ellenzéki urak köre, amely azonban Bethlen mellett – eddig úgy tűnt – felhagytak az ellenzékiességgel, ugyancsak nem bolygatta az ügyet. Egyedül a sógora, Kornis Ferenc kilincselte időnként Péchy érdekében, de évekig nem ért el semmit¹.

1624 távaszán változott a helyzet Egyre szélesebb körűvé nőtt az a társaság, aki Péchy kiszabadítását kívánta. Bethlen tárgyilagosan állt a helyzethez: az akkor már politikai ambíciókat nem dőlgető főurat, az ország éves adóját kitévő váltságdíjért kiadja. A kezességet olyan főurak vállalták, mint a hét megye urai közül a legnagyobb Alaghy Menyhért, és erdélyiekészász előkelők, székelyek, mint Lázár István vagy Székely Mózes. A városok képviselőiben közöttük volt Kolozsvár. A fejedelemmel való szembenállás létrehozta a Bethlen uralma alatt élő különböző közjogi és társadalmi elemek első eleven politikai kapcsolatát.²

Erdélyben, azonban nem volt mivel és nem volt hol ellenállni. A fejedelem még a saját kedvére összeállított országgyűléssel sem tárgyalgatott lényeges döntéseket. 1625 után az országgyűléseken azonban még így is érezhetővé válik valami ellenséges hangulat. Bár 1626-ban szó utóddá választják Bethlen második feleségét, 1627-ben visszautasították és elodázták Bethlen javaslatait. 1628-ra

¹Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]/ Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

²Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]/ Hozzáférés módja: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>

pedig, a Bethlen Gáborral szembeni követelések egész kis csokra gyűlik össze: adják ki a kincstár birtokaira szökött jobbágyokat; ne fogadjanak be ilyeneket a katonák közé; vegyék el a rossz pénzt is az adóba.

Válaszul Bethlen, a rá jellemző módon, elkerüli nyílt összetűzést a főúrrakkal. 1629-ben viszont, Szombathelyi Márton hűtlenségi perében a megfélemlítés módszerét választotta. Szombathelyit, aki Bethlen és Erdély ellen fordult, „*ez mi szegény hazánkot megháborítsa ...*”¹, halálra ítélték. Nem tudhatni, mik voltak Bethlen további terveit, mert már nem maradt ideje újabb intézkedésekre. Élete utolsó hónapjait – ekkor már tudta, hogy meghal – a nikolsburgi békében kapott vármegyék ügyének szentelte. Rá akarta venni legbefolyásosabb hívét, Rákóczi Györgyöt, hogy ne térjen vissza II. Ferdinánd hűségére. A fiatal főúr azonban nem támogatta Bethlennek e szándékát. Egy tőle kapott levél hátára ráírta: „*rossz és káros dologra akarónak venni... véghez nem vihetvén.*”²

¹Köpeczi Béla. Erdély története három kötetben [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ErdelyHun-erdely-tortenete-harom-kotetben-1/masodik-kotet-1606-tol-1830-ig-9C2/v-a-fejedelemség-viragkora-16061660-9CB/3-erdely-a-habsburg-ellenes-szovetsegben-A7C/erdely-es-a-kiralysagert-folytatott-kuzdelem-ADA/>

²Szilágyi Sándor. Erdélyi országgyűlési emlékek. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MonHunHist_3_Comitalia_B_Er_06_1608-1614/?pg=358&layout=s

KÖVETKEZTETÉS

A szakirodalomban egybecsengő az a megállapítás, hogy az 1606-os békekötésekben érdekelt összes szereplő, a Habsburgok, a törökök és a magyarok mindnyájan érezték egy korszak lezáródását és egy új kapcsolatrendszer kezdetét. Rendező elveket kellett találni az elhúzódó, nagyhatalmi háború csódtömegének, a magyar felkelők sérelmeinek, Erdély és Felső-Magyarország jövőjének kérdésében. Ehhez diplomáciai kapcsolatokat kellett kiépíteni és működtetni. 1605. decemberében a tizenöt éves háború lezárásában az első lépést a Habsburgok tették meg. A küzdő felek véleménye a legfelsőbb döntésszintjén viszont ellentmondásos volt. Rudolf császár és király a háború folytatása mellett foglalt állást, Mátyás főherceggel szemben. A főherceg a dinasztia jövőjét féltve, veszélyesnek ítélte a birodalom belső politikai és katonai helyzetét. Ő a békét szorgalmazta, közös megegyezéssel. I. Ahmed szintén el akarta kerülni a kétfrontos háborút. Így arra utasította Lala Mohamed nagyvezért, hogy szüntesse meg a támadásokat – kinevezve keleti szerdárára (fővezérré), eltávolította az európai hadszíntérről.

A nagy háború lezárása 1606-ra elképzelhetetlen lett volna Bocskai István nélkül. Bocskai politikai – katonai súlya mindkét félnél felértékelődött, igazodási ponttá vált. Ő maga, a két birodalom békekötésében a közvetítő – mérleg nyelve szerephez jutott. A Habsburg körök Bocskaiiban a Porta stratégiai szövetségét látták, akit támogat Erdély és Felvidék, és élvezi Európa szimpátiáját is. Az Oszmán Birodalom Bocskaihoz a megkötött katonai szövetség miatt ragaszkodott.¹

Az 1606-os évre az illúziók, a török segítséggel kapcsolatosan, szertefoszlottak. A császáriakkal folytatott küzdelem is nyugvópontra jutott. Megérttek a feltételek a kompromisszumra. Az 1606 júniusában megkötött békeokmány engedélyezte a szabad vallásgyakorlatot a nemesek, a szabad királyi

¹Báthory Gábor és kora, szerk:Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila[Elektronikus forrás]/ hozzáférés módja: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf

városok és a végvári katonák számára¹. Rendezte a rendek sérelmeit, visszaállította a nádori tisztséget. Elismerte Bocskai István Erdélyi Fejedelemségét, területeket engedve át neki. Feloldozta az erdélyieket a királynak tett hűségük alól, vagyis nem tekintette őket többé alattvalóinak. Külön rész szólt az Oszmán Birodalommal megkötendő békéről is, aminek feltétele Bocskai közvetítő szerepe².

Rudolf császár novemberben békét kötött a szultánnal is. A zsitvatoroki béke a nagyhatalmi háborúskodást zárta le státus quo alapon. A kialakult helyzet alapján rögzítették a határokat. A szultán, egyszeri ajándék nevében lemondott arról, hogy a Habsburgok éves adót fizessenek neki, a béke megőrzéséért. Bocskainak sikerült megerősíteni Erdély önállóságát. A bécsi és zsitvatoroki békék lezártak egy korszakot és kijelölték a királyi Magyarország és Erdély mozgásterét a „két hatalmas császár” között. A kialakult katonai patthelyzet megmutatta, hogy a törököt nem lehet egyelőre kiverni az országból, de az Oszmán Birodalom sem képes hódításokra.

Az 1606/1607-es év fordulóján borulni látszott a megteremtett bel- és külpolitikai helyzet. A királyi Magyarország rendjei konföderációba léptek Mátyás főherceggel. Erdélyben viszont, Bocskai halála után ellentétek robbantak ki az utódlás körül. A Porta respektálta szövetségese Bocskai István végakarátát, elismerte Homonnait utódként. Az erdélyi rendek viszont Rákóczi Zsigmondot támogatták és fejedelemmé választották. Ez komolyabb politikai kockázatot vetett fel, elsősorban a Habsburgok és a magyar rendek irányából. A magyarországi rendek ugyanis bele akartak szólni a fejedelemválasztásba, figyelmen kívül hagyva a bécsi béke feltételeit.

A fejedelemjelöltek körül kialakult huzavonát az 1607-es hajdúfelkelés döntötte el. A Királyi Magyarország rendjei, a Tiszántúl közelsége miatt, a

¹Tóth István György. Három ország egy haza. – Adams, 1992, 34.o.

²Pállfy Géza. Romlás és megújulás 1606-1703. [Elektronikus forrás]// hozzáférés módja: <https://books.google.com.ua/books?id=mCmOCgAAQBAJ&pg=PT15&lpg=PT15&dq=r%C3%A1k%C3%B3czi+zsizmond+belpolitik%C3%A1ja&source=bl&ots=0Rh4GiQBDm&sig=ACfU3U3BW4s4BHcX0UR1nHuoMJrU66vSLvQ&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKEwIU0IKzqpX1AhVA8LsIHRorC7AQ6AF6BAGbEAM#v=onepage&q=r%C3%A1k%C3%B3czi%20zsizmond%20belpolitik%C3%A1ja&f=false>

mozgalom lecsendesítésében voltak érdekeltek. A Porta érdeke a közép-európai térség békéje és az Erdély körül létrejött kiszámíthatóság volt. Báthori Gábor 1608. március 7-én Erdély fejedelme lett. Az ő politikája határozza meg a bécsi béke és Bethlen Gábor hatalomra jutása közti időszakot.

Báthori külpolitikáját az jellemezte, hogy a fejedelem Báthori István és Zsigmond egyesített birodalmát akarta egy csapásra megvalósítani. Azaz a két román vajdaság hűbéri függésbe kényszerítése után a lengyel koronát szerette volna megszerezni, sőt a legvégső célja a magyar királyi cím megszerzése lehetett. Báthori célja uralkodása alatt nem teljesedett be. Míg uralkodása kezdetén mindkét császári hatalom és az erdélyi rendek is elfogadták politizálását, rövid időn belül Báthori Portai megítélése rosszra fordult, Bécsben pedig gyűlölettel tekintettek rá. A Porta megerősítette vazallusi hatalmát a két Oláhország felett. Béccsel uralkodása végéig tárgyalt, mire sikerült szövetséget kötni vele. A két császár közé szorított állapot kézzelfogható volt Báthori Gábor uralkodása alatt.

E koncepció alapján Báthori Gábor törekvéseit a történészek negatívan ítélik meg, terveit túlzónak, elméretezettnek tartják, és az erőviszonyok helytelen felmérését is szemére vetik. Báthori belpolitikáját leggyakrabban a kaotikus, meggondolatlan, zsarnoki, kapkodó, ország pusztító stb. jelzőkkel illetik. Uralkodásának kezdetén a különböző hatalmi tényezők között sikerült konszenzust létrehozni. Idővel ez az egyetértés viszont bomlott, ugyanis saját uralkodói abszolútizmusát igyekezett kiépíteni. A legtöbb találékonyságot és politikai alkalmasságot a katonáskodó néprétegekkel szemben folytatott politikájában mutatta.

Erdély fénykorát Bethlen Gábor (1613—1629) fejedelemsége idején élte. Bethlen Gábor is felismerte, hogy a két hatalmas császár, a török és a német ellen nem lehet egyszerre hadakozni, sőt egyszerre mindkettőtől független sem lehet a darabokra szakított Magyarország. Fönntartotta a jó viszonyt, a hűbéri függés látszatát a törökkel, de kiváló diplomáciai érzéssel mindig megakadályozta, hogy a török porta Erdély belső ügyeibe avatkozzék. Példaképe Hunyadi Mátyás volt. Mátyás erős államát szerette volna életre kelteni az erdélyi viszonyok között. A

Habsburgok ellenfeivel szövetszervezve az erős Erdélyre támaszkodva akarta egész Magyarországot egyesíteni.

Bethlen Gábor bekapcsolódott az 1618-ban kirobbant harmincéves háborúba. Minimális célja a magyarországi rendi alkotmány és a protestánsok szabad vallásgyakorlatának a védelme volt. Bethlen jól szervezett hadseregével elfoglalta Felső-Magyarországot, és Bécs alá nyomult. A csehek fehérhegyi vereségét követően azonban 1622-ben előnyös feltételek mellett békét kötött. Megerősítették a bécsi béke pontjait, és Erdélyhez csatoltak hét felvidéki megyét, köztük Ung, Ugocsa és Bereg megyéket. (Ezek Bocskai halála után visszakerültek a Habsburg-királysághoz.)

Bethlen magyar királlyá választásával egy pillanatra úgy tűnt, hogy sikerül túllépni a „három ország – egy haza” állapotán, össze lehet illeszteni az egykori Magyarország legalább két darabját. E remény nem válhatott valóvá, mivel a Magyarország területén uralkodó nagybirodalom egyike sem tűrte volna el egy nemzetállam létrejöttét. Az is csalóka látszatot keltett, hogy egyik nagybirodalom sem képes legyőzni a másikat. A Porta világosan kinyilvánította akaratát: ha Bethlen magyar király lesz, le kell mondania az erdélyi fejedelemségről. Erdély ugyanis Szulimán szultán találmánya.

Bethlen látta azt is, hogy Magyarország önmagában, elszakadva a Habsburgoktól, nem tudna sokáig ellenállni a töröknek. A Bécsből befolyt pénzek nélkül nem tudja fenntartani a végvárakat. Az országegyesítés célját Bethlen Gábor nem érte el, de küzdelmét tovább folytatta. Az elkövetkező években még két háborút indított az osztrák területek ellen, ezekben azonban nem ért el jelentős eredményeket. A császári adminisztráció egyértelműen elutasította a Habsburg uralkodóház felé irányuló dinasztikus közeledését. Maradt számára Erdély, mely ezekben az években már az aranykorát élte.

Bethlen Gábor igen nagy uralkodói tettet hajtott végre: visszaemelte Erdélyt és a fejedelmi hatalmat a 16. század hetvenes, nyolcvanas éveiben volt helyzetébe.

FELHASZNÁLT FORRÁS ÉS IRODALOMJEGYZÉK

I. Források

1. Acsády Ignác. Magyarország három részre oszlásának története. – Budapest: Athenaeum Irodalmi és nyomdai részvénytársulat, 1897
2. Angyal Dávid. Magyar Nemzet Története. Budapest: MTA, 1900
3. Benda Kálmán. Bocskai István. – Budapest: Századvég, 1993
4. Csetri Elek. Bethlen Gábor életútja - Bukarest: Kriterion, 1992
5. G. Etényi Nóra, Horn Ildikó, Szabó Péter. Koronás Fejedelem. – Budapest: General Press, 2006.
6. Hangay Zoltán. Erdély választott fejedelme Rákóczi Zsigmond. – Budapest: Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, 1987
7. Herczegh Géza. Európa közepén és Európa peremén. – Hága: Mikes International. 2003
8. Hóman Bálint-Szekfű Gyula. Magyar történet III. kötet. – Budapest: Királyi magyar egyetemi nyomda, 1935
9. Hóman Bálint-Szekfű Gyula. Magyar történet VI. kötet. Budapest: Királyi magyar egyetemi nyomda, 1943
10. Imreh István. A fejedelmi gazdálkodás Bethlen Gábor idejében - Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1992
11. Kelenik József. Nagy milleneumi hadtörténet. A hajdúk. – Budapest, 2000
12. Kovács Endre. Magyarok és lengyelek a történelem sodrásában. – Budapest: Gondolat, 1973
13. Magyarország története 1526-1668. III/1. Főszerkesztő: Pach Zsigmond Pál. - Budapest: Akadémiai, 1985
14. Magyarország történeti kronológiája II. Főszerkesztő: Benda Kálmán. - Budapest: Akadémiai, 1982
15. Makkai László, Mócsy András. Erdély története a kezdetektől 1606-ig. – Budapest: Akadémia, 1988
16. Nagy László. A rossz hírű Báthoriak. – Budapest: Kossuth, 1984
17. Nemere István. Magyarország története 989 év krónikája. – Anno

18. Salamon Ferencz. Két magyar diplomata. – Budapest: Ráth Mór, 1884
19. Szakály Ferenc. Virágkor és hanyatlás. 1440 – 1711. – Budapest: Háttér Lap- és Könyvkiadó, 1990
20. Szegfű Gyula. Bethlen Gábor – Békéscsaba: Helikon, 1983
21. Szilágyi Sándor. Adalékok Bethlen Gábor szövetkezéseinek történetéhez. – Budapest: Magyar Tudományos Akadémia kiadója, 1873
22. Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan politikai levelei. - Budapest: a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó-hivatala. 1879
23. Szilágyi Sándor. I. Rákóczi György. Budapest: a Magyar Történelmi Társulat kiadója, 1893
24. Tóth István György. Három ország egy haza. – Adams, 1992
25. Zubánics László. Régmúlt virágok illata. – Ungvár – Budapest: Intermix, 2002.

Webológia

26. Balogh László. Az Álmosd – Diószegi csata és előzményei// Hozzáférés helye:
https://epa.oszk.hu/03300/03326/00001/pdf/EPA03326_civisporta_2017_1_067-092.pdf
27. Baltavári Tamás. Erdély és a román vajdaságok hatalmi viszonya a XVII. század első felében. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja:
<https://adoc.pub/baltavari-tamas-erdely-es-a-roman-vajdasagok-hatalmi-viszony.html>
28. Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Banlaky-banlaky-jozsef-a-magyar-nemzet-hadtortenelme-2/15-bocskay-istvan-bathory-gabor-es-bethlen-gabor-idoszaka-16041626-3269/d-bethlen-gabor-idoszaka-1613-tol-1626-ig-338B/1-bethlen-gabor-fejedelemsegenek-elso-evei-338C/a-bethlen-gabor-bel-es-kulpolitikai-vivmanyai-338D/>

29. Báthori Gábor és kora. szerk: Papp Klára, Jeney – Tóth Annamária és Ulrich Attila. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja:
https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2009_bathory.pdf
30. Dr. Szádeczky Lajos. Székely oklevéltár. [Elektronikus forrás]//Hozzáférés módja:
https://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1001.pdf
31. Erdély története 1606–1830. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja:
<https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/202.html>
32. Erdély története három kötetben. Főszerkesztő: Köpeczi Béla. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja:
<https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/196.html#198>
33. Erdélyi történelmi adatok III. szerk. Mikó Imre. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja:
https://adt.arcanum.com/hu/view/Eltekonyvek_gb_00868_3/?pg=109&layout=s
34. Görög Ferenc. Báthori Gábor és Bethlen viszonya a két oláh vajdasághoz. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja:
https://eda.eme.ro/bitstream/handle/10598/3972/EM1904_9_003_GorogFerencz-BathoryGaborEsBethlenViszonyaA2OlahVajdasaghoz.pdf?sequence=3&isAllowed=y
35. Katona István. Historiacritica. [Elektronikus forrás] // Hozzáférés módja:
<https://books.google.hu/books?id=6o0AAAAAcAAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>
36. Kónya Péter. Szabad királyi városok a Bocskai felkelésben // Hozzáférés módja:
https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/DebreceniSzemle_2006/?query

- =bocskai%20istv%C3%A1n%20szabads%C3%A1gharc&pg=336&layout=s
37. Nagy László. A társadalom állásfoglalásának hatása a Bocskai szabadságharc történetére//Hozzáférés módja:https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/HadtortenelmiKozlemenyek_1957/?query=nagy%20l%C3%A1szl%C3%B3%20a%20t%C3%A1rsadalom%20&pg=562&layout=s
38. Nagy László. Császári hadsereg támadása a Bocskasi szabadságharc ellen 1604 őszén//Hozzáférés helye:https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/HadtortenelmiKozlemenyek_1956/?query=Nagy%20L%C3%A1szl%C3%B3%20bocskai%20%20szabads%C3%A1gharc%20katonai%20t%C3%B6rt%C3%A9nete&pg=588&layout=s
39. Nagy László. Iratok Bocskai István és kora történetéhez// Hozzáférés helye:<http://hbml.archivportal.hu/data/files/144620992.pdf>
40. Pállfy Géza. Romlás és megújulás 1606-1703. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja:
<https://books.google.com.ua/books?id=mCmOCgAAQBAJ&pg=PT15&pg=PT15&dq=r%C3%A1k%C3%B3czi+zsigmond+belpolitik%C3%A1ja&source=bl&ots=0Rh4GiQBDM&sig=ACfU3U3BWs4BHcX0UR1nHuoMJrU66vSLvQ&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKEwIU0IKzqpX1AhVA8LsIHRorC7AQ6AF6BAgbEAM#v=onepage&q=r%C3%A1k%C3%B3czi%20zsizmond%20belpolitik%C3%A1ja&f=false>
41. Schmidt Vilmos. Báthori Gábor és Bethlen Gábor viszonya a lengyel koronához. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja:http://realj.mtak.hu/13644/1/Szazadok_1887.pdf
42. Szilágyi Sándor. A Magyar Nemzet Története. [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: <http://mek.niif.hu/00800/00893/html/doc/c400371.htm>

43. Szilágyi Sándor. Báthori Gábor fejedelem története. [Elektronikus forrás]//
Hozzáférés módja: http://real-eod.mtak.hu/4957/1/11465_000896454.pdf
44. Szilágyi Sándor. Erdélyi országgyűlési emlékek. [Elektronikus forrás]//
Hozzáférés módja:
https://library.hungaricana.hu/hu/view/MonHunHist_3_Comitalia_B_Er_06_1608-1614/?pg=0&layout=s

II. Monográfiák, cikkek, segédkiadványok

1. A török félhold árnyékában Szerk.: Vikol Katalin. – Budapest: Reflektor, 1988
2. Makkasi Sándor, Rónai András, Asztos Miklós, Gergely Pál. A mi Erdélyünk – Budapest: Nemzeti Könyvtár 24-26. szám, 1940
3. Balogh Judit. A székely nemesség kialakulásának folyamata a 17. század első felében Erdélyi Tudományos Füzetek 254 – Kolozsvár: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2005
4. Báthori Gábor. Az Erdélyi Fejedelemség és a Porta politikai és katonai szövetsége Bocskai István és Bethlen Gábor fejedelemsége idején Doktori (PhD) értekezés [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja: https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/bathori_gabor_thu.pdf
5. Bereznay András. Erdély Történetének Atlasza – Somorja: Méry Ratio, 2011
6. Bözödi György. A székely századok Történelmi tanulmányok – Csíkszereda: Pallas-Akadémia, 2002
7. B. Szabó János, Somogyi Győző. Az erdélyi fejedelemség hadserege – Budapest: Zrinyi, 1996
8. Csetri Elek, Szabó Béla. Az erdélyi fejedelmek arcképcsarnoka – Kolozsvár: Művelődés, 2003
9. Csiffáry Tamás. Erdély 1000 éve. Képes történelem – Budapest: Fix, 2004

10. Erdélyi Történelmi Adatok

I. kötet. Szerk.: Mikó Imre - Kolozsvár, 1855-58

II. kötet. Szerk.: Mikó Imre - Kolozsvár, 1855-58

III. kötet. Szerk.: Mikó Imre - Kolozsvár, 1855-58

IV. kötet. Szerk.: Szabó Károly - Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1862

11. Kemény József-N. Kovács István. Erdélyország Története Tára II. kötet - Kolozsvár, 1837

12. Hóman Bálint, Szekfű Gyula, Magyar történet I-V. kötet – Budapest: Királyi Egyetemi Nyomda, 1928

13. Kovács Gergely István. Bocskai István, Rákóczi Zsigmond, Báthory Gábor - Magyar királyok és uralkodók sorozat – Budapest: Duna International Könyvkiadó, 2011

14. Kovács Gergely István: Bethlen Gábor és I. Rákóczi György - Magyar királyok és uralkodók sorozat. Budapest: Duna International Könyvkiadó, 2011

15. Nagy László. Székelyek a hadak útján (1541-1711) – Budapest: Zrínyi, 2001

16. Veress Endre. Basta György hadvezér levelezése és iratai (1597-1607): a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi bizottsága megbízásából hazai és külföldi levéltárakban gyűjtötte és közrebocsátja Veress Endre. Epistolae et acta generalis Georgii Basta 1-2 kötet [Elektronikus forrás]// Hozzáférés módja:

<https://archive.org/details/bastagyryghadv02bastuoft/page/n5/mode/2up>

Bocskai István

17. Bocskai István. Testamentomi rendelése. Gondolkodó Magyarok sorozat – Budapest: Magvető, 1986

18. Bocskai István. Levelek. Téka sorozat – Bukarest: Kritérion, 1992

19. Jakab Elek. Új adatok Bocskai István életéhez - Századok, 1894

20. Nagy László. Bocskai és kora...Tanulmányok a Bocskai-szabadságharc 400. évfordulójára – Budapest: Martin Opitz, 2005
21. Nagy László. Egy szablyás magyar úr Genfben (A sokarcú Bocskai István) – Hajdúböszörmény: Hajdúsági Múzeum és a Polgármesteri Hivatal, 2000
22. Nagy László. Bocskai István a hadak élén -Budapest: Zrinyi Katonai, 1981
23. Nagy László. Hajdúvitézek (1591-1699) – Budapest: Zrinyi Katonai, 1983
24. "Nincsen nekünk több hazánk ennél..." Tanulmányok a Bocskai-felkelés történetéhez. Kisebbségkutatási Könyvek, Szerk. Ifj. Barta János, Papp Klára – Budapest: Lucidus, 2004
25. Szabó András. "Téged Isten dicsérünk" Bocskai István Erdély és Magyarország fejedelme – Budapest: Kálvin János, 2006
26. Takács Tibor. A sors kiválasztottja – Budapest: Zrinyi Kiadó, 2006
27. Tóth Sándor László. A mezőkeresztesi csata és a tizenötéves háború – Szeged: Belvedere Meridionale, 2000

Báthory Gábor

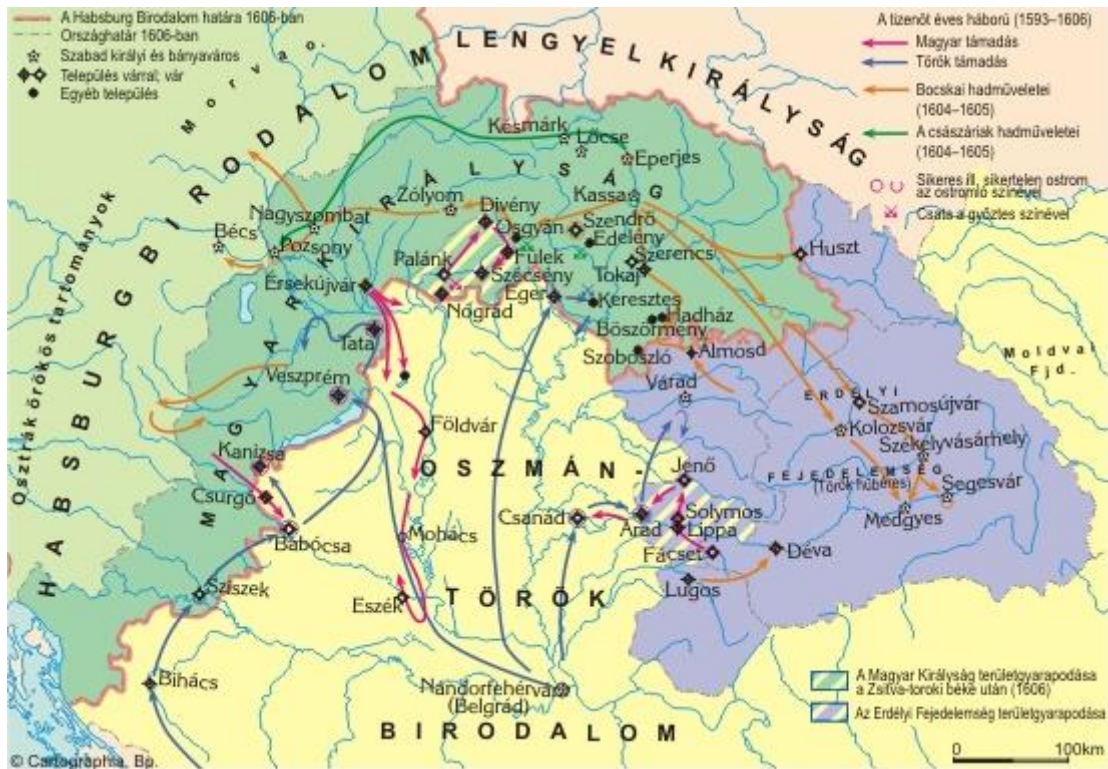
28. Borsos Tamás emlékirata in: Borsos Tamás. Vásárhelytől a Fényes Portáig – Bukarest: Irodalmi, 1968
29. Borsos Tamás első portai követségének Naplója (1614) in: Borsos Tamás. Vásárhelytől a Fényes Portáig – Bukarest: Irodalmi, 1968
30. Jósika Miklós. Az utolsó Bátori – Budapest: Fővárosi, 1929
31. Magyar Zoltán: A híres Báthoryak – Budapest: Kariosz, 2012
32. Móricz Zsigmond. Erdély - Tündérkert I. kötet – Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., 1935
33. Nagy László: Tündérkert fejedelme Báthory Gábor (1608-1613), Korok és emberek sorozat – Budapest: Zrinyi Kiadó, 1988
34. Szilágyi Sándor, Báthory Gábor fejedelem története – Pest: Rath Mór, 1867

Bethlen Gábor

35. Angyal Dávid. Bethlen Gábor életrajza – Budapest: Magyar Könyvtár, 1899

36. Barcza József. Bethlen Gábor, a református fejedelem. Budapest: Magyarországi Református Egyház Sajtóosztálya, 1980
37. Bethlen Gábor levelei. Válogatta: Sebestyén M. Téka sorozat – Bukarest: Kritérion, 1980
38. Bethlen Gábor emlékezete. Szerk: Makkai László – Budapest: Magyar Helikon, 1980
39. Bitskey István: Így élt Bethlen Gábor – Budapest: Móra Könyvkiadó, 1985
40. Demény Lajos. Bethlen Gábor és kora – Bukarest: Politikai, 1982
41. Makkai Ernő. Bethlen Gábor országalkotó politikája – Budapest: Pátria" Irodalmi Vállalat és Nyomdai RT, 1920
42. Nagy László. "Sok dolgot próbála Bethlen Gábor...", Erdélyi boszorkányperek. Gyorsuló idő soroza – Budapest: Magvető, 1981
43. Nagy László. Bethlen Gábor a nagy fejedelem – Budapest: Móra Ferenc Könyvkiadó, 1964
44. Nagy László. Bethlen Gábor a független Magyarországért – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1969
45. Richarda Huch. A harmincéves háború I-II. kötet. (1618-1648) – Budapest: Európa Könyvkiadó, 1979
46. Rugonfalvi Kiss István. Bethlen Gábor, Historia Incognita sorozat - Máriabesennyő – Gödöllő: Attraktor kiadó, 2008
47. Tarnóc Márton. Erdély művelődése Bethlen Gábor és a két Rákóczi György korában – Budapest: Gondolat, 1978
48. Takács Tibor. Kétfelé folynak a vizek – Budapest: Kornétás Kiadó-Zrinyi Kiadó, 2004
49. Wertzberger Péter. A fejedelem és az orvosa – Sepsiszentgyörgy: Charta, 2010

MELLÉKLETEK

1. ábra. A három részre szakadt ország¹

¹Hozzáférés helye: <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/magyar-tortenelmi-terkeptar/a-tizenot-eves-haboru-es-a-bocskai-szabadsagharc/a-tizenot-eves-haboru-es-a-bocskai-szabadsagharc-kronologia-2>

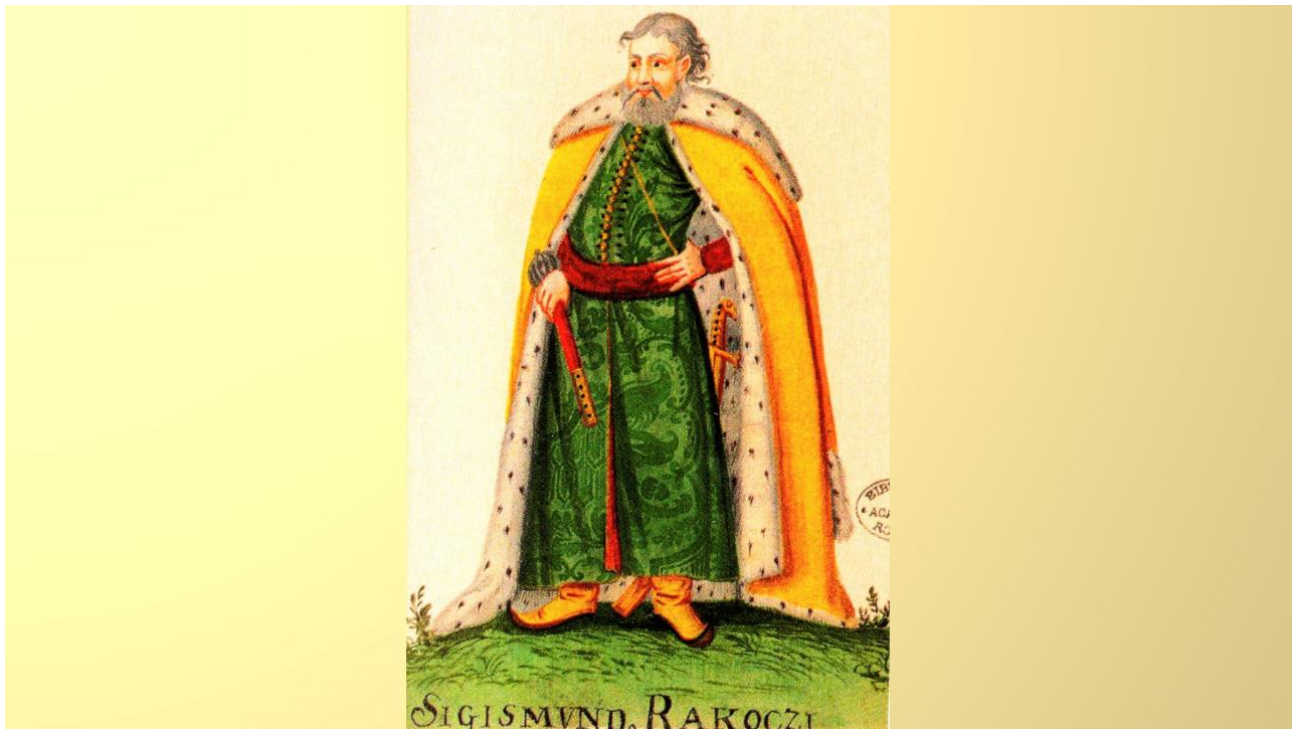

2. ábra Bocskai István¹

¹Hozzáférés

https://hu.wikipedia.org/wiki/Bethlen_G%C3%A1bor#/media/F%C3%A1jl:4k_ref_portre_bocskai.jpg

helye:

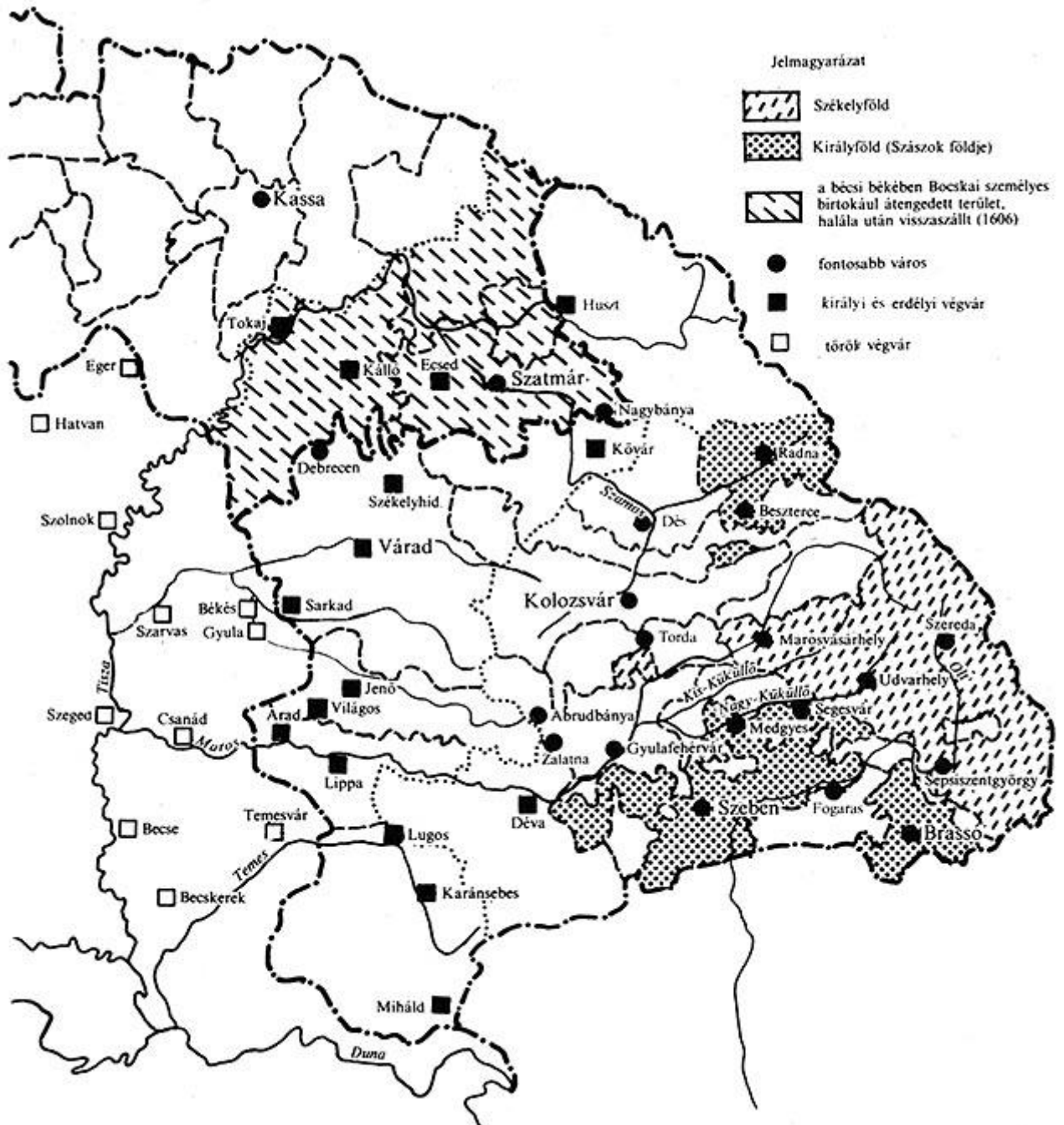
3. ábra Rákóczy Zsigmond¹

¹Hozáférés helye: <https://kmf.uz.ua/hu/rakocziak-foldjen-a-rakocziakrol-rakoczi-zsigmond-a-vagyonszerzo/>

4. ábra Báthori Gábor. Egykorú rajz után, Khevenhiller id. műve „Konterfetkupferstich” című függelékéből¹

¹Hozzáférés helye: <http://mek.niif.hu/00800/00893/html/img/nagy/2f05.jpg>

5. ábra Az Erdélyi Fejedelemség 1606–1608-ban¹

¹Hozzáférés helye: <https://mek.oszk.hu/02100/02109/html/img/0623.jpg>

Szükségbenek wdőjen, mind az confederatus
 semmij ussatb. ni prartendalya, se maghat azok
 Városában való rejszekezt, azoknak attnik eb
 senek. Melyben ezis feo tekintett, hogy az
 felo rendnek keozerteges ianaertb. Nam az
 szerintb. Attnik azért az ide való birodate
 az ket felnek, azon ussal es medokkal, a mint k
 - sagha keozeben, az felol megh neuezet böchullote.
 Leuansagok szerintb. Nagy Bamatb keoz
 eztejet difficultaiak, es helyen nem hadnajak, i
 sequalmj, kize co Nagha reuerjalissa altal,
 Orszagh az tob confederatus Orszagokkal együtt
 Bathori Gabor Vramhoz az Nemzetes es Vitezleo
 ucouen, megh hozon es hitte teteltelebis co Nagisag
 Actum Cassariae die Vigesima Mensis Augusti. An
 nua petitione modo quo supra rrae facta Matti, Reg
 tarentes, praesentibusqz lris nr's Privillegialibus i
 omnibus interessatis corundemqz posteris et Successori
 impendenti, et chyrographo roboratarum, Vigore et teste
 Mathias J E

6. ábra Töredék a kassai szerződés 1608. december 4-ikén kelt megerősítő oklevelének végső soraiból.

Az oklevél eredetije a bécsi állami levéltárban.¹

¹Hozzáférés helye: <http://mek.niif.hu/00800/00893/html/img/nagy/2f0d.jpg>

7. ábra Bethlen Gábor¹

¹ Hozzáférés helye: https://hu.wikipedia.org/wiki/Bethlen_G%C3%A1bor#/media/F%C3%A1jl:Gabor_Bethlen-Hungary_National_Museum.jpg